De grondbeginselen der Nederlandsche spelling - ontwerp der spelling voor het aanstaande Nederlandsch woordenboek

L.A. te Winkel en Matthias de Vries

bron

L.A. te Winkel en Matthias de Vries, *De grondbeginselen der Nederlandsche spelling - ontwerp der spelling voor het aanstaande Nederlandsch woordenboek*. D. Noothoven van Goor, Leiden 1863

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/wink003gron01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

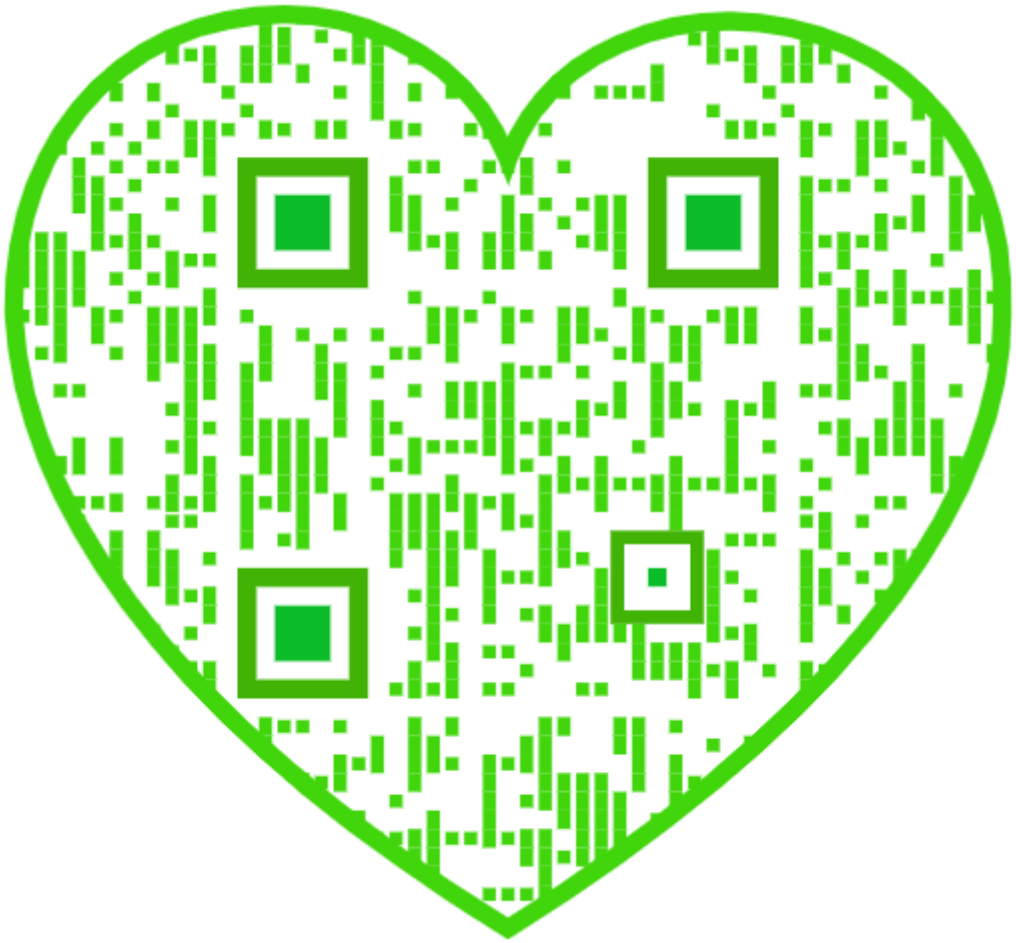

Voorbericht.

Bij het naderen van den tijd, waarop de Redactie met de uitgave van het Nederlandsch Woordenboek een aanvang hoopt te kunnen maken, heeft zij zich verplicht geacht, vooraf naauwkeurig het spellingstelsel te bepalen, dat in het Woordenboek zal worden gevolgd. Te midden der vele twijfelingen en onzekerheden, die nog altijd in de spelling onzer moedertaal bestaan, bij het verschil van gevoelen onzer taalkundige schrijvers omtrent een aantal min of meer belangrijke punten, was het volstrekt noodzakelijk een vast plan te beramen en voor alle bijzondere gevallen eene bepaalde keuze te doen. Te meer gevoelde de Redactie hare verplichting, om hierin met de uiterste behoedzaamheid en niet dan na rijpe overweging te werk te gaan, omdat het Woordenboek, dat zij eenmaal tot stand hoopt te brengen, uit den aard der zaak niet zonder invloed zal blijven en derhalve aan de bewerkers eene dubbele verantwoording oplegt. Het algemeene beginsel, dat bij deze regeling der orthographie tot leiddraad moest verstrekken, kon aan geen twijfel onderhevig zijn. Het was aangewezen in het *Ontwerp* des Woordenboeks, door den Voorzitter der Redactie in de vergadering van het Derde Taal- en Letterkundig Congres te Brussel voorgedragen, en door de algemeene goedkeuring bekrachtigd. Daarin was bepaald, dat de in Noord-Nederland aangenomene spelling tot grondslag zou worden gelegd, behoudens zoodanige wijzigingen, als de tegenwoordige stand der wetenschap noodzakelijk scheen te vereischen. De Redactie heeft gemeend, zich aan dat beginsel, als het meest praktische en bruikbare, te moeten houden. Overtuigd, dat groote

veranderingen in de spelling eener beschaafde en gevestigde taal, al mochten zij op zich zelve wenschelijk zijn, toch nimmer kans hebben om algemeen te worden aangenomen, en juist daardoor de zoo wenschelijke eenparigheid en vastheid der taalvormen in dreigend gevaar brengen, acht zij het boven alle bedenking raadzaam, de bestaande en erkende spelling te eerbiedigen, voor zooverre zij met de uitspraken eener gezonde taalkennis in overeenstemming is. Met nog sterkeren aandrang dan bij de voordracht van het Ontwerp des Woordenboeks geschieden kon, mag de Redactie dit beginsel thans aanbevelen, omdat de in Noord-Nederland gebruikelijke spelling juist in de jaren; die sedert het Brusselsche Congres verstreken, ook door de meeste letterkundigen van Zuidelijk Nederland allengs is aangenomen, zoodat werkelijk, in de hoofdpunten althans, in het geheele Nederlandsche taalgebied eene tot dusverre ongekende eenparigheid is gevestigd. Het zou dwaas en roekeloos zijn door gewaagde hervormingen die overeenstemming te verbreken, en de eenheid der taal van Zuid en Noord ook in den uiterlijken vorm - dat onschatbare voorrecht, dat zonder eenigen dwang, maar alleen door vrije overtuiging en zucht tot verbroedering langzaam verkregen werd - onbedacht en moedwillig op te offeren aan onpraktische stelselzucht of ontijdig nieuwigheidsbejag. En waarlijk, bij de aanbeveling van het bestaande, als grondslag van de regeling der spelling voor het Woordenboek, behoeft de Redactie aan hare wetenschappelijke overtuiging geen geweld aan te doen, noch, in het belang der eenparigheid, eenige antipathie te overwinnen. Integendeel aarzelt zij niet te verklaren, dat werkelijk de aangenomene spelling over het algemeen alle aanbeveling verdient. Bij herhaalde ernstige overweging is het haar meer en meer gebleken, dat die spelling inderdaad vele voortreffelijke eigenschappen bezit, en noch in regelmaat noch in duidelijkheid voor die van eenige andere taal behoeft onder te doen. Haar is althans geene nieuwere taal bekend, wier orthographie de twee groote spellingbeginselen - overeenstemming met de uitspraak en aanwijzing van de afleiding en den oorspronkelijken vorm der woorden - op gelukkiger wijze vereenigd heeft weten te eerbiedigen. Om niet te spreken van het Fransch en Engelsch, wier spelling de willekeur zelve is, ook bij de vergelijking met het Hoogduitsch is de verhouding geheel in ons voordeel, zelfs al wil men de in Duitschland gebruikelijke schrijfwijze niet zoo

gestreng veroordeelen, als de grootste Duitsche taalkenner doet, die ronduit verklaart: ‘Mich schmerzt es tief gefunden zu haben, dass kein volk unter allen, die mir bekannt sind, heute seine sprache so barbarisch schreibt wie das deutsche J. Grimm, *Ueber das pedantische in der deutschen sprache,* in de *Philol. und hist. Abhandlungen* der Koninklijke Academie te Berlijn, 1847, bl. 203. In de Inleiding op het *Deutsches Wörterbuch,* bl. LIV, zegt hij niet minder sterk: ‘In den letzten drei jahrhunderten trägt die deutsche schreibung so schwankende und schimpfliche unfolgerichtigkeit an sich, wie sie in keiner andern sprache jemals statt gefunden hat, und nichts hält schwerer als diesen zustand zu heilen.’ Over de Nederlandsche spelling velt hij een veel gunstiger oordeel (*D. Gramm*. l3. bl. 323 en elders). Tegenover de onbillijke geringschatting, die onze spelling zoo dikwijls van landgenooten te verduwen had, mag op dergelijke getuigenissen van Grimm wel eens worden gewezen..’

De taak der Redactie bestond derhalve niet in het ontwerpen van een nieuw spellingstelsel, maar alleen in de overweging, welke verbeteringen de bestaande spelling, bij de hoogte die de wetenschap in onze dagen bereikt heeft, scheen te vereischen. Met dit doel voor oogen, heeft de Redactie het geheele vraagstuk der spelling aandachtig nagegaan en de geschilpunten zorgvuldig getoetst, met inachtneming van alles, wat daarover sedert 1804 door onze taalkundigen is geschreven. Vooral heeft zij getracht, die gebrekkige schrijfwijzen te verbeteren, die op onjuiste woordafleidingen steunden, of waarbij de in het stelsel zelf aangenomene beginselen en regels hetzij verkeerdelijk, hetzij in het geheel niet waren toegepast. Om hierin met te meerder zekerheid te werk te gaan en den strijd te vereffenen, die zich hier en daar tusschen de verschillende spelregels voordeed, heeft zij gemeend vóór alles de grondbeginselen der orthographie uit de natuur en de bestemming van het schrift te moeten afleiden, ten einde langs dezen weg des te juister hunne onderlinge verhouding te bepalen. Immers, zoodra de hoogere of geringere waarde der algemeene beginselen eenmaal is vastgesteld, behoeft men bij de waardeering der bijzondere regels niet verlegen te staan met de vraag, welke regel in dit of dat bijzonder geval gelden moet. Eerst derhalve de algemeene regels na te gaan, te formuleeren en volgens hunne waarde te rangschikken, en daarna de betwiste of twijfelachtige punten te toetsen: ziedaar wat de Redactie zich voorstelde. Met gerustheid mag zij verklaren,

dat het haar streven geweest is, hare taak zoo objectief mogelijk op te vatten en overal de strengste onzijdigheid te bewaren.

In de volgende bladzijden worden de vruchten van ons gemeenschappelijk overleg aan onze landgenooten aangeboden. Zij bevatten de uitdrukking onzer eenparige, na zorgvuldig wikken en wegen gevestigde overtuiging. De heldere uiteenzetting daarvan is men verschuldigd aan ons geacht Medelid, Dr. te Winkel, die aan ons onderzoek het werkzaamste aandeel nam, en zich welwillend belastte met de taak, de resultaten in een opzettelijk betoog voor te dragen, dat vervolgens, in eendrachtige zamenwerking met den ondergeteekende herzien en aangevuld, ook de toestemming van ons hooggeschat Belgisch Medelid, Prof. David, mocht verwerven. Aan niemand voorzeker kon de taak om zulk een betoog te leveren beter toevertrouwd zijn dan aan den schrijver van het werkje, *De Nederlandsche Spelling* getiteld, hetwelk door onze taalkundigen en onderwijzers zoo gunstig is opgenomen, dat binnen drie jaren reeds een derde druk noodzakelijk werd. In dat werkje, ten behoeve van het onderwijs in onze vaderlandsche scholen geschreven, had Dr. te Winkel de algemeen aangenomene - zoogenaamde Siegenbeeksche - spelling ontvouwd, met invlechting slechts, hier endaar, van enkele critische aanmerkingen. Alleen een onverklaarbaar misverstand heeft onlangs een hooggeleerd beoordeelaar - in het beste onzer tijdschriften - kunnen verleiden tot de voorbarige en door niets gerechtvaardigde meening, alsof dit werkje tevens het spellingstelsel bevatte, "dat nu zeker ook tot grondslag gelegd zal worden aan het Nederlandsch Woordenboek." Waar had ooit òf de Redactie òf Dr. te Winkel een woord gesproken, dat recht gaf tot de onderstelling, alsof - in strijd met het vastgestelde *Ontwerp* - de spelling van Siegenbeek zoo goed als onveranderd in het Woordenboek zou worden gevolgd? Integendeel, het voornemen om in die spelling de noodige verbeteringen aan te brengen, was in het openbaar duidelijk uitgesproken. Doch het oogenblik, om zich van die belofte te kwijten en van het ontworpen plan rekenschap te geven, achtte de Redactie eerst thans gekomen, nu de uitgave van het Woordenboek begint te naderen, en de onlangs gehoudene vergadering van het Zevende Taal- en Letterkundig Congres haar eene geschikte aanleiding heeft geboden, om - volgens de bepalingen van het *Ontwerp* - de resultaten van haar onderzoek aan het oordeel van deskundigen te

onderwerpen. Het is waar, de afzonderlijke beraadslaging, die bij dat Congres was aangekondigd, heeft geene plaats kunnen vinden: de drukke werkzaamheden, die drie langdurige zittingen vulden, en meer nog de gulle gastvrijheid der Bruggenaars, lieten geen tijd over voor eene rustige conferentie over de spelling, waarvan trouwens de wijdloopige debatten over *aa* of *ae* de leden reeds meer dan verzadigd hadden. Toch is die bijeenkomst te Brugge, door hetgeen in kleinere kringen behandeld werd, ook voor onze zaak niet onvruchtbaar gebleven. Van verschillende zijden mocht de Redactie bedenkingen vernemen, die tot hernieuwde overweging aanleiding gaven. Is daardoor aan den éénen kant de uitgave van ons betoog misschien wat lang vertraagd, aan de andere zijde heeft zeker het gehalte bij dat uitstel niet verloren. Ook verder houden wij ons dringend aanbevolen voor al de aanmerkingen, die men ons in het openbaar of schriftelijk zal willen mededeelen. Het zal ons ernstig streven zijn, alles rijpelijk te onderzoeken en ook op het gebied der spelling, dat van zooveel strijd getuige was, te trachten naar de waarheid alleen; want - het is te recht in het *Ontwerp* gezegd - 'elke onwaarheid moet vroeg of laat te niet gaan, maar de waarheid zal stellig zegevieren, en zij is het alleen, die duurzame verzoening verzekert.'

Nog een paar opmerkingen tot juiste aanwijzing van het plan en den inhoud dezer bladzijden.

Daar de bestaande spelling, die als uitgangspunt werd aangenomen voor de schrijfwijze in het Woordenboek te volgen, genoegzaam bekend is, mocht het als overtollig en ontijdig worden beschouwd, ons geheele spellingstelsel in alle bijzonderheden te ontvouwen. Men vindt hier derhalve alleen eene ontwikkeling en waardeering der algemeene grondbeginselen; eene opgave der verbeteringen die wenschelijk schijnen; en eene herinnering van de onderscheidene schrijfwijzen, waaromtrent onze letterkundigen in gevoelen verschillen, met vermelding van de keuze, die de Redactie gemeend heeft daaruit te moeten doen, en beknopte aanwijzing der redenen, die haar bij die keuze hebben geleid. Zij heeft zich natuurlijk bepaald tot die punten, die werkelijk betwist of twijfelachtig waren, en zich niet opgehouden met de vermelding der talrijke feilen, die zoo dikwijls ook door schrijvers van naam worden begaan, maar daarom niet minder onverdedigbaar blijven. *Uitwijden* b.v. voor *uitweiden, ten aanhoore* voor *ten aanhooren,*

de verbogen deelwoorden *gehaatte, vergoodde*, voor *gehate, vergode,* de verwarring van *kindschheid* en *kindsheid,* of de onchristelijke spelling van *kersfeest, kersnacht,* voor *kerstfeest* en *kerstnacht,* en dergelijke slordigheden meer, hoe gewoon zij ook mogen zijn, het blijven feilen en niets meer. Zaken, die bij alle deskundigen sedert lang uitgemaakt zijn, behoeven niet meer geregeld te worden en lagen dus buiten onze beschouwing.

Er waren echter eenige belangrijke punten, die, in Siegenbeek's *Verhandeling over de Spelling* onaangeroerd gebleven en nooit door eenig taalkenner opzettelijk behandeld, in zooverre tot weinig geschil aanleiding hadden gegeven, maar niettemin eene bepaalde regeling vereischten, om de groote verwarring, die daaromtrent - bij het volslagen gemis aan eenig voorschrift of richtsnoer - tot dusverre heerschte. Zoo b.v. de gewichtige vraag: welke woorden en uitdrukkingen aaneen te schrijven? welke in hunne deelen gescheiden te laten? De naauwkeurige overweging van dit omslachtig en ingewikkeld vraagstuk heeft de Redactie tot eene bepaalde uitkomst geleid, die - naar zij vertrouwt - niet zonder belangstelling ontvangen zal worden, als eene bijdrage om in het schrijven onzer moedertaal regelmatig, oordeelkundig en naar vaste beginselen te werk te gaan.

Moge dan deze arbeid strekken om in het Woordenboek, met welks bewerking de Redactie zich ijverig bezig houdt, het belangrijke vraagstuk der spelling te regelen op eene wijze, aan de eischen der wetenschap en de behoeften der praktijk gelijkelijk voldoende.

M. de Vries.

Inhoud.

EERSTE AFDEELING.

OVER DE NATUUR EN HET DOEL VAN HET SCHRIFT.	§	1-33.
DE ALGEMEENE SPELREGELS EN HUNNE ONDERLINGE VERHOUDING.		
Algemeene vereischten der spelling.	§	34 - 39.
De Regel der Beschaafde Uitspraak.	§	40 - 54.
De Regel der Gelijkvormigheid.	§	55 - 60.
De Regel der Afleiding.	§	61 - 65.
De Regel der Analogie.	§	66 - 67.

TWEEDE AFDEELING.

DE BIJZONDERE SPELREGELS, WAAROMTRENT VERSCHIL VAN GEVOELEN BESTAAT.		
De klinkers.		
Verlenging van a *en* u *in geslotene lettergrepen*.	§	68
Verdubbeling van e *en* o *in opene lettergrepen*.	§	69
Verdubbeling van e *en* o *in de achtervoegsels. Opgave der woorden, in welke de spelling van* e, o, *of* ee, oo, *ten gevolge van het aangenomen beginsel,*	§	

veranderd behoort te worden.

Wereld, wareld *of* waereld. Vers *of* vaers Tot gemak van den lezer is daar, waar bij het vermelden van verschillende spellingen het woordje *of* gebezigd wordt, altijd die schrijfwijze vooraan geplaatst, aan welke de Redactie de voorkeur heeft gegeven. Zoo kan het bloote naslaan dezer Inhoudsopgave bij een aantal vragen terstond doen zien, in welken zin zij beantwoord zijn.	§	71
De ie *of* i *in de achtervoegsels* -ief, -iek, -iet *met hunne verbuigingen en afleidingen*.	§	72
Oliën, traliën, *maar* knieën, drieën enz.	§	73.
Het achtervoegsel -isch *of* -iesch.	§	74.
De ij *en* y.	§	75
De woorden, waarin ij *door* ie *vervangen moet worden.*	§	76.
De woorden, waarin ij *door* ei, *of* ei *door* ij *vervangen moet worden*.	§	77.
De ij of y *in* bij, mij *enz*. *en in het achtervoegsel* -ij.	§	78.
Het uitlatingsteeken (') *in de verbuiging van vreemde woorden, die op heldere of lange klinkers eindigen, en van eigennamen*.	§	79.
Verdubbeling der klinkers met i. Aar *of* air, meer *of*	§	80.

meir, door *of* doir; heir *of* heer, oir *of* oor, *enz*.

De medeklinkers.

De overgangsletter, waar tweeklanken op i door een klinker gevolgd worden. Zaayen, zaaijen, zaaien *of* zajen. § 81.

De geaspireerde keelklank vóór de t. *Waar* cht, *waar* gt *te spellen?* § 82.

De ch *na kort afgebroken klinkers al of niet te verdubbelen?* Lachen, lagchen *of* lachchen, *enz*. § 83.

Nogtans, nogthands *of* nochtans. § 84.

Koninkrijk, jonkheid, *of* koningrijk, jongheid, *enz*. § 85.

De spelling van ts *of* ds. Gutsen, guts, knots, ritselen, *maar* loods, smidse, gids. § 86.

Het achtervoegsel -aard, -erd, *of* -aart, -ert. § 87.

Het zelfst. naamw. aard *of* aart. § 88.

De t *of* d *in* rit, bint, metgezel. *De* t *of* dt *in* beeltenis *en* verbintenis. § 89.

Ant *of* and, *in* antwoord *en* Antwerpen. § 90.

De s *achter een langen klinker of tweeklank al of niet te verdubbelen?* Asem, geesel, IJsel, *of* aassem, geessel, IJssel, *enz*. § 91.

De medeklinkers (k, t *en* m) *na toonlooze klinkers al of niet te verdubbelen?* Monniken, kieviten, Dokkumer, *of* monnikken, § 92.

kievitten, Dokkummer,
enz.

Dievegge *of* diefegge. § 93.

Zamen *of* samen.	§	94.
Ontvangen *en* ontvonken, *of* ontfangen, ontfonken.	§	95.
Juffrouw *of* jufvrouw.	§	96.
Vonkelen *en* fonkelen.	§	97.
De toonlooze e *vóór de achtervoegsels* -ling, -lijk *en* -loos. Moeilijk *of* moeyelijk, *enz.* Ordelijk, ordenlijk, *of* ordentlijk.	§	98.
De enkele of dubbele l *in woorden op* -ling *of* -lijk. Hemeling *of* hemelling; adellijk *en* middellijk, *of* adelijk, middelijk.	§	99.
Middel- *of* midden- *in zamenstellingen.*	§	100.
De invoeging der t *in woorden op* -lijk, *voorafgegaan door het toonlooze* -en. Eigenlijk *of* eigentlijk, *enz.* Gansch *of* gantsch.	§	101.
De verkleinwoorden. -je *of* -jen, -ke *en* -ken.	§	102.
Behalve, derhalve, allenthalve *enz., of* behalven *enz*.	§	103.
Bezijden *of* bezijde.	§	104.
Thans, althans, doorgaans, nopens *enz., of* thands, althands, doorgaands, nopends, *enz*.	§	105.
De stomme ch *achter de* s. *Waar* sch, *waar* s *te schrijven?* Harnas, los, was, *of* harnasch, losch, wasch; druisen *of* druischen; bitsch *of* bits, *enz*.	§	106.

Alleszins, eenigszins, *of* allezins, eenigzins, *enz*.	§	107.
Verf, verven, *of* verw, verwen; murw *of* murf.	§	108.
Buskruit *en* rattenkruit, *of* buskruid *en* rattenkruid.	§	109.
Dinsdag *of* Dingsdag.	§	110.
Schepter, septer *of* scepter.	§	111
Ambt, ampt *of* amt.	§	112
Nog *en* noch.	§	113.
Zamenstellingen.	§	114.
A. *Welke woorden en uitdrukkingen moeten aaneengeschreven worden? welke in hunne deelen gescheiden blijven?*		
Zamengestelde woorden in 't algemeen.	§	115.
Eigenlijke zamenstellingen.	§	116.
Koppelingen.	§	117.
De drie gevallen, waarin zamengestelde uitdrukkingen aaneengeschreven behooren te worden.	§	118.
Het eerste geval.	§	119 - 121.
Het tweede geval.	§	122 - 133.
Het derde geval.	§	134.
Het gebruik van het koppelteeken.	§	135 - 139.
B. *Hoe te handelen met de verbindingsletters tusschen de leden eener zamenstelling?*		
Algemeene aanmerking.	§	140.

De spelling der bastaardwoorden.

Drie klassen van woorden, aan vreemde talen ontleend. § 141.

Eerste klasse: *die geheel Nederlandsch zijn geworden*. § 142.

Tweede klasse: *die geheel vreemd zijn gebleven*. § 143.

Derde klasse: *de eigenlijke bastaardwoorden*. § 144 - 147.

Spelling van de woorden der eerste klasse. § 148 - 149.

Spelling van de woorden der tweede klasse. § 150.

De oudere en de nieuwere richting in het spellen van de woorden der derde klasse. § 151 - 154

Voordeden der oudere richting. § 155.

Voordeelen der nieuwere richting. § 156.

Onderlinge vergelijking en waardeering der beide richtingen. § 157 - 164.

Welke keuze te doen? § 165.

Zwarigheden, uit den aard der zaak aan de spelling der bastaardwoorden verbonden. § 166 - 167.

Grondbeginsel, door de Redactie aangenomen. § 168.

Noodzakelijke wijzigingen aan het einde der woorden. § 169 - 170.

Noodzakelijke wijzigingen in het lichaam der woorden. § 171.

Aanmerking omtrent de woorden, aan het Grieksch ontleend.	§	172.
Noodzakelijke uitzonderingen op het aangenomen grondbeginsel.	§	173 - 177.
Besluit.	§	178.

Eerste afdeeling.

Over de natuur en het doel van het schrift.

1. Het *denken* is eene *werking* en als zoodanig *voorbijgaande. Gedachten* houden op te bestaan, zoodra zij gedacht zijn; men kan haar geene duurzaamheid geven: ze kunnen alleen op nieuw gedacht, herhaald, *gereproduceerd* worden. Ook door *reproductie* komen zij ter kennis van anderen. Een hoorder is verplicht de gedachte van den spreker bij zich zelven te *denken,* haar op zijne wijze te *reproduceeren*; doet hij zulks niet, is hij afgetrokken, vormt hij bij zich zelven andere gedachten, dan komen die van den spreker niet tot zijne kennis. Het geheugen stelt ons dikwijls in staat eene gedachte van vroeger te vernieuwen, maar ook even dikwijls schiet het daarin te kort. Derhalve, wie later met volkomen zekerheid weten wil, wat hij eenmaal gedacht heeft, zonder dat hij zich op het feilbaar geheugen behoeft te verlaten, heeft een *middel,* een blijvend iets, noodig, dat hem in staat stelt zijne vroegere gedachte op nieuw te denken. Is dit op zich zelf bestaand middel, onder den vorm van een brief of boek, vervoerbaar, dan kan het tevens voor afwezigen dienen als aanleiding om zich dezelfde gedachte te vormen. Wanneer het middel in zichtbare teekens bestaat, heet het *schrift.*

2. De aanleiding tot reproductie van gedachten kan op twee wijzen zichtbaar gegeven worden: *a*) door de *voorstellingen,* waaruit de gedachten bestaan, deels naar de natuur deels symbolisch, af te beelden; *b*) door de *woorden,* waarmede zij gedacht zijn, door teekens voor te stellen. In het laatste geval heet het middel *woordschrift.*

Wanneer in het *woordschrift* eene geheele lettergreep door één teeken voorgesteld wordt, noemt men het *syllabenschrift*; doch wanneer de woordklanken in hunne ondeelbare bestanddeelen, in *letterklanken,* opgelost, en *iedere* zoodanige letterklank door een afzonderlijk teeken voorgesteld wordt, dan heeft men *letterschrift.* De meeste beschaafde talen hebben

letterschrift aangenomen, maar niet alle hebben het beginsel consequent volgehouden. Daar het Nederl. de *x,* die twee ondeelbare deelen, *k* en *s,* tegelijk voorstelt, niet meer in echt Nederl. woorden bezigt, kan men zeggen, dat het een zuiver *letterschrift* heeft.

3. De *eigenlijke woorden* zijn *klanken,* d. i. golvingen der lucht, die het trommelvlies doen trillen en zoo doende de gehoorzenuwen aandoen;

zij zijn dus ook *werkingen,* die even weinig als de gedachten duurzaamheid hebben, maar telkens op nieuw geproduceerd moeten worden. Het letterschrift is *de aanwijzing, hoe een woordklank door de spanning en beweging der spraakwerktuigen moet worden voortgebracht.*

4. Een woord behoeft niet altijd *uitgesproken* te worden: bij het stille denken en het onhoorbare lezen *stelt* men zich den klank slechts *voor,* gelijk men zich een geheel muziekstuk voorstellen kan. Dit voorstellen is, als alle *denken,* insgelijks eene *voorbijgaande werking,* eene werking van den geest, tot welker reproductie het letterschrift evenzeer als tot het luide uitspreken aanleiding geeft.

5. De voorstelling van een woord door letterteekens wordt insgelijks *woord* genoemd. Een woord komt derhalve onder drie verschillende vormen voor: als werkelijke klank, als voorgestelde of gedachte klank, en als afgebeelde of afgeteekende klank. Men heeft dus *gesprokene, gedachte* en *geschrevene woorden*; de beteekenis, die in alle drie de gevallen dezelfde is, maakt den gemeenschappelijken band uit, die de drie vormen of toestanden tot *één zelfde woord* maakt.

De *gesprokene woorden,* de hoorbare klanken, zijn en blijven de oorspronkelijke, eigenlijke woorden, waarvan de *gedachte* en *geschrevene* bloote navolgingen zijn.

6. Daar ieder letterteeken één ondeelbaar bestanddeel van een woord vertegenwoordigt, zal een *geschreven* woord moeten bestaan in de opgave van al de bestanddeelen van den woordklank, gerangschikt in de volgorde, waarin zij onder het uitspreken vereenigd worden.

7. De natuur van het letterschrift brengt derhalve mede, dat het doel van het schrijven, namelijk de reproductie van gedachten, aanvankelijk althans, slechts langs eenen omweg bereikt wordt. Wie *leert* lezen, moet het geschreven woord luide uitspreken, en eerst de door hem uitgesproken en tevens door hem gehoorde klank verwekt bij hem de daaraan verbonden voorstelling. Dezelfde noodzakelijkheid om hard op te lezen blijft bestaan bij alle lieden, die slechts zelden lezen. Een geoefend lezer echter behoeft dien omweg niet meer te maken: een geschreven woord verwekt bij hem onmiddellijk de voorstelling van den woordklank en tevens die van het bedoelde voorwerp, de bedoelde hoedanigheid, werking of betrekking. De onmiddellijke verbinding van het schrift met zijne beteekenis ontstaat nogtans bij ieder individu, behalve bij doofstommen, eerst nadat de woordklank een geruimen tijd het verbindende middel is geweest.

> Doofstommen komen tot de verbinding van een geschreven woord met zijne beteekenis alleen door het kunstmatig onderwijs van personen, bij wie die verbinding langs den beschreven weg is tot stand gebracht. Eene maatschappij van louter doofstommen zou geen letterschrift hebben kunnen uitdenken.

8. De periode der woordschepping is reeds voor eeuwen gesloten; nieuwe woorden worden alleen uit reeds bestaande stof gevormd. Het leeren spreken van het kind bestaat dus in het leeren nabootsen van de woordklanken, die het ouderen hoort uitbrengen, en het spreken van ouderen is niets anders dan eene reproductie van dezelfde klanken, is en blijft dus eene nabootsing.

9. Daar nu de gehoor- en spraakorganen bij geene twee individuen volkomen gelijk zijn, hoort ieder op zijne eigene wijze anderen de woorden uitbrengen, en spreekt hij ze op zijne eigene wijze - soms zeer gebrekkig - na. Vandaar dat de individuen aan hunne spraak onderkenbaar zijn.

10. Doch niettegenstaande dit persoonlijke onderscheid in het spreken, bestaat er ten gevolge der nabootsing eene groote overeenstemming in de uitspraak der inboorlingen van hetzelfde dorp, dezelfde stad, hetzelfde gewest. Deze overeenkomst onderling en het verschil met de uitspraak van verder afgelegen plaatsen en streken veroorzaakt de onderscheiding van de zoogenoemde *plaatselijke* en *gewestelijke tongvallen, dialecten.*

11. Beschaafde lieden, die eene meer zorgvuldige opvoeding hebben genoten, wier gehoor meer verfijnd, wier spraakorganen meer geoefend zijn, spreken doorgaans zachter en liefelijker dan de minder bevoorrechte standen. Daardoor komt bij hen het eigenaardige, dat het dialect van de plaats hunner inwoning kenmerkt, minder scherp uit. Het verschil in de uitspraak der beschaafde lieden van alle gewesten valt dien ten gevolge grootendeels weg. Daar zij zich in hun verkeer met lieden uil andere plaatsen doorgaans onthouden van woorden, die alleen in hunne woonplaats in gebruik zijn, ontstaat onder alle beschaafde volken eene zoogenoemde *beschaafde uitspraak,* die uit de bijzondere tongvallen een nieuwen taalvorm afzondert, welke derhalve als een nieuw dialect, dat der beschaafde standen, kan worden beschouwd. Dit dialect bestaat dus in de spraak van alle beschaafde lieden, door het gansche land verspreid, maar door de overeenstemming in hunne wijze van spreken en uitspreken tot ééne groote eenheid verbonden.

12. Wanneer zich in eene taal eenmaal zulk eene beschaafde uitspraak gevestigd heeft, maakt het eigenaardige van een dialect, als het wat sterk uitkomt, meestal een min of meer onaangenamen indruk op den beschaafden hoorder; vooral wanneer in de plaats zijner geboorte of langdurige inwoning een andere tongval heerscht. Deze omstandigheid heeft bij alle beschaafde volken aan de beschaafde uitspraak eene hooge waarde gegeven en de dialecten in dezelfde mate in achting doen dalen. Uit zijnen aard staat het algemeene hooger dan het bijzondere en moet het bijzondere voor

het algemeene wijken, in de taal en de taalkunde zoowel als in de maatschappij en de staathuishoudkunde.

13. Eene *zuivere uitspraak* is verschillend van eene *beschaafde uitspraak.* Sommige lieden kunnen uit hoofde van organische gebreken of uit gemis aan oefening enkele bestanddeelen van woorden niet duidelijk onderscheiden en, meestal ten gevolge daarvan, niet goed uitspreken; dezen hebben dan eene gebrekkige uitspraak. Wie iederen letterklank zoo uitbrengt, als door het meerendeel der natie geschiedt, heeft eene *zuivere uitspraak.* Onbeschaafden kunnen in weerwil van ruwheid en grofheid in hunne spraak eene *zuivere,* beschaafden omgekeerd eene *gebrekkige* uitspraak hebben. Eene uitspraak kan, in zooverre zij gebrekkig is, natuurlijk niet als een bestanddeel der algemeene beschaafde uitspraak gerekend worden.

14. Ofschoon het *schrift*, als de zichtbare voorstelling der *spraak,* zich naar deze moet richten en van haar afhankelijk is, werkt het desniettemin op haar terug en heeft het omgekeerd invloed op de *spraak.*

15. Daar het schrift de woorden in hunne bestanddeelen ontleed moet voorstellen, noodzaakt het in de eerste plaats den *schrijver* elk woord, dat hij schrijven wil in zijne deelen op te lossen en deze, behoorlijk achter elkander gerangschikt, voor te stellen. Vervolgens geeft het den *lezer* deel voor deel in de vereischte volgorde te zien, en noodzaakt het hem die deelen zelf zamen te voegen. Zoodoende brengt het schrift de bestanddeelen en den vorm der woorden tot het bewustzijn der lezers en schrijvers. Die bewuste kennis der deelen maakt, dat men ze bepaalder articuleert, aan ieder beter zijn eisch geeft, en dus ook duidelijker spreekt.

16. Het ontleden der woorden en het weder zamenvoegen hunner bestanddeelen geschiedt bij geoefende schrijvers en lezers met groote snelheid en onbewust. Die vaardigheid ontstaat echter alleen door langdurige bewuste oefening en wordt slechts gevonden bij hen, die de woorden naauwkeurig kennen, d. i. bij dezulken, op wie het schrijven en lezen de hier bedoelde uitwerking reeds gehad heeft.

17. Daar men onder het lezen altijd min of meer overeenkomstig het geschrevene uitspreekt, bevordert eene eenparige spelling, die met de beschaafde uitspraak in overeenstemming is, noodwendig de eenheid in spreken en de uitbreiding der beschaafde uitspraak onder de mindere standen. Omgekeerd kan het schrift ook strekken om de uitspraak te bederven.

18. Doordien het schrift iets voortdurends is, waarnaar men zich in het lezen en daardoor ook in het spreken min of meer regelt, geeft het meer bestendigheid aan de taal; het kan wel is waar de langzame verandering, waaraan iedere levende taal onderworpen is, niet verhinderen, maar het behoedt haar voor een al te snel verloop.

19. Het schrift, een blijvend iets, geeft de woorden in verschillende vormen, betrekkingen en

opeenvolgingen te zien. Zoo doende stelt het den belangstellende in staat die onderscheidene vormen, betrekkingen en opeenvolgingen op zijn gemak te beschouwen, en te vergelijken en de wetten op te merken, volgens welke de woorden veranderen, gebruikt en gerangschikt worden. Blootelijk gedachte of gesproken woorden kunnen niet worden vastgehouden en zijn daardoor moeilijker waar te nemen en te vergelijken.

20. Daar alle kennis van iets alleen kan worden verkregen door dat iets met andere dingen te vergelijken, en het schrift alleen tot eene behoorlijke vergelijking der woorden onderling in staat stelt, moet het beschouwd worden als de aanleidende oorzaak tot het nadenken over de taal en als onmisbare voorwaarde van alle wetenschappelijke taalkennis.

21. De geest kan alleen gedachten, die hij begrijpt, in zich opnemen en bewaren. Tot het rechte verstand eener gedachte is noodig, dat de geest iedere voorstelling, die er in voorkomt, van alle andere onderscheidt, en haar plaatst bij andere voorstellingen, die van denzelfden aard zijn, haar kunnen ophelderen en duidelijk maken. Dit onderscheiden der voorstellingen en haar opnemen in de klasse, waartoe zij behooren, heet *appercipieeren. Apperceptie* is derhalve volstrekt noodig tot het verstaan eener gedachte

> *Appercipieeren* is de algemeene uitdrukking voor hetgeen in het dagelijksch leven nu eens *keren kennen,* dan *herkennen,* dan *onderkennen* heet. Daar een woord een *klank* is, waaraan eene *beteekenis* is verbonden, en dus als het ware uit twee deelen bestaat, vereischt het eene dubbele apperceptie; eerst moet men den klank herkennen, en vervolgens zijne beteekenis weten te recht te brengen.

22. Het schrift, als iets zichtbaars, is aan de apperceptie der woorden bevorderlijk, wanneer het hetzelfde woord steeds op dezelfde wijze voorstelt, de gelijkluidende woorden verschillend spelt, en door eene verstandige keus van letters aan andere woorden van verwante beteekenis herinnert.

> Men denke hier aan *lijden* en *leiden, nog* en *noch.* De spelling *lijden* met *ij* brengt min of meer in de gedachten al de verschillende voorstellingen, die aan *lijder, lijdzaam, lijdelijk* enz. verbonden zijn, en stelt daardoor in staat het woord zoo op te vatten als op het oogenblik vereischt wordt. Eene verkeerde spelling kan omgekeerd de apperceptie belemmeren, b. v. wanneer men *lijden* met *ei* spelt en zoodoende aan *leiden, leiding, leidsman, leidster* doet denken.

23. Doch indien aan het schrift een zoo groote invloed op de taal moet toegeschreven worden en het ook het opnemen der gedachten kan bevorderen of vertragen, dan verdient de wijze, hoe men schrijft, een voorwerp van ernstige overweging uit te maken.

24. De wijze waarop eene taal geschreven wordt, heet hare *Spelling.* Ook het hoofddeel harer grammatica, dat de wetten en voorschriften bevat, waaraan zij bij het schrijven gehoorzaamt, wordt de *Spelling* genoemd.

Door eene *wet* verstaat men in de wetenschappen niet een bevel, door eenige autoriteit uitgevaardigd, maar een volzin of formule, die de wijze uitdrukt, waarop eene werking volgens haren aard geschiedt. Spellingwetten zijn derhalve zulke formules, waarin de wijze van spelling wordt opgegeven, voor zooverre die uit het wezen en het doel van het schrijven voortvloeit.

25. De spellingwetten zijn deels noodwendige uitvloeisels van het wezen en de natuur van het *schrift* in het algemeen en van het eigenaardige der bijzondere taal; deels bestaan zij in min of meer willekeurige voorschriften, die door eene langdurige gewoonte (*usus*) kracht van wet hebben gekregen en niet meer te veranderen zijn. De eerstgenoemde soorten noemt men de *algemeene,* de laatste de *bijzondere spelregels.*

26. Wanneer een aantal bijzondere regels onder éénen algemeeneren of hoogeren regel kunnen gebracht worden, die kan worden beschouwd als een aangenomen grondbeginsel, waaruit de bijzondere regels zijn afgeleid, dan verdient dat hoogere grondbeginsel insgelijks den naam van algemeenen spelregel.

27. Daar de spelling aanvankelijk voor een groot gedeelte van het goeddunken der eerste schrijvers afhing, schijnen de bijzondere spelregels naar willekeur veranderd en een spellingstelsel tot een hoogen trap van volmaaktheid gebracht te kunnen worden. Dat veranderen is echter inderdaad slechts mogelijk bij voorschriften, die maar eenige weinige woorden betreffen, wier toepassing daardoor hoogst zelden gevorderd wordt, en welke dien ten gevolge niet eens helder in het bewustzijn van het volk liggen. Maar heeft een regel een uitgebreid gebied, betreft hij een groot aantal woorden, is zijne toepassing dien ten gevolge door gewoonte eene tweede natuur geworden, dan geeft eene wijziging van dien regel aan het geheele schrift een ander, een vreemd voorkomen, dat het oog kwetst, zoolang het er niet aan gewend is; daarom zijn velen niet te bewegen om die verandering toe te passen, dewijl dit gelijk zou staan met het afleggen eener oude gewoonte. Veelomvattende hervormingen vinden nimmer ingang bij een geheel volk, maar verdeden de schrijvenden in partijen en verbreken of verhinderen de gewenschte eenparigheid van spelling.

28. De grammaticus heeft derhalve de spelling te beschouwen als een *bestaand* en *gegeven* iets, waaraan hij niets wezenlijks vermag te veranderen. Wil hij verstandig zijn, dan neemt hij de spelling aan, die algemeen of door de groote meerderheid gevolgd wordt; omdat hij, anders handelende, zijn doel toch missen en de zaak niet verbeteren, maar veeleer verergeren zou.

29. Een volkomen rationeel en consequent spellingstelsel is een ideaal, hetwelk, verwezenlijkt, toch slechts zeer korten tijd zijne hooge voortreffelijkheid zou behouden, dewijl de taal onafgebroken verandert, en de spelling die langzame veranderingen niet op den voet volgen kan, omdat deze eerst na eenig tijdsverloop merkbaar worden.

30. Doch het volgen van de bestaande spelling brengt niet noodwendig mede, dat de grammaticus juist alle gebreken en onregelmatigheden mede moet overnemen. Wanneer hij willekeurige uitzonderingen op geldige regels opmerkt, onregelmatigheden in het schrijven van enkele woorden, waarvoor geene reden, hoe ook genaamd, is te ontdekken, maar die kennelijk aan onkunde of eene verkeerde toepassing van verstandige en

erkende regels zijn toe te schrijven, dan kan niemand hem euvel duiden dat hij zijn beter inzicht volgt. Dan is het veeleer zijn plicht anderen op die weinige gebreken opmerkzaam te maken, en door zijn voorbeeld mede te werken om het spellingstelsel zooveel mogelijk te zuiveren.

31. De meeste der hier bedoelde alleenstaande gebreken worden aangetroffen in onopgemerkte, bijna vergeten woorden, die in de algemeene schrijf- of boekentaal zelden worden gebruikt en daardoor aan de aandacht der taalkundigen ontsnapt zijn.Die onregelmatigheden zijn ontstaan òf doordien men den regel voorbijzag, waaronder het woord behoort; òf doordien men, den aard van het woord miskennende, een verkeerden regel volgde; òf doordien men den regel zelven verkeerd opvatte en toepaste. De verbetering der spelling van zoodanige woorden, waarbij òf geene òf eene verkeerde toepassing van regels plaats had, kan aan geen bezwaar onderhevig zijn noch grooten tegenstand vinden, omdat zij betrekkelijk weinig in getal zijn en op weinige uitzonderingen na zelden gebruikt worden.

32. Grootere moeilijkheid baren die woorden, die volstrekt niet onopgemerkt zijn gebleven, maar wier schrijfwijze tot de betwiste punten behoort. Hier moet de grammaticus eene keus doen; en wat zal hem bij zijne keus besturen? Wanneer eene der beide verschillende schrijfwijzen in eene der categoriën van de boven bedoelde onopgemerkte woorden valt, wanneer òf het woord òf de regel verkeerd is opgevat, dan behoeft hij niet te weifelen; maar hoe te handelen, wanneer voor beide spellingen gezonde redenen zijn aan te voeren? In dit geval blijft er natuurlijk niets anders over, dan de tegenstrijdige regels aan de algemeene spellingwetten te toetsen en die spelling aan te nemen, welke blijkt door eene hoogere wet te worden voorgeschreven.

33. Uit het gezegde volgt, dat het vóór alles noodzakelijk is de algemeene spellingwetten of spelregels in oogenschouw te nemen en hunne onderlinge verhouding op te maken en te bepalen. Dit kan geschieden wanneer men die wetten uit het wezen en de natuur der spelling afleidt.

De algemeene spelregels en hunne onderlinge verhouding.

34. Het schrift is, als *uitgedacht* middel, geen natuurproduct, gelijk de taal, maar een *kunstproduct*, dat aanvankelijk door den wil des menschen bepaald werd en daarvan steeds afhankelijk blijft. Als zoodanig reeds behoort het onderworpen te worden aan de voorschriften der *Aesthetica.*

Die onderwerping blijkt eene volstrekte noodzakelijkheid te zijn, wanneer men in aanmerking neemt, dat het schrift de zichtbare vorm is, waaronder een aantal voorwerpen der *kunst,* in den waren zin des woords genomen, namelijk alle voortbrengselen der dichtkunst en der welsprekendheid, zich vertoonen. Het schrift kan inderdaad bevorderlijk of hinderlijk zijn voor het verwekken van het schoonheidsgevoel.

35. Het is de bestemming van het schrift niet, het *schoonheidsgevoel te* streelen, het bestaat eenig en alleen voor een *praktisch doel,* dat geheel buiten het schrift zelf ligt.

Dit bepaalt de eischen die de aesthetica aan het schrift doen mag. *Doelmatigheid* is dien ten gevolge de eerste, de hoofdeigenschap, waaruit alle andere moeten voortvloeien en waaraan zij moeten onderworpen zijn.

36. De overige voorschriften der aesthetica, die niet rechtstreeks uit de doelmatigheid kunnen afgeleid worden, zijn meer negatief dan positief; zij verbieden slechts alles wat het schoonheidsgevoel kwetsen kan. Dit nu wordt beleedigd, behalve reeds door *ondoelmatigheid,* ook *door onregelmatigheid* en *willekeur.* Insgelijks wordt het gevoel gekwetst door *onwaarheid,* d. i. hier, gebrek aan overeenstemming tusschen het afgebeelde en de afbeelding, namelijk tusschen de *woordklanken* en het *schrift.* Ook de doelmatigheid eischt die overeenstemming.

37. De aesthetica vordert derhalve van de spelling *doelmatigheid, regelmatigheid* en *waarheid,* dat wil zeggen: overeenstemming (*harmonie*) tusschen de *middelen* en het *doel,* tusschen de *middelen onderling,* tusschen de *afbeelding* en het *afgebeelde.*

38. Het *doel* van het schrift is het veroorzaken eener *reproductie van gedachten,* dus het veroorzaken eener *werking van den geest.* De aard van het doel verwijst derhalve de spelling naar de lessen, die de *Psychologie* aangaande de reproductie der gedachten geeft.

39. Wij hebben reeds boven gezien, dat gedachten niet begrepen, niet in den geest opgenomen worden, wanneer de *apperceptie* der voorstellingen, waaruit zij bestaan, achterwege blijft. De psychologie legt derhalve aan de spelling, zal zij zoo doelmatig mogelijk zijn, als plicht op, de apperceptie, zooveel in haar vermogen is, te bevorderen.

40. Daar alle spreken eene nabootsing der beschaafde uitspraak behoort te wezen, en het schrift in de eerste plaats de aanwijzing tot het spreken is, moeten de geschreven woorden, zullen zij aan hun doel beantwoorden, de *beschaafde uitspraak* vertegenwoordigen. Op dit vereischte berust de spelregel, dien men den *regel der beschaafde uitspraak* pleegt te noemen.

41. De Regel der Beschaafde Uitspraak zal nagenoeg aldus luiden:

Stel in uw schrift de beschaafde uitspraak voor; d. i. *geef door letterteekens al de bestanddeelen op, die in een woord gehoord worden, wanneer het door beschaafde lieden zuiver uitgesproken wordt*; *en kies in gevallen, waarin de juiste uitspraak niet voorgesteld kan worden, het naast bijkomende letterteeken.*

> Daar deze regel geheel en onmiddellijk uit het wezen van het schrift en den aard van zijn doel voortvloeit, is hij als de hoofd- en grondregel der spelling aan te merken. Alles wat met dien regel strijdt, is tevens strijdig met het wezen en het doel van het schrift. Daarom kan hij wel door andere regels verklaard en nader bepaald, maar niet wedersproken worden, en is elke regel, die tegen dezen aandruist, te verwerpen.

42. Uit de verhouding der beschaafde uitspraak tot de overige dialecten volgt, dat alleen zij *beslist,* en dat de andere dialecten slechts in twijfelachtige gevallen eene *raadgevende stem* kunnen hebben. Wanneer eene plaatselijke of gewestelijke uitspraak in strijd is met de afleiding, de regelmaat of eenigen anderen regel, uit dien der beschaafde uitspraak afgeleid, dan mag zij op de spelling geen invloed oefenen.

> De noodzakelijkheid dezer bepaling vloeit reeds voort uit den strijd der dialecten. Het is van zelf onmogelijk gelijktijdig aan alle eischen te voldoen; en één dialect te bevoorrechten, verbiedt de billijkheid.

43. Bij eene oppervlakkige beschouwing schijnt eene volkomen naauwkeurige afbeelding der beschaafde uitspraak door het schrift zeer wenschelijk en ook wel mogelijk. In de praktijk echter blijkt spoedig, dat het ondoenlijk is eenig dialect, welk ook, volkomen juist voor te stellen. Reeds terstond ziet men, dat de eigenaardigheden in de spraak der bijzondere personen, die ook in de beschaafde uitspraak blijven bestaan, onmogelijk kunnen aangeduid worden. Het schrift stelt dus van niet één individu de uitspraak geheel naauwkeurig voor; het kan uit zijnen aard slechts een middelweg tusschen de individueele eigenaardigheden bewandelen. Doch ook op dezen weg ontmoet het schrift bijna onoverkomelijke zwarigheden in de wijzigingen der meeste letterklanken, veroorzaakt deels door den invloed der naburige letters, deels door hunne plaats vooraan, achteraan of in het midden der woorden.

> 1. De letters, bij welke die invloeden zich het duidelijkst doen gevoelen, zijn de *n* en de zachte onder de zoogenaamde verwante medeklinkers, met name de *b, d, g, v* en *z*.
> 2. *De n* klinkt geheel anders in *zoo*n en *i*n dan in *ta*ng en *dan*k, en dan in *fra*n*je, kra*n*sje, ho*n*dje.*
> 3. De *b, d, g, v en z* worden aan het einde eener lettergreep en in de nabuurschap van sommige andere, inzonderheid van scherpe letters, zoo zeer verscherpt, dat zij geheel of nagenoeg als *p, t, ch, f* en s luiden, en de *v* en *z* meestal zelfs in *f* en *s* overgaan. Men vergelijke b*een* met *schu*b, *kra*b, *he*b*t, he*b*zucht*;d*aar* met *raa*d, *gi*d*s* en *blij*d*schap*; g*oot* met *oo*g, *oog**tand* en *zeg**t*;v*el* met *diev* (*dief*), *leevt* (*leeft*) en *ont**vangen*;*zeel* met *leez* (*lees*), *vreezt* (*vreest*), *raadzaam,* en *ontzinken.*
> 4. De *g* wordt geheel gewijzigd, wanneer haar in hetzelfde woord eene *n* voorafgaat, b.v. in *tang*, hij *zingt.*
> 5. Bij andere letters hebben veel fijner wijzigingen plaats, die somtijds alleen voor een geoefend gehoor waarneembaar zijn. Men vergelijke de *w* in w*ijn*, *flaau*w, *schu*w en *schu**wer*; de *s* in s*aai*, *stijf**sel* en *raad**sel*; de

m in m*an*, *ko*m*, he*m*d* en *ko*m*t*; *de l* in l*and, stoe*l en *mel**k***; de *f* in f*raai* en *stra*f;de *i* in i*nkt* en *moo*i, dat toch ook niet geheel als *mooij* klinkt.
6. In alle verdubbelingen van medeklinkers verliest de eerste een groot deel van zijne kracht, en bekomt hij zijn vollen eisen niet: vergel. *latten, ha*d*den, he*b*ben, ste*l*len* enz.

44. Doch, is het niet mogelijk de spraak in het schrift volkomen juist weder te geven, het is ook *onnoodig* en zou buitendien *ondoelmatig* zijn.

Eene volkomen juiste afbeelding der woordklanken is *onnoodig,* omdat men in den regel schrijft voor lieden, die de taal verstaan en de uitspraak der bedoelde woorden kennen, en die dus uit hunne kennis het ontbrekende weten aan te vullen. De wijziging der letters volgt bij bet zamenvoegende uitspreken van zelve en behoeft daarom niet aangeduid te worden, evenmin als in eene chemische formule de verandering der elementen, die door hunne vermenging van zelve ontstaat.

Het doel van het schrift wordt reeds bereikt, wanneer de lezer het bedoelde woord *herkennen* kan.

45. Uit het gezegde in § 9 blijkt *a priori,* en de ondervinding leert *a posteriori*, dat geen schrift in staat is om de ware uitspraak eener taal voor den vreemdeling kenbaar te maken. Alle schrijfwijzen, die uitsluitend daartoe zouden moeten strekken, zijn als vruchtelooze pogingen te verwerpen. De spelling mag niet gewijzigd worden ten behoeve van den vreemdeling.

46. Eene aan de uitspraak volkomen adaequate spelling zou om verschillende redenen *ondoelmatig* zijn.

a. Zij zou voor velen het schrijven onmogelijk maken. Immers, indien men al de wijzigingen, die de letters ten gevolge van hare plaats en nabuurschap ondergaan, door het schrift wilde uitdrukken, dan zou het alphabet met een aanzienlijk getal letters moeten vergroot, of er zouden diacritische teekens moeten uitgedacht worden. Het gebruik dier nieuwe letters of teekens zou een fijner oor vereischen dan velen bezitten, zoodat dezen niet zouden weten, welke teekens te kiezen.

b. Het zou het schrijven en lezen voor allen noodeloos hoogst moeilijk maken. Immers, ten gevolge der vele wijzigingen, die de letters in verschillende omstandigheden ondergaan, zouden de voornaamste woorden der taal, namelijk al de veranderlijke, zich telkens onder geheel verschillende vormen aan het oog vertoonen. Geen vorm zou zich in het geheugen prenten, waardoor het gebruik der vele letters of teekens groote oplettendheid zou vereischen. Een geoefende schrijft thans zonder aan zijn schrift te denken; de letters ontvloeien als van zelve aan zijne pen. Zulks zou dan onmogelijk wezen. Wie schreef, zou hardop moeten spreken om zich zelven te beluisteren ten einde den waren klank te kunnen treffen. Een lezer zou altijd hardop moeten lezen om het woord te hooren, eer hij aan het geschrevene eene voorstelling wist te verbinden, terwijl thans een telkens wederkeerende, licht herkenbare vorm hem in staat stelt zich het bedoelde woord te denken.

c. In derivata zou de vorm der grondwoorden, in composita de vorm der zamenstellende deelen noodeloos onkenbaar worden gemaakt. Het schrift zou dus al de voordeelen missen, die een verwijzen op de etymologie der woorden kan opleveren.

47. De waarheid, dat het schrift de uitspraak niet volkomen juist behoeft voor te stellen, geeft echter in geenen deele de vrijheid om een

geheel anderen klank af te beelden, dan in de beschaafde uitspraak gehoord wordt, al ware het dat een andere spelregel, b.v. die der gelijkvormigheid, zulk eene afwijking scheen te vorderen. De regel der beschaafde uitspraak overheerscht uit zijnen aard alle andere regels; daarom schrijft men b.v. *konin*k*lijk, afhan*k*elijk, gezo*ch*t,* van *konin*g*, afhan*g*en*, *zoe*k*en*; *gra*ch*t* voor *gra*f*t* van *gra*v*en.*

48. Ofschoon het doel van het schrift door de eenvoudige opvolging van den Regel der Beschaafde uitspraak kan getroffen worden, is die regel geenszins toereikend om in alle gevallen de pen eens schrijvers te besturen. Vooreerst toch doet de *doelmatigheid* strengere eischen dan het mogelijke treffen van het doel. Zij verlangt in dezen, dat een woord, zoo vlug doenlijk, en niet eerst na lang wikken en wegen, met zekerheid herkend worde. Vervolgens maakt de bestaande toestand van de taal en het letterschrift een aantal bijzondere regels noodzakelijk, die de keus uit gelijkluidende letterteekens moeten bepalen. De Regel der Beschaafde Uitspraak behoeft derhalve andere regels onder zich, die hem verklaren en aanvullen.

49. De regelmatigheid zou vorderen, dat men voor iederen letterklank maar één letterteeken had, en dat ieder letterteeken slechts ééne waarde bezat en altijd denzelfden klank vertegenwoordigde.

Onze letterteekens zijn echter niet voor het Nederlandsch uitgedacht;

ons alphabet is van de Latijnen ontleend en bezat reeds bij de overneming eenige gelijkluidende letters, namelijk de *i* en *y*, *c* en *k, c* en *s, x* en *cs* of *ks*; terwijl *ph, th* en *qu* door ons gelijk gesteld worden met *f*, *t* en *kw.*

50. Vervolgens zijn eenige oorspronkelijk zeer verschillende klanken door verloop in de uitspraak allengs gelijkluidend geworden, waardoor sommige teekens dezelfde waarde hebben gekregen, te weten de zachte *e* en o en de scherpe *ee* en *oo*, *ei* en *ij*.

51. Ter aanduiding van de gelijkheid der uitspraak van sommige klinkers in geslotene en opene lettergrepen heeft men de dubbele klinkers uitgedacht, ten gevolge waarvan *a* en *aa, e* en *ee, o* en *oo, u* en *uu* soms dezelfde waarde hebben, b.v. in *ja-ren* en *jaar, le-zen* en *lees* enz.

52. Sommige letterteekens moeten dienen om meer dan éénen klank voor te stellen, namelijk de *a* in *dag* en *dagen,* de *e* in *de, den* en *degen,* de *i* in *min, rivier* en *zandig*, de *o* in *God* en *goden,* de *u* in *dun, duren* en *Dokkum,* de *ij* in *blijk* en *gevaarlijk.*

53. Ofschoon het opgenoemde evenzeer tegen de doelmatigheid als tegen de regelmatigheid aandruist, is er nagenoeg niets aan te veranderen. Volstrekt ongeoorloofd is het echter, zoodanige gebreken uit loutere spitsvondigheid te vermeerderen.

54. Eene andere zwarigheid bij de keus der letters is de verscherping der zachte onder de verwante medeklinkers, wanneer zij sluitletters worden, waardoor zij zoo zeer tot de scherpe naderen, dat zij in de uitspraak niet van deze te onderscheiden zijn.

55. Wanneer een persoon steeds dezelfde kleeding draagt, en de exemplaren eener soort van voorwerpen, b.v. werktuigen, steeds denzelfden vorm hebben, dan zal men dien persoon en de soort, waartoe een voorwerp behoort, lichtelijk overal en onder alle omstandigheden herkennen. Het omgekeerde geschiedt, wanneer de persoon geheel anders gekleed is en de gedaante van een voorwerp van den gewonen vorm afwijkt; de herkenning heeft dan òf in het geheel niet, òf eerst na eenig twijfelen plaats. Met de *woorden* is het even zoo gelegen. Wie het woord *consequentie* nooit anders dan zóó gespeld heeft gezien, zal eenige oogenblikken in twijfel staan, als hij *konzekwency* geschreven vindt. Op deze psychologische waarheid steunt de tweede algemeene spelregel, die der *gelijkvormigheid,* welke in onze spelling steeds is geëerbiedigd.

56. De Regel der Gelijkvormigheid luidt aldus:

Geef, zooveel de uitspraak toelaat, aan een zelfde woord en aan ieder deel waaruit het bestaat, steeds denzelfden vorm, wanneer daardoor de herkenning en juiste opvatting van het woord kan bevorderd worden.

De laatste voorwaarde maakt het noodzakelijk den regel in twee deelen te splitsen, waarvan het eerste de woorden in hun *geheel,* het laatste hunne *bestanddeelen* betreft. De regel wordt dan:

a. *Schrijf hetzelfde woord, zooveel de uitspraak en de verbuiging of vervoeging toelaten, steeds met dezelfde letters*

b. *Geef in derivata aan het grondwoord en in composita aan de zamenstellende deelen, zooveel de uitspraak toelaat, steeds dienzelfden vorm, waaronder zij buiten de afleiding en samenstelling voorkomen; wel te verstaan, indien die grondwoorden of deelen nog als afzonderlijke woorden in gebruik zijn en dan dezelfde beteekenis hebben als in de afgeleide of zamengestelde woorden.*

1. Overeenkomstig het voorschrift *a*) spelt men *da*g, des *dag*s, ten *dag*e, *dag*en; *gla*d, *gla*dd*e, gla*dd*er, gla*d*st*; *ze*g, *zeg*t, *gezeg*d, *ze*gg*en*; niet *da*ch, *des da*ch*s*; *gla*t, *glat*st; *ze*ch, *zech*t, gelijk oudtijds wel placht te geschieden.

2. Overeenkomstig het voorschrift *b*) schrijft men *vij*l*sel* van *vij*l*en, verl*ei*ding* van *verl*ei*den, raa*dz*aam* van *raad,* door aanhechting van *zaam, hoof*dd*eel* uit *hoofd* en *deel*; *niet v*ei*lsel, verl*ij*den, raa*ts*aam, hoof*d*eel,* omdat de juiste opvatting door de laatste schrijfwijze zou belemmerd worden.

3. Het voorschrift *b*) ontraadt te spellen *weereld* voor *wereld, Duidsch* voor *Duitsch, diedsch* voor *diets, bejicht* voor *biecht,* omdat deze spelling, hoewel door de afleiding geboden, tegen andere regels aandruist, en de woorden *weer* (man), *died* of *duid* (volk), *jichen* (zeggen) niet meer in gebruik zijn, zoodat de beteekenis door het wijzen op de grondwoorden niet duidelijker gemaakt, maar veeleer verduisterd zou worden.

4. De bepaling »zooveel de uitspraak toelaat" is aan beide deelen gemeen en stelt den geheelen regel onder dien der Beschaafde Uitspraak. Zij verbiedt te schrijven: *andbacht* voor *ambacht* en *ambt, heertog* voor *hertog*; *paarlemoeder* voor *paarlemoer, gezoekt, gekoopt* voor *gezocht, gekocht* enz., omdat die vormen met de uitspraak in strijd en daardoor onduidelijk zijn.

5. De hier behandelde regel is dezelfde, als dien men gewoon is den *Regel der Afleiding* te noemen. De benaming *Regel der Gelijkvormigheid* verdient de voorkeur, omdat zij den aard van den regel beter uitdrukt en ook het in *a*) bedoelde omvat, hetwelk door het woord *afleiding* buitengesloten wordt.

6. De Regel der Gelijkvormigheid vult eene groote leemte in den Regel der Beschaafde Uitspraak aan. Hij bepaalt namelijk de keus der sluitletters in de veranderlijke,

d. i. in de verbuigbare en vervoegbare woorden, welke keus, volgens aanm. 3 op § 43, door de uitspraak niet altijd beslist wordt.

57. Hoewel de uitspraak steeds de hoogste wetgeefster in de spelling is en blijft, waartegen men zelfs ten gerieve der apperceptie niet zondigen mag, bestaan er eenige weinige gevallen, waarin het raadzaam is uitzondering te maken. In zeldzaam voorkomende woorden, waarin eene bijna niet merkbare verandering zou moeten plaats grijpen, mag de afleiding den boventoon hebben, wanneer daardoor de ware uitspraak en de juiste opvatting der woorden hersteld kan worden; b.v. *kerstmis* voor *kersmis, bestje* voor *besje, amechtig* voor *aamechtig, slaphakken* voor *slabbakken.* Dit mag te eer geschieden, wanneer het volk de ware of eene minder bedorven uitspraak bewaard heeft. Op dien grond zou *Dinsdag,* oudtijds *Disendag* (verbasterd uit *Diesdag*) van den krijgsgod *Die,* te verkiezen zijn boven *Dingsdag,* dat ten onrechte aan *ding* of *geding* doet denken.

58. Waar de Regel der Gelijkvormigheid voor de bepaling der sluitletters te kort schiet, namelijk bij onverbuigbare woorden, wier vorm ook niet uit de afleiding blijkt, is het rationeel die letters te kiezen, die het naast aan de uitspraak komen. Daar nu de zachte medeklinkers aan het einde der woorden geheel of bijna aan de verwante scherpe gelijk worden, eischt de Regel der Beschaafde uitspraak het gebruik der scherpe in de onveranderlijke woorden. Daarom de *t* in *ooit, voort, voorts, want,* de *ch* in *doch, toch,* enz.

59. De *doelmatigheid* zou nog een anderen regel voorschrijven, wier opvolging de vlugge herkenning der woorden zeer zou bevorderen. Zij zou eischen, dat gelijkluidende, maar in beteekenis verschillende woorden (*homoniemen*) door de spelling werden onderscheiden. Die eisch is echter in vele gevallen volstrekt onuitvoerbaar en zou in andere tot eene geheel willekeurige spelling aanleiding geven, waardoor bovendien meestal tegen andere erkende regels zou worden gezondigd. Het is b.v. niet mogelijk *arm* (niet rijk) anders te schrijven dan *arm* (lichaamsdeel); het zou doenlijk zijn *zugt* (zware ademhaling) te onderscheiden van *zucht* (begeerte), maar hoe dan *zugt* of *zucht* (ziekte) als van beide verschillend te kenmerken? *Waaren* (koopgoederen) en (*wij*) *waren* zou, op zich zelf beschouwd, kunnen gaan, maar de *aa,* strijdt hier tegen een erkenden regel, terwijl de willekeur duidelijk blijkt uit de mogelijkheid van het eerste *waren* met ééne, het tweede met twee *a's* te schrijven. Doch hoewel de onderscheiding der homoniemen niet als regel kan voorgeschreven worden, is zij toch belangrijk genoeg om met recht te eischen, dat woorden, die tot nu toe verward zijn, voortaan verschillend worden gespeld, wanneer zulks buitendien reeds door een anderen regel gevorderd wordt. b.v. *delen* (planken) en *deelen* (gedeelten), *stijgeren* (van een paard) en *steigeren* (een steiger oprichten), *sleepen* (doen slepen) en *slepen* (gesleept worden).

60. De beide opgegeven regels, die der Beschaafde Uitspraak en die der Gelijkvormigheid vloeien, gelijk wij gezien hebben, onmiddellijk uit

de natuur en het doel van het schrift voort. De bijzondere spelregels zijn òf toepassingen van die twee, òf zijn er onafhankelijk van. De beschouwing der voorschriften, die onmiddellijk uit de algemeene spelregels voortvloeien, ligt buiten het bestek van een programma, dat niet bestemd is om het geheele spellingstelsel te doen kennen, maar alleen om de grondslagen te leggen, waarop het stelsel behoort opgetrokken te worden.

61. Ook de voorschriften, welke niet in een onmiddellijk verband staan met de algemeene regels, kunnen hier niet ter sprake komen, dan voor zoo verre zij door één beginsel, door een hoogeren regel, beheerscht worden, die wel is waar evenzeer als de bijzondere regels willekeurig is aangenomen, doch moet worden geëerbiedigd, indien men de spelling tegen stelsellоosheid en tallooze inconsequenties behoeden wil. Die voorschriften betreffen de keus uit de paren van gelijkluidende letterteekens bij het schrijven van grondwoorden. Daar die letters, opgenoemd in § 50, volkomen denzelfden klank vertegenwoordigen, kan de Regel der Beschaafde Uitspraak niet beslissen; terwijl de Regel der Gelijkvormigheid alleen eischt, dat men in een zelfde woord steeds dezelfde letters bezige, zonder de letters zelve te bepalen.

62. Wanneer men de meeste dier bijzondere voorschriften onderling vergelijkt, dan blijkt het, dat het Nederlandsch den volgenden grondregel heeft aangenomen:

Bij de keus der gelijkluidende letterteekens beslist de afleiding of de oudere vorm uit den tijd, toen de nu gelijk geworden klanken nog duidelijk onderscheiden konden worden.

63. Het kan hier de vraag niet zijn, of wij niet verstandiger zouden gehandeld hebben met een der gelijkluidende letterteekens als overtollig weg te werpen; het is genoeg te weten, dat wij zulks niet gedaan hebben en nu met het bestaande moeten voortwerken. Het als ballast over boord te werpen, zou eene omwenteling zijn, wier nasleep niet te overzien is; het verstandigst is den bestaanden toestand te eerbiedigen.

64. Buitendien heeft die overvloed ook zijne goede zijde. Het bestaan van gelijkluidende letterteekens stelt dikwijls in staat om homoniemen door de spelling te onderscheiden; men denke aan *weken,* mv. *week,* en *weeken* ww., aan *kolen* en *koolen, lijden* en *leiden.*

65. Indien het schrijven overeenkomstig den ouderen vorm alleen een noodmiddel is, dat door de natuur van het schrift niet gevorderd, veeleer ontraden wordt, omdat het de spelling voor alle niet taalkundigen moeilijk maakt, dan mag dat beginsel vooral niet worden toegepast in strijd met den Regel der Beschaafde Uitspraak.

66. De laatstgestelde regel, dien men met meer recht dan den vorigen den *Regel der Afleiding* zou kunnen noemen, is natuurlijk niet toereikend hij die woorden, wier afleiding of oudere vorm geheel onbekend of onzeker is. Dit maakt nog een vierden algemeenen regel noodzakelijk, die door de aesthetica ter wering van willekeur en onordelijkheid en ter bevordering

van regelmaat wordt voorgeschreven: te weten den *Regel der Analogie.* Deze zal in de spelling aldus moeten luiden:

Waar de drie bovengenoemde algemeene spelregels zwijgen, handelt men overeenkomstig de analogie, d. i. de woorden wier spelling noch door de uitspraak, noch door de gelijkvormigheid, noch door de afleiding wordt bepaald, worden op dezelfde wijze geschreven als andere, wier spelling met zekerheid bekend is en die oogenschijnlijk op overeenkomstige wijze gevormd zijn.

67. Daar de Regel der Analogie niet uit de natuur van het schrift voortvloeit, maar op gronden steunt, die buiten het gebied der grammatica liggen, zou het verkeerd zijn dien te laten gelden in strijd met een der vorige regels.

Tweede afdeeling.

Over de bijzondere spelregels, waaromtrent verschil van gevoelen bestaat.

Daar de Redactie, om redenen in het Voorbericht en in § 27 en 28 opgegeven, voor de door haar te volgen schrijfwijze de in Noord-Nederland gebruikelijke spelling als uitgangspunt heeft aangenomen, en deze genoegzaam bekend mag geacht worden, heeft zij het overtollig gerekend het geheele spellingstelsel te ontvouwen. Deze Tweede Afdeeling bevat dus slechts eene opgave der verbeteringen, die haar wenschelijk zijn voorgekomen, benevens eene vermelding van de keuze, die zij gemeend heeft te moeten doen uit de onderscheidene spellingen, ten opzichte waarvan onder onze letterkundigen verschil van gevoelen bestaat.

De klinkers.

68.De verlenging der *a* en *u* in geslotene lettergrepen geschiedt buiten twijfel op de meest gepaste wijze door verdubbeling. De spelling *aa* en *uu* beantwoordt zoowel aan de uitspraak, als zij door de analogie gewettigd en door de etymologie niet gelogenstraft wordt. Zij verdient dus zeer zeker de voorkeur boven *ae* en *ue.* Ik behoef over dit punt hier niet uit te weiden: ik mag volstaan met te verwijzen naar het opzettelijk betoog, onlangs door mij geplaatst in *De Taalgids,* IV, bl. 54 - 64.

69. Onder de regels omtrent vier toepassing de gevoelens der taalkundigen uiteenloopen, staan die aangaande de verdubbeling der *e's* en *o's*

in opene lettergrepen bovenaan. Siegenbeek en Weiland volgden daarbij de uitspraak, welke heerschte, of geacht werd te heerschen, in die streken, waar de genoemde letters op tweederlei wijze, met den zoogenoemden zachten of met den scherpen klank, worden uitgesproken. Hunne handelwijze was natuurlijk. Immers, de verdubbeling der letterteekens moest dienen om de meer gerekte, naar een tweeklank zweemende uitspraak der scherpe *e* en *o* van den eenigzins korteren, meer gelijkmatigen klank der zachte voor het oog te onderscheiden. Juist dat verschil in de uitspraak had het eerst het verschil in de natuur dier letters doen opmerken, terwijl de studie der Germaansche talen te hunnen tijde nog niet ver genoeg gevorderd was om den diep liggenden oorsprong van dat verschil te leeren kennen. Zij konden nog niet tot de oorzaken opklimmen, en moesten dus hun onderzoek tot de gevolgen beperken. De uitspraak echter is in dit geval geen onfeilbaar en toereikend richtsnoer. Dit blijkt onder andere uit de wijze waarop Siegenbeek genoodzaakt was te werk te gaan bij de woorden, waaromtrent hij bij de schrijvers verschil van gevoelen gevonden had, en die hij daarom achter zijne Verhandeling over de Spelling aan een bijzonder onderzoek onderwierp. Bij al die woorden was hij verplicht, de schrijvers, die het onderscheid in de uitspraak in hunne spelling uitdrukten, te raadplegen, hunne getuigenissen te wikken en te wegen en als het ware de stemmen voor en tegen te tellen. Waar men in eene wetenschap tot eene stemopneming zijne toevlucht moet nemen, is de evidentie der waarheid niet groot; maar vooral hier bleek duidelijk de zwakheid van den grondslag, waarop gebouwd werd. Als men dat groote vijftigtal artikels naleest, ziet men, dat niet alleen schrijvers, op verschillende plaatsen woonachtig, in hun oordeel over de uitspraak van dezelfde woorden onderling verschilden, maar ook dat velen zich zelven niet gelijk bleven. Men moge dit laatste verschijnsel aan slordige correctie willen toeschrijven, het bewijst in allen gevalle, dat de ware uitspraak niet zóó kennelijk van de valsche onderscheiden was, dat de corrector zich niet vergissen kon. Doch volstrekt onloochenbaar is het verschil tusschen de uitspraak van dezelfde woorden in verschillende gewesten en steden. Volgens het beweren van Siegenbeek zelven worden *heeten, keten, menigte, smeeken, spenen, betoogen, genoot, klooven, loochenen, nopen, personen* en *schromen* in Rotterdam anders dan in Zeeland uitgesproken, terwijl men in deze provincie zoowel *poogen* als *pogen,* en te Rotterdam zoowel *tonen,* als *toonen* zou hooren. Dat er ten opzichte van andere woorden reeds in de laatste helft der zestiende eeuw eene dergelijke onzekerheid bestond, kan men opmaken uit het woordenboek van Kiliaan, die aan de uitspraak bijzondere aandacht schonk en zich gehouden achtte een aantal woorden als *deren, kelen, nering*, *peren, scheren, smeren, teeder, telen, teren, weren*, *zweren, zweven, bogen, boren, dolen, smoken* enz. onder de beide vormen op te teekenen. Nog heden is b.v. het Vlaamsche *woonen* van het Holl. *wonen* kennelijk onderscheiden.

Uit het aangevoerde blijkt overtuigend, dat het verschil in de werkelijke uitspraak der woorden, hetwelk vroeger het geheele land door moet geheerscht hebben, maar zich thans tot zekere streken en steden bepaalt, voor de spelling slechts een onzekeren grondslag kan uitmaken. Daarbij is het te voorzien, dat het eenmaal geheel ophouden zal. Men heeft om die redenen naar een ander beginsel om te zien, dat in substantie dezelfde uitkomsten oplevert, maar niet aan verandering onderhevig is, niet dreigt geheel te verdwijnen, en in twijfelachtige gevallen met zekerheid kan beslissen. Zoodanig beginsel vinden wij gelukkig in den oorsprong der *e's* en *o's.* Door de onderzoekingen der nieuwere taalkundigen namelijk is gebleken, dat de talen van den Indogermaanschen volkstam oorspronkelijk slechts drie vocalen, *a, i* en *u* (lees: *oe*) bezaten, en dat al de overige klinkers, ook de *e* en *o*, uit die grondvocalen en de daaruit zamengestelde tweeklanken ontstaan zijn; zie onder anderen Bopp, *Vergleich. Gramm. des Sanskrit, Send etc.* § § 1 - 104. Deze stelling is de spil, waarom het gansche vocaalstelsel, ook dat der Germ. talen, draait; met haar kunnen alle verschijnselen op het gebied der klankleer in genoemde talen natuurlijk en ongedwongen verklaard worden; zonder haar blijft alles duisternis en verwarring Voor het Sanskrit en Gothisch is die stelling geene bloote hypothese, tot wier erkenning men alleen door de gevolgtrekkingen gedwongen wordt. In de eerstgenoemde taal komen wel twee letterteekens voor, die thans als *e* en *o* worden uitgesproken, doch uit alles blijkt ten klaarste, dat *e* vroeger *ai* en *o* vroeger *au* geweest is; zie Bopp, *Vergl. Gr.* § 2. Reeds eene vergelijking van de letterteekens voor *âi = aai* en *e = ai*, en voor *âu = aau* en *o = au* leert dit duidelijk.
In het Gothisch komen insgelijks twee letterteekens voor, die op *e* en *o* gelijken, maar deze stemmen niet overeen met de *e's* en *o's* der overige Germaansche talen: aan het eerste beantwoordt onze lange *a* in *jaar, slaap, daad;* aan het tweede onze *oe* in *boek, stoel, goed;* terwijl bovendien blijkt, dat die klanken uit tweeklanken, meestal uit *ia* en *ua,* zamengesmolten zijn.
Er zijn wel is waar schrijvers, die beweren, dat Ulfila door *ai* en au onze *e*- en *o*-klanken heeft voorgesteld. Zij gronden dat beweren op de wijze, waarop hij in Grieksche woorden ε en o heeft weergegeven. Dit heeft echter niet verhinderd, dat Grimm, dien iedereen wel voor den grootsten kenner der Germ. talen zal houden, steeds is voortgegaan *ai* en au als ware tweeklanken te beschouwen. Nog in dit jaar is door Prof. F. Dietrich in een afzonderlijk werkje, *Die Aussprache des Gothischen,* aangetoond, dat *ai* en *au* ook nog lang na Ulfila echte tweeklanken waren en door niet-Gothen als zoodanig werden gehoord en opgevat: dat de Gothen de vreemde eigennamen naar hunnen tongval wijzigden, en dat het aannemen van *ai = e* en *au = o* toch niet toereikend is om hunne spelling van de Grieksche namen te verklaren.. Doch al wil men haar ook al niet voor alle Indogerm. talen als geldig erkennen, voor het Nederlandsch is zij niet te loochenen. Immers, het kan, op weinig uitzonderingen na, aangetoond worden, uit welke van die grondklanken onze *e's* en *o's* ontstaan zijn, terwijl de weinige gevallen, waarin men dat niet kan, worden aangetroffen bij het betrekkelijk geringe getal woorden, wier ouderen vorm men tot nog toe niet heeft kunnen ontdekken.

Eene vergelijking der Nederl. woorden, waarin *e's* en *o's* voorkomen, met dezelfde of verwante woorden, hetzij in onze eigene taal, hetzij in andere oudere of nieuwere Germ. talen, leert dat de *e* en *o* beide driederlei

oorsprong hebben: dat de *e* eene wijziging van *i*, *a* of *ai*, en de *o* van *u* (oe), *a* of *au* is. Verder blijkt, dat de lange heldere of opene *e's* en *o's*, uit de enkelvoudige, oorspronkelijke klinkers *a, i* en *u* (oe) ontstaan, juist diegene zijn, waaraan algemeen, behalve natuurlijk in de twijfelachtige gevallen, de zoogenoemde *zachtlange* klank wordt toegekend; terwijl de ineengesmolten tweeklanken *ai* en *au* aan erkende *scherplange e's* en *o's* beantwoorden.

Door deze waarneming worden bijna alle verschijnsels, die men in de geschiedenis onzer *e's* en *o's* en in hunne verwisseling met andere klanken opmerkt, volkomen opgehelderd. Zij verklaart vooreerst, hoe het komt, dat men die letters in verscheidene gewesten op tweederlei wijze uitspreekt, en waarom de scherpe daar langer zijn dan de zachte en nog een zweem van een tweeklank hebben. - Vervolgens, waarom de zachtlange *é* met *a, i* en de korte è, en de zachtlange *ó* met de korte *ò* afwisselt, b.v. in *stad - steden, vagen - vegen, gift - geven, nicht - neef, spel - spelen, gebed - gebeden*; *ik kom - zij komen, lot - loten*; en waarom de scherplange *e's* en *o's* met de tweeklanken *ei* (ai) en *ou* (au) verwisseld worden, b.v. in *gereed* en *bereiden, breed* en *verbreiden, boom* en *bouwen, troost* en *vertrouwen.* - Die waarneming eindelijk verklaart in vele gevallen, hoe het komt, dat een zelfde woord op tweederlei wijze wordt uitgesproken, daar zij aantoont, dat men dan meestal twee verschillende woorden verward en voor hetzelfde gehouden heeft; bv. *beer* (ursus) en *beer* (verres), *deel* (pars) en *deel* (asser); *klooven* (doen splijten) en *kloven* (imperf. van *kluiven* en meerv. van *kloof*).

De Redactie, het een en ander in aanmerking nemende, heeft besloten den oorsprong der *e's* en *o's* als grondbeginsel der vocaalspelling aan te nemen. Zij meent hare redenen aldus kortelijk te kunnen zamenvatten:

De ware uitspraak der *e's* en *o's* is niet op te maken uit de vroegere schrijfwijze, noch uit de uitspraak der hedendaagsche dialecten, omdat het blijkt, dat het in beide aan volkomene overeenstemming ontbreekt. Bovendien neemt het onderscheid tusschen den zachten en scherpen klank dagelijks af, wordt daardoor steeds onzekerder en zal waarschijnlijk eenmaal geheel verdwijnen, gelijk het in sommige streken, en daardoor in de zoogenoemde beschaafde uitspraak, reeds heeft opgehouden te bestaan. Daarentegen is de verschillende oorsprong der klinkers een onveranderlijk en onloochenbaar feit, hetwelk, als oorzaak van het onderscheid in de uitspraak, grootendeels tot dezelfde uitkomsten leidt, en geheel tot dezelfde leiden zou, indien er nooit verwarring en verwisseling van klanken had plaats gehad.

Daar het niet te loochenen is, dat de onderscheidene dialecten ten opzichte van een aantal woorden uiteenloopen, zou men genoodzaakt zijn uit de verschillende tongvallen eene keus te doen. Wie of wat zal die keus bepalen? Aan welk gewest zal de eer te beurt vallen aan al de Nederlanden de wet voor te schrijven? Zal het Oost- of West-Vlaanderen,

Brabant of Antwerpen, Zeeland of Maasland, Zutfen of Overijsel wezen? Daarentegen is de oorsprong der *e's* en *o's* een feit, dat voor alle gewesten en tongvallen hetzelfde is. Neemt men dien grondslag aan, dan behoeft er geene keus gedaan te worden, waardoor iemand zich verongelijkt kan rekenen; men is dan billijk jegens allen, ook jegens hen, die geen onderscheid in de uitspraak meer maken, en die de onderscheiding der zachte en scherpe *e's* en *o's* als een last beschouwen.

Al mocht men eenparig besluiten de uitspraak van eene bijzondere landstreek of plaats als wetgeefster te erkennen, die maatregel zou ontoereikend bevonden worden. Vooreerst kunnen de bewoners van andere plaatsen die uitspraak niet leeren kennen, zonder zich daar een geruimen tijd met der woon te vestigen. Doch er is iets, dat meer afdoet. In de schrijftaal komen een aantal woorden voor, die niet algemeen zijn, die op de eene of andere plaats niet gebezigd worden. Hoe zal men handelen met de woorden, die in het bevoorrechte dialect niet gebruikt worden? en hoe met dezulke, die in het geheel niet meer tot de volkstaal behooren? Ten aanzien van zoodanige woorden zou men dan toch het aangenomen beginsel moeten verlaten; en naar welk kenmerk dan te werk te gaan? Daarentegen geeft de oorsprong der *e's* en *o's* een kenmiddel aan de hand, dat uit zijnen aard op alle woorden toepasselijk is, dat voor de dialecten, op weinige uitzonderingen na, dezelfde uitkomsten geeft, en dat ten minste voor alle taalbeoefenaars, ook in de streken waar geen onderscheid meer gehoord wordt, toegankelijk is.

Het schrijven naar de uitspraak is gegrond op feilbare waarnemingen van bijzondere individuen, wien het aan fijnheid van gehoor kan ontbreken. Het spellen naar den oorsprong der *e's* en *o's* is gegrond op het onderscheid tusschen *a, i, u* (*oe*)*, ai* en *au,* klanken, die onderling zoo zeer verschillen, dat daarbij geene vergissing en verwisseling kon plaats grijpen; het stelt bovendien de spelling meer onmiddellijk in verband met de afleiding, en kan zoo doende in vele gevallen het recht verstand der woorden bevorderen.

70. De Redactie erkent, dat de dubbele vocaalspelling niet zonder last is voor het praktische gebruik; zij behoudt ze alleen, omdat zij meent het bestaande niet te mogen afbreken en geene groote veranderingen, maar alleen verbeteringen in de toepassing van erkende regels te moeten voorstellen. Aan die bedoeling is het toe te schrijven, dat zij het spellen overeenkomstig den oorsprong der *e's* en *o's* tot de stamlettergrepen wil beperken, maar ten opzichte van de achtervoegsels naar den klemtoon wenscht te werk te gaan. Volgens dit beginsel acht zij, dat de achtervoegsels, die òf steeds òf somtijds den vollen klemtoon hebben, met eene dubbele vocaal behooren geschreven te worden, terwijl een enkel letterteeken toereikend is in die, welke nimmer den vollen klemtoon bekomen. In het eerste geval verkeert het achtervoegsel *-loos,* hetwelk in *goddeloos, zedelóósheid, zondelóósheid* enz. den vollen accent bekomt; vervolgens de

bastaarduitgangen *-eeren, -eel* en *-ees,* die steeds den klemtoon hebben: *regeeren, kasteelen, Japanneezen.* Tot het tweede geval behoort *-heid,* mrv.

-heden, dat nooit den vollen accent heeft. Op die wijze eerbiedigt men het bestaande gebruik, waarin de schrijfwijze *-eelen* reeds is aangenomen, en die van *-eezen* meer en meer begint door te dringen. Men wijkt alleen af in de spelling *-eeren*; doch voor de dubbele vocaal in dit achtervoegsel hebben zich sedert lang vele stemmen doen hooren, gelijk zij dan ook reeds door Bilderdijk en zijne volgelingen erkend is. Inderdaad, wanneer men bedenkt, dat dit suffix, altijd met een zwaren toon wordt uitgesproken; dat die uitspraak reeds van de oudste tijden dagteekent, blijkens het Middel-nederlandsch, waarin men (gelijk nog heden in het Hoogduitsch) gewoonlijk *-ieren* schreef; en dat de *ie* destijds nog een tweeklank was: dan schijnt alles er voor te pleiten om in dezen het voorbeeld van Bilderdijk te volgen.

Slechts schijnbaar bestaat hier eene inconsequentie; in den grond wordt bij de stamlettergrepen hetzelfde beginsel gehuldigd als bij de achtervoegsels, slechts met beperking in de toepassing. Dat beginsel is de zooveel mogelijk juiste afbeelding der uitspraak. Immers de verdubbeling der letters moest aanvankelijk dienen om de scherpe *e's* en *o's*, uit tweeklanken ontstaan, te kenmerken als langer dan de zachte, die als wijzigingen van de enkelvoudige klinkers *a, i* en *u* (oe) korter waren. De verdubbeling bedoelde kennelijk het voorstellen van een langen, gerekten klank, en het is alleen ten gevolge van het onderling meer gelijk worden der zachte en scherpe *e's* en *o's,* dat het doel thans niet meer zoo in het oog springt.

Aan de werking van den klemtoon is het toe te schrijven, dat het onderscheid tusschen zacht en scherp in sommige streken en in de beschaafde uitspraak geheel uitgewischt is. De klemtoon, wanneer hij rust op opene lettergrepen, brengt van zelf mede, dat de daarin voorkomende vocalen alle even lang worden uitgesproken, onverschillig, of zij uit klinkers dan wel uit tweeklanken ontstaan zijn. Daarom wil het gebruik in opene eenlettergrepige woorden de verdubbeling van den medeklinker, al is die niet scherp, bv. in *thee, vloo, zoo.* Daarentegen is de quantiteit in lettergrepen, die slechts den halven toon hebben, of geheel toonloos zijn, merkelijk geringer; voor de zoodanige wordt de dubbele vocaal algemeen te zwaar geacht. Daarom wil het gebruik sinds lang slechts eene enkele *e* in *-heden,* meerv. van *-heid*, ofschoon die *e* uit *ei* ontstaan en dus scherp is; daarom wil het de enkele *i* in *-isch*, niettegenstaande in dit achtervoegsel de klank gehoord wordt, die in gesloten lettergrepen steeds door *ie* wordt voorgesteld; daarom verliezen de achtervoegsels *-eel, -iek* en *-iet* eene *e* in *kast-el-ein, Jezu-it-isme, fabr-ik-ant.*

De Redactie beoogt derhalve met het stellen van den boven ontwikkelden regel voor de spelling der achtervoegsels hetzelfde doel, dat men oorspronkelijk met de verdubbeling der *e* en *o* zocht te bereiken, namelijk eene zooveel mogelijk juiste afbeelding van de heerschende uitspraak. Door

het stellen van dien regel zet zij alleen eene schrede verder op den weg, die reeds door het gebruik gevolgd wordt.

Het aantal woorden, in wier spelling ten gevolge van het aangenomen beginsel eene verandering moet plaats grijpen, is betrekkelijk gering, en de meeste komen slechts zelden voor. Zij zijn:

beer (ursus), pl. *beren,* onderscheiden van *beer* (verres), pl. *beeren;*
deemoedig;
deel (asser en area), pl. *delen,* onderscheiden van *deel* (pars), pl, *deelen*;
deesem;
dwepen ;
eega;
heep, pl. *hepen*;
keel (in de bouwkunde), pl. *kelen,* als zijnde hetzelfde woord als *keel* (gula), pl. *kelen*;
keren (verrere);
kwee (malum Cydonium);
meren (navem alligare);
sleepen (trahere), causatief van *slepen* (trahi);
zeel, pl. *zeelen*;
zweep, pl. *zwepen*;
droog, droge, droger, drogen;
kloot, wereldkloot (globns), pl. *kloten*;
klooven (findere), causatief van *klieven,* onderscheiden van *kloven,* pl. van *kloof,* en van *kloven,* imperf. van *kluiven*;
knopen, verbum en pl. van *knoop*;
koon, pl. *konen*;
koozen, liefkoozen;
kroon, pl. *kronen*;
sloof (voorschoot), pl. *slooven*, onderscheiden van *sloof* (sukkel), pl. *sloven*;
toon (tonus), pl. *tonen,* onderscheiden van *toonen* (monstrare) en van *toon* (digitus pedis), pl. *toonen*;
troon, pl. *tronen*;
vroolijk;
zoogen (lactare), causatief van *zuigen,* onderscheiden van *zogen,* imperfect. van *zuigen*;

Ofschoon het waarschijnlijk is, dat de *e* in *heer* (dominus) en *keeren* (vertere) oorspronkelijk zacht was, is toch de afleiding en oudste vorm dezer beide woorden niet met genoegzame zekerheid bekend, om over de natuur der vocaal stellig te beslissen, veelmin om eene verandering voor te stellen in de spelling van zoo gebruikelijke woorden, wier schrijfwijze door de gewoonte als eene tweede natuur is geworden. Wat *begeeren* betreft, waarin de klinker zeer zeker oorspronkelijk zacht was, ook hier komt het ons raadzaam voor de dubbele *e* te behouden, daar er bij het verwante *gierig* iets buitengewoons heeft plaats gehad, namelijk de overgang der

korte *i* of *e* tot *ie,* hetgeen ook op eene verandering in de uitspraak van *begeeren* schijnt te wijzen.

Neemt men in de weinige bovengenoemde woorden de verandering der vocaalspelling overeenkomstig de afleiding aan, dan is daarmede het geheele spellingstelsel der enkele of dubbele *e* en *o* met de etymologie in volmaakte overeenstemming gebracht. De onderscheiding moge in de praktijk en bij het lager onderwijs hare moeilijkheid blijven behouden, dat bezwaar is nu eenmaal niet op te heffen, want niemand zeker zal verlangen altijd de dubbele of altijd de enkele *e* en *o* te gebruiken. Maar terwijl de praktische moeilijkheid dezelfde blijft, wint men het onschatbare voorrecht, waarop geene andere Germaansche taal zich beroemen kan, dat nu de spelling dezer beide vocalen in onze taal overal aan den oorspronkelijken vorm der woorden getrouw is en aan de strengste eischen der wetenschap beantwoordt.

71. Ofschoon de spelling *wereld* de beschaafde uitspraak van dit woord niet juist uitdrukt, meent de Redactie haar als de naastbijkomende te moeten verkiezen. *Wareld* toch is met de uitspraak nog meer in strijd, en bovendien ook met de afleiding; en hetzelfde geldt van *waereld,* daar men *ae* steeds in onze taal als de voorstelling eener lange *a* heeft aangemerkt en in België nog als zoodanig beschouwt.

Om dezelfde reden is ook de spelling *vaers* voor *vers* te verwerpen.

72. Op de boven ontwikkelde gronden is de Redactie voornemens de volle *ie* te bezigen in de achtervoegsels *-ief, -iek* en *-iet,* zoolang die den klemtoon behouden, ook dan wanneer *ie* op het einde der lettergreep komt, bv. in *motie-ven, substantie-ven*, *fabrie-ken*, *republie-ken, Israelie-ten, Mennonie-ten.* Die spelling is buitendien in overeenstemming met het gevestigde gebruik ten opzichte van *-ier* en *-ies*, in *officie-ren, tuinie-ren, com-mie-zen, valie-zen.* Daarentegen acht zij *ie* te zwaar, en daarom eene enkele *i* voldoende, wanneer die achtervoegsels geheel toonloos worden, in *mot-iv-eeren, Jezu-ït-isme, fabr-ik-ant*, *muz-ik-ant, muz-ik-aal, republ-ik-ein.*

73. Om dezelfde redenen schrijft zij in het meervoud *oli-ën, trali-ën* enz. van *olie, tralie* enz., dewijl *ie* in deze en dergelijke woorden geheel toonloos

is; daarentegen *knie-ën*, *spie-ën*, *drie-ën*, waarin, de eerste lettergreep den vollen klemtoon heeft. Dat men voorheen *kniën, spiën* spelde, is daaraan toe te schrijven, dat *ie,* uit *iu* (ioe) ontstaan, voorheen een tweeklank was, die nagenoeg tweelettergrepig, als *ie,* werd uitgesproken. *Knie-en, spie-en* zou toen derhalve geluid hebben als *kni-n, spi-n.* Thans echter is *ie* een zuivere (eenlettergrepige) klinker, gelijk bv. *ee*, zoodat de oudere schrijfwijze niet meer in overeenstemming is met de hedendaagsche uitspraak; daarom *knieën, spieën*, even als *zeeën*, *tweeën.*

74. Ofschoon de *i* in het achtervoegsel *-isch* denzelfden helderen klank heeft als in *-ief, -iek, -iet* en *-ier,* geeft de Redactie aan de meest gebruikelijke schrijfwijze met de enkele *i* verreweg de voorkeur boven *-iesch,* omdat dit achtervoegsel steeds allen klemtoon mist, en *i* daarin zeer kort is.

75. Het letterteeken *ij* stelde, gelijk men weet, oorspronkelijk in gesloten lettergrepen, als *mijn* (miin), *sijn* (siin), de lange *i* voor, die in opene, als *mine, sine,* door de enkele *i* werd vertegenwoordigd. Het teeken *j* was dus in genoemde en dergelijke woorden een gewijzigde vorm van de letter *i*, die gelijkstond met de tweede *a, e, o* en *u* in *jaar, eed, room* en *vuur.* Het verlengen door het aanvoegen van een staart geschiedde sieraads- of duidelijkheidshalve; zoo schreef men ook *vj, vij, viij* enz. voor 6, 7, 8. Dientengevolge had *j* in strijd met § 49 twee verschillende waarden, die van vocaal in *mijn* (miin) en *wijn* (wiin), en die van consonant in *jaer, joc.* Toen in het Nnl. de lange *i* in de uitspraak gelijk werd aan den tweeklank *ei,* kwam de schrijfwijze *ij* geheel in strijd met de natuur van den klank, dien zij moest voorstellen; men behield evenwel de oude letterteekens ondanks de veranderde uitspraak. De Redactie meent in het Woordenboek zoo goed mogelijk een einde aan die onregelmatigheid te moeten maken, door het typographisch letterteeken in zooverre te wijzigen, dat het onderscheid tusschen *i j* en den hier bedoelden klank duidelijk blijke. Het natuurlijkste middel daartoe is, de beide deelen aan elkander tot eene eenheid te verbinden, gelijk wij in het schrijven gewoon zijn te doen Het behoeft wel geene vermelding, dat de Redactie voor alsnog genoodzaakt blijft, het gewone teeken voor *ij* te bezigen, totdat er op de drukkerijen nieuwe, gewijzigde teekens zullen voorhanden zijn..

Onder de menigvuldige verwarringen van *i, j, y, ij* en *i j* behoort ook het gebruik van *y* voor *ij,* hetwelk bij de schrijvers der vorige eeuw

algemeen was en thans nog in België plaats vindt. Het spreekt wel van zelf, dat de Redactie met de voorgenomen wijziging der typographische *ij* niet bedoelt de vervanging van deze door *y.* Dit toch zou in strijd zijn met het beginsel, in § 49 opgegeven, daar de *ij* reeds de waarde heeft van eene gewone korte *i,* b.v. in *Egypte, Styx, cryptogamen, Huygens*, *Huydecoper* enz.

76. Volgens § 49 moet men aan hetzelfde letterteeken niet buiten volstrekte noodzakelijkheid meer dan ééne waarde geven. Men handelt in strijd met dit beginsel, wanneer men thans nog *kolijk, katholijk, fabrijk, muzijk* enz. schrijft, en door die spelling aanleiding geeft, dat sommigen in die woorden werkelijk eene *ij* of *ei* laten hooren. Nu zij in de beschaafde uitspraak den *i*-, niet den *ei*-klank hebben, eischt de eerste grondregel *koliek, katholiek, fabriek* enz.; zoo ook *poëzie, harmonie, melodie* enz. Den dichteren blijve het echter vrijgelaten naar goeddunken ook *poëzij, harmonij* enz. te schrijven, omdat in die woorden op *ie,* die den klemtoon op de laatste syllabe hebben, ook de uitspraak *ij* geoorloofd is.

Zoo schrijve men ook *koffie,* even als men schrijft *balie, falie, malie, tralie, olie, foelie*, *linie, kevie, merrie* enz.

77. De afleiding eischt de vervanging van *ei* door *ij* in de woorden *malvezei,* fr. *malvoisie*, en *karwei* (soort van zaad), fr. *carvi,* onderscheiden van *karwei* (werk), fr. *corvée.* Daarentegen zal om dezelfde reden de *ij* van *sacristijn*, fr. *sacristain,* ofschoon in *sacristij,* fr. *sacristie,* op hare plaats, voor *ei* moeten wijken. Derhalve *malvezij, karwijzaad, sacristein,* doch *karweitje, sacristij.*

Het woord *dozijn,* dat men lichtelijk voor het Fransche *douzaine* zou kunnen aanzien, moet zijne *ij* behouden. Niet uit het Fransch toch, maar uit het Latijn is het tot ons gekomen, gelijk onlangs te recht is aangemerkt. In de beschaafde uitspraak luidt het woord niet *doezijn,* maar *dozijn,* en sommige dialecten zeggen *doziin,* hetgeen op het middeleeuwsche Latijnsche *docenum* wijst, en het woord op ééne lijn stelt met *krijt,* lat. *creta; venijn,* lat. *venenum; tapijt,* lat. *tapetum.*

78. Op grond van § 49 verwerpt de Redactie de spelling van *by, my, hy, zy, wy,* dwingelan*dy*, razer*ny* enz. met *y,* omdat deze letter in oorspronkelijk Grieksche woorden, als *cylinder, Styx, Egypte,* reeds den gewonen

i-klank voorstelt, en haar alsdan buiten eenige noodzakelijkheid eene tweede waarde zou toegekend worden. Dat de *ij*-klank in *bij, mij, hij,* slechts uit eene korte, niet uit eene lange *i* ontstaan is, kan in haar oog geene reden zijn om inbreuk op het bedoelde beginsel te maken, te minder daar in opene eenlettergrepige woorden, als *thee, zoo,* ook de *e* en o verdubbeld worden, ofschoon zij eigenlijk zacht zijn.

79. Vreemde woorden, die op heldere of lange klinkers eindigen, nemen in den tweeden naamval en in het meervoud eene *s* aan, voorafgaan door het uitlatingsteeken (') . Dus *Maria's, Hebe's, Garibaldi's, Cicero's, echo's*; niet *Mariaas, Hebees,* enz. Daar de verdubbeling der *i* niet meer in gebruik is, zou men althans niet *Garibaldiis, Rubiniis, kolibriis* kunnen schrijven. Maar het onveranderlijk bewaren van den vorm der eigennamen schijnt daarenboven een vereischte, en volstrekt noodzakelijk om alle verwarring omtrent den waren vorm der namen te voorkomen. Zoo schrijve men ook *Bruining's* of *Bruinings',* naarmate men den genitief van *Bruining* of *Bruinings* bedoelt.

80. De Redactie spelt *aar* (korenaar), *haar* (hoofdhaar), *meer* (waterplas) *door* (van een ei), *oor* in *oorsprong, oorzaak,* niet *air, hair, meir, doir, oirsprong,* omdat de laatste schrijfwijze zoowel door de afleiding als door de uitspraak verworpen en door de duidelijkheid niet geëischt wordt, terwijl zij geheel op willekeur berust, daar er geene reden te bedenken is, waarom men niet liever *air* (ader), *hair* (voornw.), *meir* (telw.), *doir* (voorzets.), *oir* (lichaamsdeel) zou schrijven. Daarentegen meent zij de spelling *heir* (legermacht) en *oir* (erfgenaam), boven die van *heer* en *oor* te moeten verkiezen; het eerste omdat *heir* de beschaafde uitspraak beter vertegenwoordigt; het laatste als verbastering van het Fransche *hoir.*

De Medeklinkers.

81. Tot de regels betrekkelijk de medeklinkers overgaande, meent de Redactie het eerst melding te moeten maken van het belangrijke vraagstuk omtrent de spelling der woorden, waarin tweeklanken op *i* voorkomen. Moet men *zaaijen, zaaien, zajen* of *zaayen*, *hooijen, hooien, hoojen* of *hooyen*

spellen? De uitspraak beslist hier niet stellig genoeg en het gebruik evenmin, daar alle vier de schrijfwijzen hare voorstanders hebben gehad en gedeeltelijk nog hebben; men denke slechts aan *bajert, dojer* en *oojevaar* of *ooijevaar.* Raadpleegt men de afleiding, dan wordt de zaak nog moeilijker. Indien men let op den oorsprong van *zaaijen, draaijen, naaijen,* en op de afgeleide woorden *zaad, draad, naad,* dan zouden *zajen, drajen, najen,* de ware vormen zijn; zoo ook *stroo-jen,* goth. *strau-jan, too-jen,* goth. *tau-jan, boej* en *boe-jen,* lat. *boja;* daarentegen *hooi-n* en *kooi-n,* om goth. *hawi* en lat. *cavea.* Voor andere woorden beslist zij in het geheel niet. Verandert *d* in *i* of in *j?* Heeft men *rojen* of *rooi-en,* van *roden; dojer* of *dooi-er,* van *doder; oojevaar,* of *ooiëvaar,* van *oodevaar,* te spellen? Regels op de afleiding gegrond zijn hier derhalve zoo goed als onmogelijk; zij zouden de spelling slechts uiterst moeilijk maken en tot nieuwe geschillen aanleiding geven.

De aangenomen spelling *baai - baaijen, rei - reijen, hooi - hooijen* druist dubbel aan tegen de analogie. Deze wil, dat een onverbogen woord den medeklinker, die in den verbogen toestand de volgende lettergreep begint, tot sluitletter zal hebben: bv. dat *kwaad* eindigen zal op de *d* van *kwa-de,* en zoo ook *plaag, vrouw* enz. op de *g* en *w,* waarmede de tweede lettergrepen van *pla-gen* en *vrou-wen* aanvangen. Tegen dezen regel wordt gezondigd door *baai, rei, boei* enz.; de analogie zou eischen *baaij, reij, boeij,* omdat deze woorden in het meerv. *baai-jen, rei-jen, boei-jen* worden. Deze en dergelijke woorden, die eindigen op eenen tweeklank, waarin *i* de laatste klinker is, worden nu stilzwijgend als uitzonderingen beschouwd. Die uitzondering zou nog te dulden zijn, indien zij niet zelve weder hare uitzonderingen had in de woorden op *ij.* De *ij* toch is ook eigenlijk een tweeklank, die op *i* uitgaat en dus in den verbogen toestand eene volgende *j* zou vorderen. Intusschen zal wel niemand lust hebben *bijjen, rijjen, vrijjen, vrijjer* te schrijven. Die *j* is dan ook geheel overtollig; in eene fijn beschaafde uitspraak wordt zij niet sterker gehoord dan de overgang van de *i* tot den volgenden klinker van zelf medebrengt. Daarom is hare geheele weglating, en derhalve de spelling *baaiën, beiën, boeiën, buiën* enz. sedert lang bij vele onzer beste schrijvers in gebruik gekomen. Die spelling is geheel regelmatig en heeft niets tegen zich, dan dat men genoodzaakt is een trema op den klinker te zetten, die op *i* volgt, ten einde de verbinding van deze met de volgende letter te voorkomen, iets dat zeker vrij lastig en voor het oog weinig behagelijk is, vooral wanneer in *broeiïg, voltooiing, zamenvloeiïng, opruiïng* enz. twee *i's* zamentreffen. En toch de regelmaat zou het vorderen. Ook heeft het bijeenstaan van vier klinkers, als in *haaien, hooien, loeien, verfoeien, broeiig* iets verwarrends voor het gezicht. Dit verlangt dus een hulpmiddel om de scheiding spoedig te volbrengen; men schrijft toch steeds *theeën, zeeën, kweeën, reeën, gedweeër,* niet *theeen, zeeen, kweeen, reeen, gedweeer.* Om bij de eenige regelmatige spelling dit bezwaar te ontgaan, meent de

Redactie niet beter te kunnen doen dan in dit geval de gewone *i* door de *y* te vervangen en *baayen, hooyen, zamenvloeying, opruying* te schrijven. Het letterteeken *y* toch, hetwelk van ouds af in het Nederlandsch in gebruik was, heeft de waarde van eene gewone *i,* gelijk blijkt uit *Egypte, lynx, Styx, Babylon, Cyrus, Huygens, Huydecoper* enz. Zoo doende volgt men de eenige regelmatige spelling, men kan het trema ontberen en voorkomt het zamentreffen van twee *i's* (*ii*), dat men steeds getracht heeft te vermijden en waaraan de onregelmatige schrijfwijze *ij* voor *ii* haren oorsprong te danken heeft.

Er kan te minder reden zijn om de spelling *haayen*, *breyen* enz. niet aan te nemen, daar zij werkelijk van de 14de eeuw af tot op het begin van deze eeuw toe de algemeen gevolgde schrijfwijze geweest is en ook nog heden ten dage in België algemeen en in Noord-Nederland door verschillende schrijvers gevolgd wordt.

De Redactie aarzelt daarom niet de laatste schrijfwijze als de gemakkelijkste en regelmatigste aan te nemen, te minder daar zij aanleiding kan geven, om de uitspraak, die kennelijk meer en meer naar zachtheid streeft, meer te verfijnen.

82. In de tweede plaats doet zich de vraag voor omtrent de spelling van den geaspireerden keelklank vóór de *t.* Waar moet men *cht* spellen? waar *gt*? Den regel, dienaangaande in 1804 gesteld, dat de woorden, afgeleid van stammen, waarin blijkbaar eene *g* voorkomt, b.v. in *klagt* van *klagen,* met *g,* de overige met *ch* behooren geschreven te worden, meenen wij niet te mogen behouden. Vooreerst toch is de afleiding van sommige woorden, welke in die categorie vallen, geheel onbekend of ten minste onzeker. Ten andere is de *g* in sommige stamwoorden slechts eene aan het Nederlandsch, evenals aan het Deensch, in het bijzonder eigene verzachting van de oorspronkelijke *ch,* b.v. in *vliegen, wij zagen* en andere, zoodat door *vlugt, gezigt* enz. toch niet de vare vorm dier woorden voorgesteld wordt. Eindelijk, de genoemde regel is moeilijk in de toepassing en is tot nu toe zeer willekeurig en onregelmatig toegepast. Zoo berust b.v. de spelling *regt*, *regter, rigten, berigten* op eene verkeerde afleiding; *geslacht* (van *slag,* soort); *tucht, tuchtigen* (van *tien, toog* enz.), (*be*)*tichten,* van (*aan*)*tijgen,* zouden evenzeer eene *g* vorderen als *slagter, geslagt, togt* enz. Het is om genoemde bedenkingen dat wij ons den regel stellen:

De geaspireerde keelletter, die zich voor eene *t* bevindt, wordt, zonder op de afleiding te letten, door *ch* voorgesteld, behalven in de regelmatige vervoeging der werkwoorden, wier stam op eene *g* eindigt, en in de zelfst. naamw. door achtervoeging van *-te* gevormd van bijv. naamw. op *g;* dus *macht, klacht, recht, plechtig, gezicht, gewicht, licht* [in beide beteekenissen),

tocht, tucht, enz.; maar *hij draagt, klaagt, legt, veegt, ligt* (van *liggen*)*, hijgt, gedoogt, voegt; laagte, hoogte, menigte.* In de onregelmatige vormen: *ik bracht, wij brachten; ik mocht, wij mochten; ik placht, wij plachten,* verdient de *ch* de voorkeur, dewijl de *t* bewijst, dat de keelklank in den onv. verled. tijd der werkw. *brengen, mogen* en *plegen,* even als in die van *denken, dunken zoeken,* tot *ch* verscherpt is; ware dit het geval niet, men zou *wij bragden, mogden, plagden* zeggen, naar analogie van *waagden, legden, droogden.*

Wij aarzelen te minder tot genoemde verandering over te gaan, dewijl de voorgenomen spelling beter dan die met *g* aan de uitspraak beantwoordt en reeds door velen onzer beste schrijvers gevolgd wordt, terwijl de regel gemakkelijk toe te passen is en aan veel willekeurigs en onregelmatigs een einde maakt.

83. Lang heeft de Redactie in bedenking gestaan bij de vraag: moet de *ch* na kort afgebroken klinkers al of niet verdubbeld worden, en, zoo ja, hoe dan? moet men *kachel, kagchel* of *kachchel* schrijven? De meest gebruikelijke spelling *kagchel, rigchel, bogchel* enz. is onregelmatig en kan reeds daarom niet in alle opzichten worden verdedigd. Bovendien doet de verbinding van twee verschillende letterteekens, van *g* en *ch,* aan eene zamenstelling denken, terwijl de meeste der hier bedoelde woorden, alleen *lichaam* uitgezonderd, slechts afleidingen zijn, waarin eene enkelvoudige *g* of *k* door den invloed der volgende *l* tot *ch* verscherpt is; b.v. *bochel* van *buigen, boog*; *tichel* van *tegel, kachel* van *kakel,* bij Kiliaan *kaeckel.*

Wanneer de Redactie daarbij in aanmerking neemt, dat de verdubbeling door middel eener *g* bij de netste schrijvers steeds grooten weerzin heeft gevonden, dat de spelling met eene enkele *ch* misschien leiden kan tot eene verfijning van den harden keelklank, die door *gch* wordt vertegenwoordigd, dan meent zij aan die schrijfwijze de voorkeur te moeten geven en dus *lichaam, kachel, richel* te moeten spellen, ofschoon zij gaarne erkent, dat ook deze niet onberispelijk is. De regelmatigheid zou ongetwijfeld *lichchaam, kachchel* enz. vorderen, doch deze spelling zou eene ongehoorde nieuwigheid zijn, die tegen den goeden smaak aandruiste en zeker niemands goedkeuring zou wegdragen. Er schoot dus niets anders over dan van de twee gebruikelijke schrijfwijzen de minst gebrekkige te kiezen, die dan ook het langst en algemeenst in gebruik is geweest.

84. Bilderdijk's spelling *nogthands* steunde op eene verkeerde afleiding: *nogtans* is zamengesteld uit *nog* en *dan* (mnl. *nochtan* of *nodan*), met de

adverbiale *s* en heeft dus niets met *thans* of thands (te hande) te maken. Aan de invoering eener *h* en *d* in dit woord valt derhalve niet te denken; doch men zou in twijfel kunnen staan bij de keuze tusschen *nogtans* en *nochtans,* vermits wel eene *ch,* maar niet eene *g* den overgang der *d* van *dan* in de *t* van *tans* heeft kunnen veroorzaken. Daar de Redactie het echter raadzaam oordeelt de gebruikelijke onderscheiding van *nog* (adhuc, etiam) en *noch* (nec), ofschoon willekeurig en niet op de afleiding gegrond, om den wille der duidelijkheid te behouden, zoo meent zij de spelling *nochtans,* die ten onrechte op eene zamenstelling met *noch* (nec) zou wijzen, niet te mogen aannemen en zich te moeten houden aan het gebruikelijke *nogtans*.

85. Het algemeen gebruik wil, op grond der uitspraak, sedert lang *koninklijk, aanvankelijk, afhankelijk, jonkheer, jonkvrouw.* Dezelfde reden geldt voor de spelling *koninkrijk, jonkheid, koninkje, woninkje, kettinkje,* en *lankmoedig.* Daarenboven zou de schrijfwijze *koninkrijk, koningje, jongheid* enz. bij voortduring aanleiding geven tot eene uitspraak, die met ons taaleigen in strijd is. De Redactie aarzelt daarom niet in de genoemde woorden de *g* door de *k* te vervangen.

86. Om nagenoeg dezelfde redenen als in § 82 neemt de Redactie betrekkelijk het gebruik van *ts* of *ds* den volgenden regel aan:

Wanneer de *s* door eene tongletter wordt voorafgegaan, dan is deze de scherpe *t;* uitgezonderd in de 2de naamvallen der woorden op *d,* en in de bijvoeg. naamw. en bijwoorden, door aanhechting van *sch* en *s* van woorden op *d* gevormd. Dus *trots, schertsen, klotsen, kaatsen, schaats* enz.; maar *Gods, des bloeds, goedsmoeds, steedsch* en *steeds, reeds, kindsch, ginds* en *gindsch* van *gind*(*er*), *sinds* van *sed*(*ert*).

De groote meerderheid der woorden, die in deze rubriek vallen, hebben reeds *ts,* met name die, waarin *ts* uit Fransch *ch* en *c* ontstaan is, b.v. *koets* in beide beteekenissen, *toets, flits, rots, toorts,* fr. *couche* en *coche, touche, flèche, roche, torche; plaats, rantsoen, fatsoen,* fr. *place, rançon, façon.* In eenige andere eischt de afleiding de vervanging van de *d* door de *t,* te weten in *gudsen* van *gieten, guds* (holle beitel, waarmede onder andere goten uitgehold worden) van *goot;* in *knods,* dat beter met *knotten* dan met het verouderde *knodde* in verband wordt gebracht. In *ridselen,* ofschoon waarschijnlijk van *rijden,* heeft de *d* in allen gevalle geen nut meer, dewijl *rijden* niet langer in de beteekenis van *beven* gebruikt wordt.

Voor de spelling *kodsen* bestaat geene enkele reden; het is waarschijnlijk een klanknabootsend woord, en Kiliaan schreef reeds *kotsen,* Plantijn *kotzen.*

De Redactie maakt echter zwarigheid dezen regel op te volgen ten aanzien van de woorden *loods*(*man*),(*timmer*) *loods, smidse* en *gids,* in welke zij meent de *d* te moeten behouden. In *loods* van *looden* (peilen), *loods,* Ir. *loge,* oudtijds als *lodge* uitgesproken; *smidse,* dat kennelijk met *smid* en *smeden* zamenhangt; en *gids,* fr. *guide,* is de *d* te zeer door het gebruik gewettigd en tevens door de afleiding gerechtvaardigd, dan dat het raadzaam zou zijn, daarin eene verandering te maken.

87. De woorden op *-aard* en *-erd* leveren geene moeilijkheid op; zij vereischen zonder bedenking eene *d. -Aard* is oorspronkelijk het bijv. naamw. *hard,* dat ook *sterk* beteekende, in de Romaansche talen - als suffix gebezigd - de *h* verloor, en uit het Fransch tot ons terugkeerde als achtervoegsel ter vorming van persoonsnamen, die eene ongunstige beteekenis hebben. Ook *grijsaard* was voorheen een schimpnaam. - *Erd* is slechts eene verbastering van datzelfde *-aard.* In Span*jaard,* dat op eene andere wijze gevormd is, op welke evenwel de oude afkeer van die natie invloed kan gehad hebben, is de *d* gewaarborgd door het mv. *Spanjaarden.*

88. Even weinig zwarigheid baart de keus tusschen de *d* of *t* inhet zelfst. naamw. *aard* of *aart.* De afleidsels *aardig, aarden* en *ontaarden* pleiten voor de zachtheid der sluitletter, terwijl de afleiding en de verwante talen de deugdelijkheid en oorspronkelijkheid dezer zachte uitspraak buiten allen twijfel stellen. *Aart* en *aartig* zijn germanismen, en niets meer.

89. In *rit,* m v. *ritten, bint,* mv. *binten, gebint,* mv. *gebinten,* bewijst de uitspraak eene verscherping der sluitletter, ofschoon de stamwoorden *rijden* en *binden* buiten twijfel eene *d* hebben. *Ridden* strijdt met de uitspraak, *bindten* en *gebindten* met alle regelmaat. De verscherping der *d* is buitendien reeds lang algemeen erkend in *met* en *mits,* waarvan *mede;* in *vaart,* mnl. *vaerde,* waarvan nog *koopvaardij;* in *zat, mnl. sad,* waarvan *verzadigen.* Daarom ook *beeltenis, verbintenis,* even goed als *ontstentenis* van het

oude *ontstanden* (*ontstaan* d. i. *ontbreken*). De gebruikelijke schrijfwijzen *beeldtenis* en *verbindtenis* doen ten onrechte aan eene afleiding met *-te* denken. Indien *met, mits* en *rit* eene *t* hebben, dan bestaat er geen toereikende grond voor *medgezel* en *ridmeester,* ofschoon *met* in het eerste woord het bijwoord *mede* is.

90. De afleiding pleit voor de spelling *andwoord,* door Bilderdijk en anderen aangenomen, als zijnde dit woord door zamenstelling gevormd van het oude voorzets. (bijwoord) *and.* Daar het Nederlandsch zich echter tot regel heeft gesteld, onverbuigbare woorden, behalven *nog* (adhuc), met scherpe medeklinkers te sluiten, en de spelling met *d* de beteekenis van het woord niet duidelijker maakt noch op het etymologisch verband met eenig ander Nederl. woord wijst, vindt de Redactie geene reden hoegenaamd om in dezen van de meest gebruikelijke spelling af te wijken. Zij acht zich hiertoe te minder gerechtigd, dewijl zij alsdan, om consequent te blijven, ook de *t* in *met* zou moeten vervangen door de *d,* waarvoor niet slechts de verwante talen, maar ook het bijw. *mede,* pleiten. Het argument, dat het bijw. *and* de stam van het voornw. *ander* en het bijw. *anders* zou zijn, waardoor de beteekenis van *andwoord,* als het *andere* of tweede *woord,* kon schijnen opheldering te erlangen, is uit de lucht gegrepen en wordt door de verwante talen ten stelligste weersproken.

Om dezelfde reden verdient ook de spelling *Andwerpen* voor *Antwerpen* geene aanbeveling.

91. Het Nederlandsch bezit voor de twee verschillende sisklanken ook twee afzonderlijke letterteekens: de *s* voor den scherpen, de *z* voor den zachten klank. De vroegere verwarring, toen *s* zoowel zacht als scherp werd gebezigd, waarschijnlijk een uitvloeisel van het Latijnsche spraakgebruik, heeft sinds lang opgehouden, zoodat *s* thans uitsluitend scherp is. Daarmede is hare verdubbeling achter een langen klinker of tweeklank, bv. in *aassem, braassem, deessem, geessel, kruissen, kruissigen, IJssel, zeissen, Pruissen* enz., eene onloochenbare onregelmatigheid geworden, die gelijk staat met de spelling *laaffenis, raaffelen, weiffelen, oeffenen*, *schuiffelen*, *twijffelen,* voor *lafenis, rafelen* enz. Zij is dan ook later door Siegenbeek zelven afgekeurd. Het behoeft dus wel geene verdere rechtvaardiging, dat de Redactie voornemens is *brasem, geesel, IJsel, Pruisen,* enz. te blijven schrijven.

92. Daar de verdubbeling van eenen medeklinker in niet zamengestelde woorden alleen moet dienen om te voorkomen, dat de voorgaande vocaal lang worde uitgesproken, zoo is de verdubbeling van zelve evenzeer onnoodig na toonlooze klinkers als na heldere en na tweeklanken. Toonlooze klinkers toch worden alleen aangetroffen in lettergrepen zonder accent, en daarbij bestaat geen gevaar, dat men den klinker lang zal uitrekken. De Redactie rekent daarom ééne *k, t* en *m,* voldoende in *botteriken, monniken, perziken, kieviten, diemiten, Gorkumer, Dokkumer, Bergumer.* De schrijfwijze *botterikken, Gorkummer,* staat gelijk met die van *engellen, verbeterren, uitrekennen, zondiggen,* terwijl het niet verdubbelen der consonant voor den lezer juist een teeken is, dat hij de lettergreep als toonloos moet beschouwen.

Het gezegde is natuurlijk niet toepasselijk op *Arnhemmer, Haarlemmer* enz., waarin de tweede lettergreep, hoewel zwak van toon, toch niet toonloos wordt uitgesproken, en de *e,* hoe kort ook, toch den scherpen *è*-klank behoudt.

93. Onze woordenboeken willen *diefegge,* als ware dit woord eene zamenstelling van *dief* met een zeker *egge.* Men heeft hier intusschen met eene afleiding te doen. -*egge* toch is een achtervoegsel, hetwelk voorheen doorgaans -*igge,* soms ook wel -*ege,* luidde en meermalen ter vervrouwelijking van mansnamen gebezigd werd, b.v. in *makerigge, vercopege.* Eene afleiding met een achtervoegsel, dat met een klinker begint, eischt de verandering van de *f* in *v,* wanneer een lange klank voorafgaat; vergelijk *gev-er, liev-erd.* Derhalve ook *dievegge.*

94. In *zamen, zamenkomst, zamenspraak, zamenstelling* enz. schijnt de uitspraak de vervanging der *z* door de *s* te gebieden, in overeenstemming met de afleiding, daar *samen* door contractie van *te zamen* ontstaan is. Wanneer de Redactie echter in aanmerking neemt, dat het grondwoord ongetwijfeld *zamen* luidt, terwijl ook in *gezamenlijk, verzamelen, verzameling, verzamelplaats, bijeenzamelen* enz. de *z* duidelijk gehoord wordt; dat men in *zestig* en *zeventig* steeds de *z* van *zes* en *zeven* behouden heeft, ofschoon de uitspraak de spelling *sestig* en *seventig* eischen zou: dan gelooft zij ook hier op dezelfde wijze te moeten handelen. Zij acht het niet raadzaam door het schrijven van *samen, samenkomst* enz., en daarnevens van *gezamenlijk, verzamelen* enz., aaneen en hetzelfde woord twee verschillende vormen te geven en er voor het oog twee woorden van te maken.

95. Het Nederlandsch heeft ter bevordering der duidelijkheid in overeenstemming met § 56 als regel aangenomen, dat in derivata het grondwoord en in composita de zamenstellende deelen denzelfden vorm behouden, waaronder zij buiten de afleiding en zamenstelling voorkomen, al zij het ook, dat door het zamentreffen van twee letters de uitspraak van de eene of van beide gewijzigd of onduidelijk gemaakt wordt. Zoo schrijft men *staatdame, zitdag, potdeksel, oogtand, vroegpreek, topzeil, praatvaâr, raadzaal*, *raadzaam*, *hoofddeel, misstap,* ofschoon de uitspraak veeleer *staaddame, ziddag, poddeksel, oochtand, vroechpreek, topseil, praatfaar, raatsaal, raatsaam, hoof-deel, mis-tap* zou vorderen. Daar de verzachting, verscherping of weglating der consonanten in de genoemde en dergelijke woorden onder het natuurlijke en ongedwongene uitspreken van zelf volgt, is het onnoodig die wijzigingen in het schrift aan te duiden; vergel. § 44. Er is geene enkele geldige reden te bedenken om, gelijk Bilderdijk deed, in de twee woorden *ontvangen* en *ontvonken* eene inbreuk op dezen regel te maken. De spelling *ontfangen* en *ontfonken* stelt de etymologie dezer woorden in de schaduw, en is in strijd met de analogie van *ontvallen, ontveinzen, ontvlammen, ontvlieden, ontvluchten, ontvoeren, ontvouwen, ontvreemden, ontzakken, ontzeggen, ontzinken* enz., waarin niemand de vervanging der *v* en *z* door *f* en *s* verlangt. De Redactie aarzelt derhalve geen oogenblik, ook in de beide genoemde woorden de *v*, die door de afleiding gevorderd wordt, te behouden en *ontvangen, ontvonken* te schrijven.

96. De regel, in den aanvang der vorige § genoemd, is natuurlijk alleen van toepassing op die afleidingen en zamenstellingen, die nog als zoodanig begrepen worden. Het onveranderd behouden van den eigenlijken vorm der woorden strekt juist ten bewijze, dat men de woorden in hunnen oorsprong en hunne vorming doorziet. Maar wanneer men òf de zamenstellende deelen, òf althans één van beide, niet meer verstaat, wanneer derhalve de vorming van het woord niet meer leeft in het bewustzijn der natie, dan hebben de zamentreffende letters vrij spel, zij wijzigen elkander naar de behoeften der uitspraak, en de spelling kan zich aan die wijzigingen niet langer onttrekken om den echten vorm des woords voor het oog te herstellen, omdat die echte vorm toch niet meer begrepen, en het woord niet meer als afleiding of zamenstelling, maar als ondeelbare eenheid opgevat wordt. Zoo schrijft men *ambacht* voor *andbacht; kerspel* voor *kerkspel; leidsel* voor *leidzeel; lichaam* voor *lijkhaam; misschien* voor *mag schiên*; *momboor* voor *mondboor; slabbakken* voor *slaphakken, enz.,* omdat in al die woorden het ware begrip voor het taalgevoel verduisterd is. Deze opmerking leidt tot de beantwoording der vraag: Moet men, naar de afleiding, *jufvrouw* spellen, of wel, naar de uitspraak, *juffrouw,* gelijk Bilderdijk

schreef en thans nog velen schrijven? Omtrent *juffer, mejuffer, kan* geen twijfel bestaan: het oude *vere, ver* (voor *vrouw)* is zoo geheel verouderd, dat hier aan geen herstel der oorspronkelijke spelling te denken valt. Maar in *juffrouw, mejuffrouw,* herkent men nog het subst. *vrouw.* Is het dus niet raadzaam, daarin de *v* te behouden? Wij aarzelen niet, die vraag ontkennend te beantwoorden. Dat de wezenlijke vorming des woords in het bewustzijn der natie niet meer leeft, blijkt overtuigend hieruit, dat zelfs een taalkenner als Bilderdijk het eerste deel volstrekt niet verstond en *juffrouw* als eene verbastering van *hofvrouw* beschouwde *(Taal- en Dichtk. Versch.* D. II, bl. 146). Doch de ware geschiedenis des woords was deze. Het oude *joncvrouwe, joncvrouw,* als *joncfrouw* uitgesproken, verliep allengs tot *jonfrouw, joffrouw*, *juffrouw.* De *f* ontstond derhalve uit de *v* door den verscherpenden invloed der keelletter *c* of *k,* en vervolgens werd het woord zoodanig ingekort, dat zoowel de *c* of *k* als de *n* wegvielen, waardoor nu de *f* verdubbeld moest worden. Zal men nu de tweede *f* weder terugbrengen tot de oude *v, door jufvrouw* te schrijven? Maar dan hangt die eerste *f* geheel in de lucht en wordt door niets gerechtvaardigd. Die *f* is de verdubbeling der oorspronkelijke *v,* nadat zij tot *f* verscherpt was; van het oogenblik af, dat zij in de eerste lettergreep gehoord werd, moest ook de aanvangletter der tweede scherp blijven en had de *v* alle reden van bestaan verloren. *Jufvrouw* zou aan eene zamenstelling uit *juf* en *vrouw* doen denken, geheel in strijd met de waarheid: wij zagen reeds, hoe zelfs Bilderdijk daardoor misleid werd. Maar schrijft men *juffrouw,* dan is de vorm van het woord etymologisch gerechtvaardigd: de dubbele *f* stelt de zamentrekking voor, die door de onderlinge werking der oorspronkelijke *v* en der beide weggevallene medeklinkers ontstond. En men blijft dan tevens getrouw aan den bovengenoemden regel: in zamengestelde woorden, voor zooverre zij nog helder begrepen worden, zich naar de afleiding te richten; doch wanneer zij niet meer in hunne vorming verstaan worden, de uitspraak te volgen. *Juffrouw* verdient derhalve, evenzeer als *juffer,* de voorkeur.

97. Onze taal heeft niet zelden in woorden, die oorspronkelijk met eene *v* begonnen, deze letter tot *f* verscherpt, om daardoor hetzij eene verfijning of verscherping, hetzij eene ongunstige opvatting, in elk geval eene wijziging van het oorspronkelijke begrip uit te drukken; bv. in *fladderen* naast *vledderen* en *vlederen,* waarvan *vledermuis;* in *fleemen* naast *vleyen; fluks* van *vlugs; fraai* van fr. *vrai; frisch* nevens *versch; fijt* voorheen *vijt.*

Ook bij de *v* van *vonk* heeft die verscherping plaats gehad in het afgeleide *fonkelen*, wanneer dit woord overdrachtelijk van oogen, blikken enz. gebezigd wordt. De Redactie handelt derhalve overeenkomstig ons taaleigen

en § 59, wanneer zij, de algemeene uitspraak volgende, het figuurlijke *fonkelen* met den scherpen medeklinker schrijft, en het zoo doende door de spelling onderscheidt van *vonkelen* in de eigenlijke opvatting (vonken schieten of om zich verspreiden), bij welk laatste, juist omdat de beteekenis geenerlei wijziging ondergaan heeft, geene reden bestaat om af te wijken van de spelling, die door de afleiding gevorderd wordt.

98. De toonlooze *e,* die in de meeste woorden op *-ling*, *-lijk* en *-loos,* vóór deze suffixen wordt aangetroffen, als in *vreemdeling, bloedeloos,* enz. staat in geen verband met de etymologie dier woorden, noch doet iets aan hunne beteekenis af of toe. Die *e* is zuiver euphonisch; zij wordt in elk geval, behalve in eene temende uitspraak, slechts zeer flaauw gehoord, bij een eenigszins driftig of krachtig spreken zelfs geheel onderdrukt; vandaar dat dichters te haren opzichte met de grootste vrijheid te werk gaan, haar schrijven of weglaten, naar gelang de versmaat zulks noodzakelijk maakt. Daar die *e* onder het uitspreken als van zelve ontstaat, zou zij streng genomen volgens § 44 in het geheel niet behoeven geschreven te worden; het gevestigde gebruik echter wil nu eenmaal dat zij worde aangegeven, en verlangt voorschriften die de schrijvers kunnen besturen. Die voorschriften missen echter uit hunnen aard dien vasten grondslag, dien andere regels hetzij in de etymologie, hetzij in de duidelijk waarneembare uitspraak vinden, en hebben dus, uit een grammatisch oogpunt beschouwd, weinig of geene waarde. Zelfs de regel der analogie kan hier niet streng worden toegepast, vermits er gevallen zijn, waarin de bewuste *e* stellig nooit ontstaat en dus ook nooit wordt geschreven, terwijl in andere gevallen het oordeel der sprekenden en schrijvenden zeer uiteenloopt, geheel subjectief is en zelfs eenigermate met hun persoonlijk karakter in verband staat.

De Redactie erkent derhalve gaarne, dat het hier eene zaak geldt, waarbij individueele vrijheid van keuze, naar gelang der bijzondere gevallen, moet blijven bestaan, en hecht daarom slechts eene betrekkelijke waarde aan de regels, die zij voor eigen gebruik heeft aangenomen, en die zij meent aldus te moeten vaststellen:

De achtervoegsels *-lijk* en *-loos,* en het achtervoegsel *-ing,* wanneer dit van de euphonische *l* wordt voorafgegaan, nemen ter verbinding met het stamwoord eene toonlooze *e* vóór zich, behalve in de drie volgende gevallen:

1) Wanneer het grondwoord op een klinker eindigt, sluiten *-lijk, -loos* en *-ling* zich onmiddellijk aan: *kwalijk, oolijk, vroolijk, schaloos*, *tweeling, drieling*, *zaailing, vrijling*, *kruiling.*

Bij analogie volgt hieruit, dat *moeilijk* en *verfoeilijk* te verkiezen zijn

boven *moeyelijk* en *verfoeyelijk*, gelijk zij dan ook gewoonlijk zonder *e* worden uitgesproken. *Vrijelijk* echter, waarin de *e* altijd gehoord wordt, eischt buiten twijfel de inlassching van die letter ook in de spelling.

2) Wanneer het grondwoord eindigt op eene *l* of r, of wel op eene *n*, voorafgegaan door een langen of helderen klinker of een tweeklank, heefter onmiddellijke aansluiting plaats; als in *doelloos, balling, begeerlijk, bekoorlijk, waarloos, huurling, gemeenlijk, aanzienlijk, gewoonlijk, aandoenlijk, fatsoenlijk, pijnlijk, toonloos, groenling.*

Waar de *n* voorafgegaan wordt door een korten klinker, is de uitspraak en spelling met of zonder *e* evenzeer goed te keuren. Men zegt en schrijft beide: *manlijk* en *mannelijk, beminlijk* en *beminnelijk, zinlijk* en *zinnelijk,* enz. Somtijds heeft echter het gebruik een onderscheid in de beteekenis ingevoerd, als b.v. *zinloos* (zonder, zin) en *zinneloos* (krankzinnig). In die gevallen moet natuurlijk ook de spelling onderscheiden worden.

3) De toonlooze *e* wordt niet ingevoegd in woorden, die eindigen op toonlooze lettergrepen, als: *adellijk, middellijk, eigenlijk, openlijk, eeniglijk, geduriglijk, koninklijk, teugelloos, ouderloos, regeringloosheid,* enz.

Nog moet hier aangemerkt worden, dat de schrijfwijze *órdenlijk* of *órdentlijk,* afkomstig uit den tijd, toen men *ordene, orden* (van lat. *ordo, ordinis)* zeide, thans noodwendig is vervallen, nu iedereen *orde* zonder *n* uitspreekt en schrijft. De Redactie spelt derhalve *ordelijk,* even als *eindelijk, zedelijk* en *redelijk,* welk laatste oorspronkelijk ook *redenlijk* werd geschreven, als van *redene, reden* afgeleid. *Ordéntelijk,* met den klemtoon op de tweede lettergreep, hoewel het insgelijks zijnen oorsprong aan de thans verouderde uitspraak *orden* heeft te danken, is ten gevolge van de wijziging zijner beteekenis een afzonderlijk woord geworden, hetwelk evenzeer recht van bestaan heeft, als *zindelijk* nevens *zinnelijk* of *zinlijk.*

99. Daar het gewaande achtervoegsel *-ling* niets anders is dan het suffix *-ing,* voorafgegaan door eene euphonische *l,* en deze derhalve geene reden van bestaan heeft, wanneer het grondwoord reeds op *l* eindigt, schrijft de Redactie *hemeling* enz. Het is bekend, dat deze schrijfwijze reeds een ijverig voorstander vond in Bilderdijk, aan wien echter, in een oogenblik van onbedachtzaamheid, de spelling *heuvelling* ontsnapte *(Kallim.* blz. 48).

Adellijk, middellijk en *onmiddellijk* moeten de dubbele *l* hebben, als zijnde gevormd met het achtervoegsel *-lijk* van *adel* en *middel.* De spelling *adel-ijk* steunt op de verkeerde meening, alsof *-lijk* uit *l-ig* zou bestaan; die van *midde-lijk* op de onjuiste onderstelling, dat het grondwoord *mid* of *midden* zou wezen. Het tegendeel blijkt overtuigend uit de spreekwijze *zonder middel,* die eertijds in gebruik was, waar wij thans *onmiddellijk* bezigen (zie Janssen en Van Dale, *Bijdragen*, Dl. VI, blz, 180, art. 23).

100. De woorden *middeldeur, middellandsch, middellijn, middelmaat, middelmatig, middelmuur, middelpad, middelschot, middelsoort, middelstand, middelweg zijn* te lang algemeen aangenomen, dan dat er eene geldige reden zou bestaan om, in strijd met de meest gewone uitspraak, in de overige *midden* te schrijven. Dus ook *middeleeuwen, Middelnederlandsch, middelpunt, middelrif* enz. In één woord, het is waar, wordt gewoonlijk de *n* uitgesproken, men zegt namelijk *middenevenredig;* doch in verband met al de andere bovengenoemde schijnt het raadzaam ook hier op gelijke wijze te handelen en dus ook hier de *l* aan te nemen.

101. Siegenbeek schreef, op voorgang van Huydecoper, in 1804 de spelling *eigenlijk*, *openlijk* enz. voor. Toen zich echter eenige stemmen voor de schrijfwijze *eigentlijk, opentlijk* met eene ingelaschte *t* lieten hooren, gaf de Hoogleeraar toe en verklaarde hij zich voor de laatste. Dit werkte intusschen weinig uit, de groote meerderheid ging voort *eigenlijk, wezenlijk* enz. te schrijven. De Redactie meent de laatste spelling te moeten aannemen, omdat die *t* niet tot het wezen dier woorden behoort, de afleiding niet opheldert, de duidelijkheid niet bevordert, noch door het hedendaagsche beschaafde spreken vereischt wordt. Zij beschouwt haar als het uitvloeisel van eene vergroving der uitspraak, die gelijkstaat met eene *b* in *hembd* of eene *p* in *hij kompt.* Wanneer zij die *t* aannam, zou zij rekenen lijnrecht aan te druisen tegen de hedendaagsche richting der taal, die naar beschaving en verfijning der uitspraak streeft.

Om dezelfde redenen verwerpt zij ook de *t* in *gantsch,* gelijk Bilderdijk schreef op voorgang van de Statenoverzetters des Bijbels. *Gansch* zonder *t* is zoowel met de beschaafde uitspraak als met de afleiding in overeenstemming.

102. Eene niet minder gewichtige quaestie, die een zeer groot aantal woorden betreft, is de spelling der verkleinwoorden, met of zonder *n* op het einde. Het weglaten der *n* was in de vorige eeuw nagenoeg algemeen geworden. Bilderdijk meende, op gronden die den toets der critiek niet kunnen doorstaan, haar weder te moeten aannemen. De Redactie kan hem hierin niet navolgen. Die *n* achter *-je* toch is in strijd met de beschaafde uitspraak, waarin men niet van een *meisjen* of *huisjen,* nog minder van *meisjens* of *huisjens* hoort, en wordt voor de duidelijkheid niet gevorderd.

Dat zij uit de beschaafde uitspraak geheel verdwenen is, bewijzen de dichters overtuigend. De *e* van het verkleinend achtervoegsel vloeit in de

poëzie met een volgenden klinker ineen, bv.: *â Nedrig vogeltje,* e*lks behagen,"* hetgeen noch bij de pluralia op *en,* noch bij de infinitieven kan plaats hebben. Daar de hedendaagsche richting der taal wil, dat men de slot-*n* achter eene toonlooze *e* maar flaauw late hooren, zouden de enkelvouden *huisjen, kopjen, schoteltjen* enz. op zich zelve niet zoo erg tegen de beschaafde uitspraak aandruisen, men zou de *n* daarin nagenoeg kunnen onderdrukken; doch dan waren die enkelvouden in strijd met de meervouden *huisjens, kopjens, schoteltjens,* die, zóó geschreven, naar analogie van *kuikens, leugens, molens,* het duidelijk uitspreken der *n* zouden eischen. Deze letter zou derhalve de woorden niet verstaanbaarder, maar wel onwelluidender maken en tot eene pedante uitspraak aanleiding geven.

Ten opzichte van de woorden op *-ke* of *-ken* is de Redactie van een ander gevoelen. Deze zijn in den tegenwoordigen toestand ter taal bijna alle als provincialismen en archaïsmen te beschouwen, en zijn in de laatstgenoemde hoedanigheid nog gepast in den bijbel- en kanselstijl, die gaarne deftige, eenigzins verouderde vormen bezigt. Daarom meent de Redactie, dat de *n* achter *kindeken, jongsken, dochterken* enz. moet behouden blijven, wanneer deze woorden in den hoogeren stijl gebezigd worden; in den dagelijkschen stijl, waarin enkele van deze woorden in gebruik zijn, geeft zij de voorkeur aan *boekske, jonkske, penninkske* zonder *n.*

103. Eene andere vraag, omtrent het al of niet bezigen eener slot-*n*, betreft de woorden *behalve, derhalve, weshalve, allenthalve, mijnenthalve, zijnenthalve* enz., gelijk men gewoonlijk schrijft. Ook deze vereischen eene afzonderlijke overweging. Zij zijn geene eigenlijke zamenstellingen, maar slechts zamenkoppelingen van het substantief *half, halve* met een voorafgaand woord, hetwelk, zoo het gebruik zulks gewild had, ook van *halve* gescheiden had kunnen blijven. *Halve* beteekent *zijde, kant,* gelijk onder andere blijkt uit het 34ste vers van den 67sten der Oudnederl. psalmen: ‘Sangit gode, thia opstigit ovir himel himeles te osterhalvon.’ ‘Psallite Deo qui ascendit super coelam coeli *ad orientem (ad partes orientales)*.’ In alle verwante talen was dit woord vrouwelijk, en werd het zoowel onder den vorm, die aan ons *halve,* als onder dien, welke aan ons *half* beantwoordt, sterk verbogen; waaruit volgt, dat het alleen in het meervoud eene *n* kan hebben en dat een genit. en datief singul. *dezer halven* onbestaanbare vormen zijn. Naar deze gegevens zijn de bovengenoemde woorden te beoordeelen.

Behalve bestaat uit het genoemde substantief en de praepositie *bij,* mnl. *bi,* hier ten gevolge der zamenkoppeling tot *be* verzwakt. *Behalve* is dus eigenlijk *bij halve,* en beteekent zooveel als *bij zijde, ter zijde gezet, aan een kant gesteld,* d. i. *niet medegerekend.* Het Ohd. hield de woorden nog

gescheiden en schreef in het enkelv. *pi halpo* (in parte, in secreto), en in het meerv. *pi halpon* (in partibus). In het Oudnederl. luidde het woord *behalvo,* Ps. LV, 10. Uit een en ander volgt, dat hier aan geene afleiding door middel van een suffix *-en,* veelmin, gelijk Bilderdijk wilde, aan een participium van een werkw. *behalven* of *behalden* te denken is. Het voorzetsel *bi, bij,* regeerde oudtijds den dativus, zoodat *halve* hier een derde naamval moet zijn. De quaestie, of men met Bilderdijk en anderen *behalven* met eene *n*, of, in overeenstemming met de beschaafde uitspraak, *behalve* te schrijven heeft, komt dus neer op de vraag, of men hier met het enkel- dan wel met het meervoud van *halve* te doen heeft. Daar nu één voorwerp maar aan ééne zijde kan geplaatst worden, zoo is het meervoud *behalven* volstrekt ondenkbaar, wanneer er van het uitzonderen van slechts één ding sprake is, terwijl ook eene veelheid van uitzonderingen zeer goed geacht kan worden aan een en denzelfden kant geschoven te zijn. De schrijfwijze *behalve* zonder *n*, de eenige, die in alle gevallen verdedigbaar is, beantwoordt dus niet slechts aan de uitspraak, maar ook aan de afleiding en de beteekenis des woords, en is derhalve zonder twijfel te verkiezen.

De overige uitdrukkingen zijn van een anderen aard en komen alle daarin overeen, dat *halve* absoluut gebezigd is, zoodat vóór alles moet uitgemaakt worden, welke absolute casus hier aangetroffen wordt. De zamenkoppelingen *mijnentwege, onzentwege* enz, die nagenoeg hetzelfde beteekenen als *mijnenthalve, onzenthalve* enz., kunnen hier den weg wijzen. Zij zijn alle kennelijk zamengesteld met *wege*, datief van *weg.* Daar nu *halve* in *derhalve* en *weshalve* blijkbaar in dezelfde betrekking staat, heeft men ook hier een dativus absolutus. In het eerstgenoemde is *der,* evenals in *dermate, derwijze,* dus de derde naamval van het aanwijz. voorn. *die,* congrueerende met *halve: dierhalve* (van die zijde bezien). In *weshalve* daarentegen treft men het relativum *wat* aan, in den genitief *wes,* die door *halve* geregeerd wordt. *Weshalve* is dus zooveel als: *beschouwd van de zoo even genoemde zijde.* Daar niets hier aanleiding geeft om aan het meerv. van *halve* te denken, is het rationeel het gebruikelijke enkelvoud, dat voor alle gevallen passend is en met de uitspraak overeenstemt, te behouden en *derhalve, weshalve* te blijven schrijven.

De spelling der overige woorden is meer aan twijfel onderhevig. Zeker is het, dat *allenthalve* uithoofde zijner beteekenis *(van alle kanten* of *van alle zijden)* het meervoud van *halve* onderstelt, en dat de vormen der bezittel. voorn. *mijnen, zijnen, onzen* enz., bij een vrouwelijk substantief staande, slechts derde naamvallen van het meervoud kunnen zijn. Men zou hierin eene reden kunnen zien om in *allenthalve, mijnenthalve* enz. aan *halve* den meervoudsvorm te geven. Wanneer men echter in aanmerking neemt. dat oudtijds, blijkens de verwante talen, dergelijke absolute datieven zonder merkbaar onderscheid van beteekenis door elkander in het enkel en meervoud gebezigd werden; dat het Mnl. reeds *halven* met *halve* verwarde, en den meervoudsvorm

gebruikte, waar men het enkelvoud verwachten zou Zoo vindt men bv. "van *Gods halven"* in Maerlant's *Spieg. Hist.* III, 7, 25, 76; *"van minen halven"* in Prof. Serrure's *Vad. Mus.*I, 310, vs 70; waar het enkelvoud ongetwijfeld te verkiezen zou zijn., en dat *halve,* misschien wel ten gevolge dier verwarring, thans blijkbaar niet meer als een op zich zelf bestaand woord wordt beschouwd, maar veeleer als een suffix, waarbij men aan geen getal meer denkt, dan zal men erkennen, dat het weinig nut zou hebben, indien men de hier bedoelde woorden door de spelling van de drie eerstgenoemde onderscheidde. De Redactie acht dit te minder raadzaam, omdat het begrip van een meervoud bezwaarlijk overeen te brengen is met *mijnenthalven* en *zijnenthalven,* noch met *harenthalven* en *uwenthalven,* wanneer deze laatste op éénen persoon zien, zoodat de grammaticale vorm dezer uitdrukkingen door die spelling toch niet gerechtvaardigd zou zijn. Zij schrijft daarom zoowel *allenthalve, mijnenthalve, hunnenthalve* enz., als *behalve*, *derhalve* en *weshalve*, zonder *n*.

104. Hetgeen bij *behalve* gezegd is, doet denken aan *bezijden.* Dit woord komt zeker in zooverre met *behalve* overeen, dat het geene afleiding met eene suffix *-en,* maar eene zamenkoppeling is; immers het Ags. schreef de doelen gescheiden: *be sîdan.* De analogie schijnt derhalve de spelling *bezijde* zonder *n* te vorderen. Wanneer men echter bedenkt, dat er ten opzichte der spelling van dit woord nooit verschil bestaan heeft, en dat hier in overeenstemming met het Eng. *besides* waarschijnlijk aan het meerv. van *zijde* moet gedacht worden, dan vindt de Redactie geene overwegende redenen om in dit woord de gebruikelijke spelling, die in overeenstemming is met de beschaafde uitspraak, te veranderen. Derhalve blijft zij *bezijden* schrijven.

105. De Redactie acht het ongeraden zoodanige letters, die in de uitspraak geheel verdwenen zijn, alleen op grond der afleiding in het schrift te herstellen. Daarom meent zij de *d* in *thans* en *althans,* en evenzoo in de participiale vormen *doorgaans, nopens, volgens, wetens, willens* enz. niet weder te mogen aannemen, om dezelfde reden, waarom wel niemand het gewone *bijkans* voor den oorspronkelijken vorm *bijkants* zou wenschen te verruilen. De spelling *thands, doorgaands* enz. doet wel is waar de afleiding dezer woorden beter kennen, doch deze kennis kan weinig of niets strekken ter opheldering hunner beteekenis, en dit toch zou de eenige

denkbare reden kunnen zijn om in strijd met den hoofdregel der spelling te handelen. Daarenboven zou die spelling lichtelijk aanleiding kunnen geven tot eene verharde uitspraak, die de taal blijkbaar door het allengs weglaten der *d* heeft trachten te vermijden.

Dat in de woorden *thans* en *althans* de *h* wordt behouden, ofschoon die mede in de uitspraak geheel stom is geworden, kan oppervlakkig schijnen met den hier gestelden regel in strijd te zijn; doch inderdaad is het een ander geval, omdat de *h* in deze woorden door het gebruik altijd erkend is geworden.

106. Van hetzelfde gevoelen als in § 105 is de Redactie ten aanzien van de stomme *ch* achter de *s.* Deze weder in te voeren in woorden, waaruit het gebruik haar reeds heeft verbannen, als *harnasch, mosschel,* het bijw. *rasch* en andere, zou lijnrecht strijdig zijn met den regel der uitspraak en zou ook de beteekenis niet duidelijker maken.

In één geval echter kan het hier gezegde niet van toepassing zijn, t.w. in bijvoegel. naamw. door aanhechting van het achtervoegsel *sch* van een bekenden stam gevormd. De bestaande spelling behoudt in dit suffix de thans stom geworden *ch;* daarom eischt de regelmatigheid hare herstelling in die woorden, waaruit onkunde of onachtzaamheid ze heeft weggelaten; als in *bitsch* (bijtend) van *bijten, spitsch* van *spit, warsch* van het oude *werra* (strijd, afkeer).

Uit woorden, waar, in stelligen strijd met de afleiding, eene *ch* is ingeslopen, acht de Redactie zich verplicht de *ch* weg te laten: zij schrijft derhalve *druisen,* goth. *driusan.* Alleen in *heesch* en *gansch,* waarin de *ch* tegen de afleiding aan heeft plaats genomen, wordt zij door de regelmatigheid gewettigd, vermits de enkele *s* in de overige bijvoeg. naamw., wanneer zij door een langen klinker of eene *n* wordt voorafgegaan, ia de verbuiging in *z* verandert, hetgeen niet geschiedt in *heesch* en *gansch*, die in de verbuiging de scherpe letter behouden: *heesche, gansche.* Daarentegen *dwaas, dwaze; boos, booze; vies, vieze; vuns, vunze; lens, lenzen.*

De *ch* heeft achter *losch* (lynx) en het door Bilderdijk aangenomen *wasch* (cera) even weinig reden van bestaan, als achter *zes, os, vos, was* (incrementum) en dergelijke. In al deze woorden toch heeft de keelklank oudtijds niet achter, maar vóór de *s* plaats gevonden; zooals onder andere blijkt uit hd. *Luchs, Wachs, sechs, Ochs, Fuchs, Wuchs.* Men schrijve derhalve *los* en *was*.

107. De schrijfwijze *allezins, anderzins, eenigzins* en *veelzins* beantwoordt niet aan de uitspraak, die de spelling *allesins, andersins*, *eenigsins* en *veelsins* zou vorderen. De genoemde bijwoorden bestaan uit *alles, anders*, *eenigs, veels,* de sterke genitieven van *al, ander, eenig, veel,* en denzelfden naamval van *zin,* in de beteekenis van *kant, richting, opvatting.* Zij komen dus, wat hun vorm betreft, overeen met *alles jaars,* dat o. a. bij Hooft voorkomt; en met de bijwoordelijke uitdrukkingen *eensdeels, mijns inziens, goedsmoeds, blootshoofds,* enz. De *z* heeft derhalve hare verscherping in de uitspraak te danken aan de *s,* die men weglaat op voorgang van Siegenbeek, welke haar evenwel in *geenszins* wilde behouden hebben. De afleiding en de analogie echter, evenzeer als de uitspraak, eischen haar te herstellen, of ten minste de *z* van *zin* in *s* te veranderen: *allesins, eenigsins.* De Redactie meent den eisch, die door de drie grondregels der spelling gelijkelijk gedaan wordt, te moeten involgen door, in overeenstemming met *geenszins,* ook *alleszins* enz. te schrijven. Daardoor wordt tevens aan de uitspraak voldaan. Immers het zamentreffen van de *s* en *z* maakt het volstrekt niet noodzakelijk, dat men ieder dezer letters afzonderlijk uitspreke: *alles-zins, eenigs-zins.* Niemand toch zegt *geens-zins,* evenmin als *dans-zaal, kruis-straf, mis-stap* enz.; welke woorden, natuurlijk en ongedwongen uitgesproken, als *geensins, dansaal, kruistraf, mistap* enz. luiden. De spelling *allesins, andersins, eenigsins, geensins* en *veelsins* zou, in strijd met § 56 en 95, geheel noodeloos de etymologie dezer woorden onkenbaar maken, in welke *zin* eene beteekenis heeft, waarin het ook buiten deze zamenstellingen dikwijls voorkomt. Derhalve *alleszins, anderszins, eenigszins*, *veelszins,* evenals *geenszins.*

108. De spelling *verw*, *verwen, verwpot, verwwinkel* enz., hoewel in overeenstemming met de Mnl. vormen *varuw* en *vaerwe,* wordt door de hedendaagsche uitspraak veroordeeld, welke in de bedoelde woorden, evenals in *gerfkamer* (van het verouderde *gaerwen)* de *w* door de *v (f)* vervangt. Daar de gebruikelijke spelling door het wijzen op den ouderen vorm de beteekenis niet duidelijker maakt, acht de Redactie zich niet gerechtigd hier tegen den hoofdregel der spelling te handelen; zij schrijft derhalve overeenkomstig de beschaafde uitspraak niet alleen *verf, verfkwast, verfwinkel* enz., maar ook *verven, verver, ververij* enz.

Daarentegen acht zij het niet geoorloofd, de *w* van *murw* in *v (f)* te veranderen. De uitspraak *murf* is verre van algemeen, ja klinkt min of meer plat, terwijl deze schrijfwijze, geheel nutteloos, voor het oog het verband zou verbreken met *vermurwen,* hetwelk door niemand als *vermurwen* wordt uitgesproken.

109. Het tweede lid der zamenstellingen *buskruid* en *rattekruid* (gelijk men gewoon is te schrijven) beteekent blijkbaar *slof, poeder,* en is door zijne afleiding evenzeer als door zijne beteekenis gescheiden van *kruid* (herba). Het woord is waarschijnlijk slechts een wisselvorm van het verouderde *gruit*, *gruite* (faex cerevisiae), en verwant met *gruis, (klein) grut* en *grutten*, zoodat het tot *gruit* of *gruite* in dezelfde verhouding staat als *kriezeltje* tot *griezeltje* (d, i. *gruizeltje*), gelijk op dezelfde wijze *krabbelen* met *grabbelen* en *krijten* met het verouderde *grijten* afwisselen. Is dit vermoeden gegrond, dan behoort *kruit* uit hoofde zijner afleiding eene *t* te hebben, die alsdan door den vorm *gruite,* en door ags. *greót* (stof, zand) en ohd. *grim* en *crioz* (zand, gruis), buiten allen twijfel gesteld wordt. Doch al aarzelt men ook het hier bedoelde woord voor hetzelfde als *gruit* te houden, zijne identiteit met *kruid* (herba) is niet slechts onbewezen, maar zelfs hoogst onwaarschijnlijk, zoodat het beginsel, in § 59 ontwikkeld, dat homoniemen door de spelling behooren onderscheiden te worden, wanneer de uitspraak zulks toelaat en geen andere regel het verbiedt, hier zijne rechten doet gelden.

De Redactie meent derhalve voortaan *kruit* (pulvis pyrius), *buskruit* en *rattenkruit,* die geene *kruiderijen,* noch producten van het *kruiden*- of plantenrijk zijn, niet dienen om spijzen te *kruiden,* noch bij den *kruidenier* verkocht worden, door het schrijven met eene *t* te moeten onderscheiden van *kruid* (herba), *onkruid, nieskruid, wormkruid* enz.

110. De spelling en daardoor allengs meer algemeen geworden uitspraak *Dingsdag* is stellig in strijd met de afleiding en de oorspronkelijke beteekenis van het woord. Reeds het Mnl., dat *Disendach* schreef, was het spoor min of meer bijster; en toen men eenmaal *Dingsdag* begon uit te spreken, dwaalde men geheel af. Men beschouwde den *Dingsdag* als den *dag der rechtsgedingen,* alsof hij uitsluitend of meer dan andere voor terechtzittingen bestemd was; een gevoelen, waarvan de ongegrondheid thans wordt erkend, maar dat zeker zal hebben bijgedragen om de uitspraak en spelling *Dingsdag* meer veld te doen winnen, hoewel deze geheel verkeerd is. Immers, even als de overige dagen der week, is ook de derde genoemd naar eene heidensche godheid, naar het Germaansche evenbeeld van den krijgsgod *Mars;* de Nederlandsche benaming is eene vertaling van het Lat. *dies Martis.* In het Onl. moet die god, blijkens de verwante talen, *Diu* of *Dio* hebben geheeten; in de hedendaagsche taal zou de naam *Die* luiden. Derhalve ware *Diesdag* de regelmatige vertaling van *dies Martis,* doch het gebruik heeft hier eene *n* ingeschoven, evenals in de genitieven van *die* en *wie,* welke thans *diens* en *wiens,* maar oudtijds ook *dies* en *wies* luidden. Die inschuiving der *n* had hier echter de verscherping der

voorafgaande vocaal ten gevolge, gelijk in *kinkhoest* uit *kiekhoest* (hd. *keuchhusten);* en die verscherping kon te gereeder plaats vinden en algemeen worden, omdat de god *Die* met zijne eeredienst weldra in vergetelheid geraakte. Op deze wijze ontstond, in overeenstemming met Hd. *Dinstag* en *Dienstag,* bij ons *Dinsdag,* dat klaarblijkelijk veel nader dan *Dingsdag* bij den oorspronkelijken vorm komt en tot op zekere hoogte als regelmatig kan beschouwd worden. Die betere uitspraak is ook nog lang niet uitgestorven: in meer dan één gewest wordt nog altijd *Dinsdag* gezegd, en ook in Holland, waar de verkeerde uitspraak het meest is doorgedrongen, wordt de zuiverder vorm nog wel vernomen, ook buiten de lagere volksklasse, in wier mond het niet ongewone *Dijnsdag* nog van den ouden vorm getuigt.

Om deze reden acht de Redactie zich verplicht den vorm *Dingsdag,* die tot eene valsche opvatting aanleiding geeft, te laten varen, en de zooveel oorspronkelijker uitspraak van het meerendeel des volks te volgen. Ieder blijft natuurlijk vrij, naar smaak en goeddunken te handelen; maar men zal in elk geval van de Redactie van het Nederlandsch Woordenboek niet willen vergen hare goedkeuring te hechten aan eene zoo gedrochtelijke spelling als *Dingsdag,* die, alleen uit de platte Hollandsche uitspraak geboren, eene geheel verkeerde voorstelling geeft van den oorsprong en de eigenlijke beteekenis des woords, en even onoogelijk is als *Woengsdag,* gelijk men in de oude kluchtspelen wel geschreven vindt.

111. Het woord *schepter,* lat. *sceptrum, fr. sceptre,* vereischt volgens den regel der uitspraak de *ch.* Het moge waar zijn, zooals Bilderdijk en Wiselius verzekeren, dat in het begin dezer eeuw nog algemeen *septer,* zonder den keelklank, werd uitgesproken; het moge zoo wezen, dat de veranderde uitspraak, de invoeging van den keelklank, een gevolg is geweest van de in 1804 aangenomene en sedert meest gebruikelijke spelling *schepter:* maar dàt de uitspraak veranderd is en men tegenwoordig meest algemeen de *ch* doet hooren, is niet te loochenen. Die uitspraak heeft ook niets, dat ons bevreemden of hinderen kan. Het woord is, evenals *schrijn(werker)* van lat. *scrinium,* buiten twijfel Nederlandsch geworden, en behoort dus ook de Nederl. spelling te volgen, waarin de *sch* aan lat. *sc* beantwoordt, gelijk men zelfs aan bastaardwoorden, als *schabel* (lat. scabellum) en *schorpioen* (lat. scorpio), enz. de *ch* toekent.

Wie op de zachtere naar het Fransch klinkende uitspraak bijzonder gesteld mocht zijn, moge de schrijfwijze *septer* behouden: wij voor ons nemen èn in de uitspraak èn in de spelling zonder bezwaar *schepter* aan. In allen gevalle is de derde vorm, *scepter,* bepaaldelijk af te keuren, als stellig met ons taaleigen in strijd.

112. Bij de keus tusschen *amt*, *ambt* en *ampt,* welke schrijfwijzen alle drie hare voorstanders hebben gehad of nog hebben, behoeft men niet in twijfel te staan. *Amt* voldoet minder goed dan een der beide andere vormen aan de uitspraak, waarin nog altijd, overeenkomstig met de afleiding van *ambacht,* goth. *andbahti,* eene labiale muta flaauw gehoord wordt. *Ampt,* waarvoor de scherpe sluitletter *t* pleit, zou bij analogie ook de spelling *apt* voor *abt* vorderen, welke niet slechts in strijd zou zijn met de etymologie en het algemeen gebruik, maar dat woord ook onkenbaar maken en van *abdij* en *abdis* scheiden zou. De *b* in *ambt* daarentegen is zoowel door het gebruik als door de afleiding gewettigd: redenen te over om bij deze spelling te blijven.

113. Ofschoon èn de afleiding èn de voorgang der ouden in *nog* (etiam, adhuc) evenzeer als in *noch* (nec) eene *ch* zouden eischen, meent de Redactie de orthographische onderscheiding dezer twee woorden, die aan de duidelijkheid zoo onmiskenbaar bevorderlijk is, niet te mogen opgeven. Zij aarzelt daarom niet, *nog* (adhuc) met eene *g* als eene nuttige en noodzakelijke uitzondering te beschouwen op den anders algemeenen regel, dat indeclinabilia op scherpe sluitletters eindigen.

Zamenstellingen.

114. Ook met betrekking tot de zamengestelde woorden en uitdrukkingen doen zich twijfelingen voor, die invloed hebben op het schrijven, en wier oplossing derhalve tot het gebied der spelling behoort. Zij betreffen:

1° de vraag: Welke opeenvolgingen van woorden moeten als zamenstellingen beschouwd en als zoodanig verbonden worden? welke moeten gescheiden blijven ?

2° de vraag omtrent de verbindingsletters, die in zamengestelde woorden de deelen aaneenhechten.

A. *Welke woorden en uitdrukkingen, moeten aaneengeschreven worden? welke in hunne deelen gescheiden blijven?*

115. Wanneer twee begrippen verbonden worden om vereenigd een nieuw begrip te vormen, hetwelk als eene blijvende aanwinst wordt toegevoegd aan den schat der begrippen en voorstellingen, in de taal uitgedrukt, dan maken de woorden, welke die vereenigde begrippen aanduiden, een *zamengesteld woord* uit. Bij het uitspreken wordt alsdan gewoonlijk op het eene woord zooveel meer, op het andere zooveel minder nadruk gelegd, dat de klemtoon van het eene dien van het andere overheerscht, en de uitspraak van beide wordt zoodanig versneld, dat de stem in geen geval eene tusschenruimte tusschen de beide deelen openlaat; vergel. *een kléinkind* met *een klein kind; vóór aan de straat* met *vooráán.* Die verandering in de uitspraak is voor het oor het bewijs, dat de geest de voorstellingen tot eene eenheid verbonden heeft. Het schrift geeft voor het oog blijk van die zamenstelling door de woorden aaneen te schrijven of door ze met een koppelteeken (hyphen) te verbinden, bv. *grootvader, huisvriend, Fernambuc-hout;* het eerste is regel, het laatste uitzondering, waarvan later.

> Een zamengesteld woord kan, het is waar, uit drie of meer woorden bestaan; maar altijd blijft het eene verbinding van slechts twee leden, die echter zelve weder door zamenstelling kunnen ontstaan zijn, bv. *boekdrukkers-gezel, avond-maaltijd, timmermans-werktuig; godsdienst-oefening, avond-godsdienstoefening.* Of wel een der begrippen wordt uitgedrukt door een woord, hetwelk vóór de zamenstelling vergezeld was van andere, die er onmisbaar bij behooren; bv. in *teleurstelling* (van *te leur stellen)* en *inderdaad* (voor *in de daad)* kunnen *te* bij *leur* en *de* bij *daad* niet worden gemist; doch zij maken blijkbaar geen derde zelfstandig lid in de compositie uit. Zoo is bv. *desniettemin* op deze wijze ontstaan: *te-min(der), niet-temin, des-niettemin*.

116. Wanneer twee voorden eene *eigenlijke zamenstelling* uitmaken, dan is hunne betrekking onderling van dien aard, dat, bij eene ontbinding of oplossing der zamenstelling, een der leden buiten syntactisch verband geraakt, zoodat, om aan de eischen der grammatica te voldoen, de woorden omgezet of in vorm gewijzigd, of wel andere ingevoegd moeten worden, bv. *zonnelicht* - licht der zon, *geldbeurs* - beurs voor geld, *Godmensch* - God en mensch of goddelijk mensch, *driehonderd* - driemaal honderd of drie malen honderd. Daaruit vloeit onmiddellijk voort, dat woorden, waarbij zulk eene eigenlijke zamenstelling plaats vindt, noodwendig aaneengeschreven moeten worden, omdat anders door het verbreken der betrekking een der leden alle grammatische en logische beteekenis verliest, los in de lucht hangt en eigenlijk niet meer verstaan wordt. Zoo zou bv. de verbale stam *bewaar* in *bewaarscholen* alle beteekenis verliezen, wanneer men schreef: *De bewaar scholen zijn inrichtingen van den jongsten tijd.*

117. Maar nevens de talrijke *eigenlijke zamenstellingen* vindt men een niet minder groot getal woorden en vooral uitdrukkingen, welke uit deelen bestaan, die wel onderling hetzij grammatisch hetzij logisch verbonden

zijn, maar waarbij de band der deelen losser is, zoodat men dien zonder merkelijke schade voor de duidelijkheid zou kunnen verbreken. Deze zijn geene eigenlijke zamenstellingen en verdienen veeleer *koppelingen,* te heeten. Bij deze nu kan het twijfelachtig zijn, in hoeverre zij òf vereenigd òf gescheiden moeten worden; en werkelijk handelt het gebruik te dien opzichte zeer oneenparig, zoodat de Redactie verplicht is, hier een leidend beginsel aan te nemen. Het is hier echter de plaats niet om het onderwerp in zijn geheelen omvang te onderzoeken; en men moet bekennen, dat het ook uit den aard der zaak ondoenlijk zou zijn regels vast te stellen, die in alle gevallen gelden, omdat 1° de consequente toepassing ook van het beste beginsel toch altijd beperkt wordt door de eischen van den goeden smaak, die zich vooral hier doen gelden, waar het alleen den uiterlijken vorm der woorden betreft; en omdat 2° in vele gevallen een gevestigd gebruik ook zijne rechten heeft, die men niet miskennen kan. Evenwel zijn de algemeene beginselen, die hier gelden moeten, bij eenig nadenken wel aan te wijzen. Na rijpe overweging meent de Redactie - zich voorbehoudende dit onderwerp later uitvoeriger te behandelen - den hoofdregel, die in de meeste twijfelachtige ge vallen beslissen kan, aldus te moeten stellen:

118. Zamengestelde uitdrukkingen, die als een zelfstandig deel der rede kunnen beschouwd worden, maken een onderscheiden geheel uit en behooren als zoodanig aaneengeschreven te worden, in drie gevallen:

1°. Wanneer zij tot de eigenlijke zamenstellingen behooren (zie § 116).

2°. Wanneer bij de vereeniging der deelen, òf een van beide, of beide hunne beteekenis hebben gewijzigd om te zamen een nieuw begrip te vormen, zoodat de beteekenis der vereenigde uitdrukking eene andere is dan die, welke de bloote som der op elkander volgende deelen zou medebrengen. Zoo is bv. *iets goedmaken* zooveel als *iets herstellen; iets goed maken* zou beteekenen *iets zoo vervaardigen, dat het goed is*. *Deug niet* zou de negatieve imperativus zijn van *deugen,* het bevel om slecht te wezen; *een deugniet* daarentegen is *een persoon die niet deugt,* enz.

3°. Wanneer de woorden verouderde grammatische vormen bevatten, die als overblijfsels der oudheid in vroeger gevormde en door de overlevering geijkte woorden kunnen geduld worden, doch die bij eene scheiding der deelen eene zelfstandigheid zouden erlangen, waarop zij bij den tegenwoordigen toestand der taal geene aanspraak meer kunnen maken. Tot opheldering diene het woord *goedsmoeds,* waarin het adjectief *goed* in den thans verouderden sterken genitief voorkomt. Die uitdrukking is ontstaan in den tijd, toen men regelmatig den tweeden naamv. van het enkelvoud ook aldus vormde: *des goeds mans, ons liefs Heeren, der heiliger kerken*, *onser liever Vrouwen, des heiligs sacraments,* enz. Nu echter deze vorm van den genitief der bijvoegelijke naamwoorden geheel verouderd is en als zoodanig niet meer verstaan wordt, kan *goeds* niet meer als een op zich zelf staand woord gelden, maar behoort *goedsmoeds* als eene door het gebruik

geijkte vereenigde uitdrukking, als eene eenheid derhalve, te worden aangemerkt.

I.

119. Volgens den eersten regel behooren aaneengeschreven te worden:
1) Alle eigenlijke zamenstellingen, waarbij, naar § 116, als men ze oploste, invoeging, omzetting, of vormverandering van woorden zou moeten plaats hebben: derhalve *boomvrucht, bruggehoofd, menschenvrees, huishuur, huurhuis, geldbeurs, kaarsvet, badplaats, theeblad, theegoed*, *hongersnood, zeedijk, zijmuur, buitenlucht, stiklucht, bloedwraak, bloedzuiger, bloedverwant, bloedschuld, bloedschande*, *bloedgetuige, bloeddorst, bloedworst, bloedplakkaat, bloedhond, bloedvlek, doofstom, brandschoon, nagelvast, huisbakken, allerliefst, elkander, schaatsrijden, koorddansen, buikspreken, knikkebollen, watertanden, weggaan, zestien, driehonderd* enz.

> Men schrijft algemeen en te recht *tweehonderd, driehonderd, vijftienhonderd* enz. aaneen; daarentegen gescheiden: *twee duizend, tien duizend, honderd duizend,* ofschoon die uitdrukkingen oogenschijnlijk insgelijks als *tweemaal, tienmaal, honderdmaal duizend* zijn op te vatten. De verbinding van *honderd* met het multipliceerende telwoord heeft geen bezwaar in; omdat dit laatste (althans buiten de gemeenzame spreektaal) niet hooger klimt dan *negentien,* en dus altijd slechts een- twee- of drielettergrepig is. Bij *duizend* echter kan het tot 999 stijgen, zoodat men door alles aaneen te schrijven niet zelden een zeer lang veellettergrepig woord zou verkrijgen, hetwelk moeilijk te overzien zou zijn. Niet fraai toch en niet gemakkelijk te lezen zijn woorden als *zevenhonderdzevenennegentigduizend* en dergelijke. Het kan dus niet bevreemden, dat het gebruik zulke composities niet heeft gewild en in die gevallen de telwoorden gescheiden houdt. Het zou dan ook niet raadzaam zijn, hier het verstandige gebruik te trotseeren; te minder daar eene redelijke opvatting mogelijk is, waardoor de gebruikelijke schrijfwijze volkomen gerechtvaardigd wordt. Men beschouwe in alle dergelijke gevallen *duizend* als substantief, gelijk *millioen,* dat steeds als substantief wordt gebruikt, zonder daarom den meervoudsvorm aan te nemen. *Negenhonderd twee en veertig duizend* is grammatisch even goed te wettigen als *negenhonderd twee en veertig millioen,* indien men *duizend* slechts als een zelfst. naamw. aanmerkt.

120. 2) Alle zoodanige vereenigingen van woorden, die oorspronkelijk door koppeling ontstaan zijn, doch allengs ware *zamenstellingen* zijn geworden en daarvan blijk geven door veranderden klemtoon en onverbuigbaarheid van het eerste lid. Tot deze soort behoort b.v. *hoogepriester.* Dit woord werd oorspronkelijk als twee woorden beschouwd en als zoodanig gescheiden geschreven: *de hóóge priester,* gelijk *de hóóge geestelijkheid, een hóóg ambtenaar* enz. De Staten-overzetters des Bijbels begonnen er echter eene zamenstelling in te zien; zij hechtten de woorden aaneen, doch gingen soms nog voort *hoog* te verbuigen: *des hoogenpriesters* enz. Thans

echter blijft *hoog* steeds onveranderd, terwijl de klemtoon is versterkt en zelfs op *priester* overgegaan: *des hoogepriésters;* twee zaken die onwedersprekelijk bewijzen, dat dit woord eene zamenstelling is en wel eene eigenlijke, dewijl *hooge* in *des hooge priesters* door het gemis der *n* onmogelijk tot *priester* zou kunnen behooren en dus los in de lucht zou hangen.

Deze zelfde blijken van compositie vindt men in *hoogeschóól, zoetemélk, roodekóól, roodáárde, zwartkrijt*, *nieuwjáár, oudejáár, koudvúúr, koudescháál.* Bij *kleinkind,* mv. *kleinkinderen,* niet *kleine kinderen, grootvader, grootmoeder, oudtante oudburgemeester, grootvorst, grootmeester, hoogtijd, hoogmis, hoogaltaar, hoogambt, kleinschrift, grootschrift, smaldeel, bruinkolen* enz. is de klemtoon wel niet op het substantief overgegaan, doch merkbaar versterkt, terwijl de onbuigbaarheid van het adjectief de innige verbinding voldingend bewijst. Ook de titels als *Weledelgestreng, Edelgrootachtbaar* (waarvan beneden), die uit koppelingen ontstaan zijn, moeten, uit hoofde van de onverbuigbaarheid der daarin voorkomende adjectieven, gedeeltelijk tot de eigenlijke zamenstellingen gerekend worden.

Op dezelfde wijze zijn door koppeling ontstaan de adjectieven, zamengesteld met de als adverbia gebezigde praeposities *door, in* en *over;* bv. *doordroog, doorkoud, doorgoed, dooreerlijk, indroog, ingierig, ingoed, ingoor, inlui, overgroot, overklein, overoud, oververvet, overzoet, overzout* enz. In het Mnl. schreef men gescheiden: *dore sondech, over scone, over vrome, uut scone* enz.; daar echter *door, in* en *over* op zich zelve staande nooit in de hier bedoelde beteekenis gebruikt worden en dus in *door goed, in droog, over heet* enz. buiten alle verband zouden staan, moeten de genoemde en alle dergelijke verbindingen als eigenlijke zamenstellingen aangemerkt en noodwendig aaneengeschreven worden.

121. 3) De woorden die, door middel van een suffix, van twee of meer op zich zelve staande woorden zijn afgeleid, bv. *likeurstoker* van *likeur stoken.* Daar het suffix *-er* het werkw. *stoken* in een substantief herleid heeft, kan het object *likeur* niet langer object blijven, maar moet het noodwendig met *stoker* verbonden worden: *likeurstoker,* of met een voorzetsel achteraantreden: *stoker van likeuren.*

Tot deze klasse van woorden behooren een aantal substantieven op *-er, -ster* en *-ing,* als: *broodbakker, houthakker, kleedermaker, mijnwerker; achtenveertiger* (van 48 *ponden* of *jaren), driedekker* van *drie dekken; wafelbakster, turftonster, huisbewaarster; teleurstelling, houtverkooping*, *landverhuring* enz.; alsmede de infinitieven: *het inachtnemen, het terechtbrengen* enz.

Vervolgens vele adjectieven op *-ig* en *-sch,* als: *viervoetig* van *vier voeten, zeshoekig, eenzijdig, stijfhoofdig, ouderwetsch, nieuwerwetsch, alledaagsch, grootscheepsch, bijderhandsch, vanderhandsch, zoetemelksch*.

Ook behooren hiertoe alle zamengestelde bijwoorden met de adverbiale *s*; b.v. *bijkan*(t)*s, insgelijks, desgelijks, dikwijls, toenmaals, veelmaals, nogtans* (van *nog-dan), telkens (te-elkens), thans (te-hands), rechtstreeks, buitendijks* enz. Daarom behoort men insgelijks aaneen te schrijven: *bijtijds, buitentijds, intijds, terloops, tersluiks* (of *ter sluik), tegoeds* (of *te goed), tevergeefs* (of *vergeefs), vannieuws, vanzins* enz. Daar de adverbiale *s* reeds een alleenstaand substantief of adjectief in een adverbium verandert; bv. *daags*, *steeds, deels, fluks* (van *vlug), rechts, links* enz., zouden de woorden *tijds, loops, sluiks, goeds* enz., indien zij alleen konden staan, op zich

zelve reeds adverbiën moeten zijn, waardoor de voorzetsels *bij, te, van* enz. overtollig zouden worden.

Zelfs de woorden *des* en *noods,* tot adverbium vereenigd, behooren verbonden te worden: *desnoods*. Deze uitdrukking toch is geen absolute genitief, maar bestaat uit *des,* genit. van *dat,* door *nood* geregeerd; men zeide voorheen algemeen en zegt thans nog wel: *des nood zijnde* (daaraan behoefte zijnde), hetgeen uit misverstand eerst in: *des noods zijnde* overging en vervolgens tot *desnoods* afgekort werd.

II

122. Wanneer bij de vereeniging van twee uitdrukkingen een van beide of beide hare beteekenis hebben gewijzigd om te zamen een nieuw begrip te vormen, zoodat de beteekenis der vereenigde uitdrukkingen eene andere is dan die, welke de bloote som der op elkander volgende deelen zou medebrengen: wordt de graphische verbinding uit den aard der zaak door de grammatica en de duidelijkheid geëischt. Immers men heeft dan blijkbaar niet meer eene vereeniging van twee in den geest duidelijk gescheiden begrippen, door de opeenvolgende woorden uitgedrukt, maar eigenlijk een nieuw begrip, dat slechts door beide vereenigd vertegenwoordigd wordt, zoodat het aaneenschrijven voor de juiste opvatting noodzakelijk is.

Tot dergelijke vereenigingen behooren :

123. l) Een aantal verba, verbonden met een substantief, adjectief of adverbium van wijze, in welke de beteekenis der genoemde woorden of van het verbum zelf is gewijzigd, als; *gadeslaan, handhaven, huishouden, raadplegen, rechtspreken, waarnemen, waarschuwen; gevangennemen, goeddoen, goedmaken, goedvinden, hoogachten*, *kwijtraken, kwijtschelden, liefhebben, loslaten, schadeloosstellen, schoonmaken, vrijlaten; grootspreken, harddraven*, *hardrijden, liefkoozen, snelschrijven, voortgaan, voortvaren, voortvloeyen, weldoen* enz.

Wanneer echter het eerste lid een substantief is, dat eene bepaling bij zich nemen *kan,* dan is zulks een bewijs, dat ieder lid op zich zelf blijft bestaan, en dat er derhalve geene zamenstelling plaats heeft; waaruit voortvloeit, dat de woorden in die gevallen niet aaneengeschreven behooren te worden. Daarom moet bv. *acht geven* en *-slaan, staat maken*, *prijs stellen* enz. gescheiden blijven, dewijl men zegt: *acht op iets geven, geene acht op iets slaan, geenen staat op iets maken, hoogen prijs op iets stellen.*

Daar de uitdrukkingen *plaats nemen, - hebben, - vinden* eene dergelijke bepaling toelaten, als men b.v. zegt: *Neem eene betere plaats*;*Het heeft* of *vindt geene plaats* enz., zoo behooren ook deze woorden gescheiden te blijven. Alleen *plaats grijpen,* dat nooit eenige bepaling toelaat en waarin *grijpen* overdrachtelijk wordt opgevat, zou hierbuiten staan en, stipt genomen, aaneengeschreven moeten worden. De Redactie erkent echter

gaarne, dat deze onderscheiding, hoezeer ook grammatisch gegrond, in de praktijk niet wel toepasselijk is, en acht het niet raadzaam deze ééne uitdrukking van de vorige af te zonderen. Zij blijft daarom *plaats grijpen* schrijven, evenals *plaats hebben, plaats vinden, plaats nemen.*

> Bij zamenstellingen met adjectieven handelt het gebruik anders; deze worden alleen dan gescheiden, wanneer zij *werkelijk* eene bepaling bij zich hebben of in een der trappen van vergelijking staan. Men schrijft *hoogachten, goedmaken* en *goedvinden* aaneen, ofschoon *zeer hoog achten, hooger achten, zeer goed vinden, beter vinden, het best vinden, beter maken* te recht gescheiden blijven, zoowel om den vorm dier uitdrukkingen, als omdat het gronddenkbeeld daarin kennelijk eene wijziging heeft ondergaan. *Hooger achten* toch is eigenlijk de versterking van *hoog achten,* niet van *hoogachten.*

124. 2) De talrijke klasse van werkwoorden met zoogenoemde *scheidbare* en *onscheidbare voorzetsels,* als *aangeven, achterstaan, bijblijven, bovendrijven, doordringen, omslaan, opkomen, onderloopen, overloopen, tegenspreken, uitmunten, voorstellen; aanschouwen, doorzoeken, omsingelen, onderstellen, overwinteren,* enz. In deze en alle dergelijke woorden toch heeft niet slechts het voorzetsel zijne beheersching losgelaten, en is het in een bijwoord veranderd, maar ook de beteekenis van het verbum is meestal òf geheel gewijzigd, òf ten minste zoo ver op den achtergrond getreden, dat er een nieuw begrip is ontstaan. Om dezelfde laatstgenoemde reden worden ook de adverbia, die eene richting uitdrukken, met het verbum verbonden, als: *afkomen, medenemen, misloopen*, *toesnellen, wederbrengen, zamenstellen, heengaan, achterovervallen, bijeenvoegen, rechtuitgaan, voorbijsnellen, vooruitloopen, terugbrengen, wedergeven* enz.

125. 3) De bijvoegelijke naamwoorden vergezeld van de bijwoorden *wel, vol* en *al* in de beteekenis van *zeer,* bv. *weldoend, welbespraakt, welgeboren, welzalig, volkomen, volmaakt, volzalig, algoed, aloud, alwijs,* enz., vermits die bijwoorden hier in eene gewijzigde beteekenis staan.

Hetzelfde wat van *vol* en *wel* gezegd is, geldt ook van *zeer,* alsmede van *hoog* en *edel,* wanneer deze in titels als adverbia gebruikt worden. Al die woorden verliezen dan de beteekenis, die zij op zich zelve staande hebben, en behooren dus met het volgende ware of als substantief gebezigde adjectief verbonden te worden. Daarom schrijft men het regelmatigst: *Weledel, Weledelgeboren, Hoogwelgeboren, Hooggeboren, Edelachtbaar, Grootedelachtbaar, Zeergeleerd, Hooggeleerd, Weleerwaard, Hoogeerwaard, Zeergestreng* enz. Vergelijk § 120.

> Composities met het zelfst. voornaamw. *al,* als: *alwetend, alvermogend, alziend,* behooren tot de eigenlijke zamenstellingen, dewijl bij eene ontbinding der doelen *al* in *alles* zou moeten veranderd worden: *alleswetend, alles vermogend.-Almachtig is* gevormd van *almacht* (vermogen om *alles* te doen).

126. 4) De benamingen van kleuren, uit twee adjectieven bestaande, hetzij het eerste in een adverbium verandert, als b.v. in *hooggeel, lichtbruin, donkerblaauw,* hetzij

het, gelijk in *zwartbont* en *roodbont,* een waar adjectief blijft. Hier toch ontstaat een nieuw begrip; *donkerrood, lichtgeel* beteekenen niet hetzelfde als *donker rood* en *licht geel,* welke laatste

uitdrukkingen ook voor comparatie vatbaar zijn: *donkerder rood, zeer donker rood;* terwijl daarentegen *zeer donkerrood, zeer lichtgeel* natuurlijk niet bestaan. Vergelijk de aanmerking in § 123.

127. 5) De pronomina: *degene, diegene, hetwelk, dezulken, dezelve* en *dezelfde.* Daar het graphisch verbinden van twee woorden, waarvan het eerste zijne gewone verbuiging behoudt, strijdig kan geacht worden met het strenge begrip van zamenstelling, hebben Bilderdijk en anderen het aaneenschrijven der genoemde uitdrukkingen veroordeeld. Deze vereischen dus eene toetsing aan de gestelde beginselen.

Gene geeft, als het op zich zelf staat, te kennen dat het bedoelde voorwerp zich op eenigen afstand van den spreker bevindt, en onderstelt altijd eene tegenstelling met iets anders, dat dichter bij is; ook wordt het in die opvatting nimmer van het lidwoord vergezeld. *Degene* en *hetgene* (of *hetgeen)* daarentegen beteekenen, dat de aangeduide personen en zaken door een volgenden bijzin bepaald worden, en drukken dus een geheel eigenaardig begrip uit, hetwelk bij geene mogelijkheid uit de beide woorden op zich zelve kan worden opgemaakt. Hier bestaat dus, zoozeer als bij eenig ander woord, eene afdoende reden om, het gebruik volgende, verbonden te schrijven: *degene, desgenen, dengene; hetgeen* of *hetgene.* - *Diegene* en *datgene* verschillen van *degene* en *hetgeen* alleen door meerderen nadruk, maar bevinden zich overigens in hetzelfde geval en worden dus insgelijks te recht aaneengeschreven.

In *hetwelk* heeft het lidwoord *het* blijkbaar alle beteekenis verloren, daar *hetwelk* volstrekt niets meer zegt dan het bloote *welk,* evenals het ouderwetsche *dewelke* niet meer beteekent dan het gewone *welke.* Toen zich nog in de vorige eeuw *dewelke* en *hetwelk* door grooteren nadruk van *welke, welk* onderscheidden, hadden artikel en relatief beide kracht, en kon het verbinden misschien met recht veroordeeld worden; thans is *hetwelk* ongetwijfeld als eene koppeling te beschouwen en, gelijk het gebruik wil, in één woord te schrijven: *hetwelk.*

Dezulken komt in zooverre met *hetwelk* overeen, dat het de eenige overgebleven vorm van zijne soort is: het wordt alleen in het meervoud en meest in toepassing op personen gebezigd; *dezulke* is nagenoeg in onbruik geraakt. *Zulk* heeft in die verbinding niet meer volkomen zijne gewone beteekenis, daar *dezulken* doorgaans beteekent: *zij, die zoo doen,* enniet: *zij, die zoo zijn.* De Redactie ziet daarom geene reden om bij dit woord van het gebruik af te wijken en schrijft derhalve verbonden: *dezulken.*

Zelf drukt absolute identiteit uit, en kan het best door: *in eigen persoon* omschreven worden. Dit begrip echter staat bij *dezelve, hetzelve* zoo ver op den achtergrond, dat het niet meer merkbaar is. Wie zich dus nog van de genoemde persoonlijke voornaamwoorden mocht willen bedienen, zou geene reden hebben om ze anders dan verbonden te schrijven: *dezelve, hetzelve.*

Eenigszins andere is het gelegen met *dezelfde* en *hetzelfde:* het lidwoord

behoudt daarin zijne kracht, en *zelfde,* een versterkte vorm van *zelf,* doet het begrip van *absolute identiteit* ten sterkste uitkomen. Men kan dus een oogenblik in bedenking staan, of die uitdrukkingen wel als composita te beschouwen zijn. Wanneer men echter in aanmerking neemt, dat zij voor het taalgevoel inderdaad een ondeelbaar begrip uitdrukken, en dat het woord *zelfde* in de beteekenis van *absolute identiteit* nimmer op zich zelf staat, dan zal men zeker geen toereikenden grond vinden om bij deze woorden van het gebruik af te wijken. De Redactie blijft derhalve schrijven: *dezelfde, hetzelfde.* Het lidwoord *een* is nooit aan een volgend woord verbonden geworden; daarom schrijft men gescheiden: *eene zekere soort, een zeker gevoel,* en dus ook *een zelfde geval, een zelfde begrip,* waarin *zelfde* geene absolute identiteit, als in *dezelfde,* maar slechts eene relatieve, slechts volkomene gelijkheid ten opzichte van de eene of andere hoedanigheid, uitdrukt.

> Ook in *mijns gelijke, zijns gelijke, haars gelijke* enz. behouden de woorden *mijns, zijns* enz., die de objectieve genitieven zijn van de personalia *ik, hij* enz. en door *gelijke* geregeerd worden, geheel en al hunne eigene beteekenis, evenzeer als dit gesubstantiveerde adjectief. Er is dus evenmin reden om *mijns* enz. aan *gelijke* te hechten, als om *mijner* en *onzer* aan *erbarmen* of *gedenken* te verbinden in: *hij heeft zich mijner erbarmd; Wil mijner gedenken,* enz.

128. 6) De bijwoordelijke uitdrukkingen, bestaande uit twee adverbia, waarvan het eene, ten gevolge der vereeniging, zijne beteekenis gewijzigd heeft, als: *weleer, veeleer, dusverre, hoeverre, zooverre, zoolang, evenlang, evenzeer, zoozeer, evenveel, hoeveel, zooveel,* enz., verschillend van *veel eer, hoe ver, zoo lang, zoo zeer,* enz.

Hiertoe behooren van zelve ook die uitdrukkingen, waarin het tweede lid een voorzetsel is, als bijwoord gebezigd, b.v. *kortaf, kortom, linksaf, linksom, middenin, nabij, rechtuit, rechtsaf, rechtsom, rondom, ronduit; achteraan, achterin, achterop, achterover, achteruit; bovenaan, bovenop, bovenuit, onderaan, onderin, onderuit; tusschenin, vooraan, voorin, vooronder, voorover, vooruit; voortaan* enz.

Hier is natuurlijk geene sprake van het geval, waarin eene ware praepositie door een adverbium voorafgegaan wordt. Alsdan toch behouden beide woorden hunne eigene beteekenis, en zou het verbinden geheel ten onrechte plaats hebben: daarom schrijft men gescheiden: *midden in den tuin, boven op den zolder; het water liep er onder uit.*

129. 7) De uitdrukkingen, bestaande uit de bijwoorden van plaats *hier, daar* en *waar,* wanneer deze, gepaard met een in bijwoord veranderd voorzetsel, de waarde hebben van een voornaamwoord, dat door een voorzetsel beheerscht wordt, als: *hieraan* (aan dit), *hieraf* (van dit), *daardoor* (door dat), *daarmede* (met dat), *waartoe* (tot hetwelk) enz.

Ten opzichte van de bijwoorden *ergens, nergens* en *er,* tot hetzelfde doel met een voorzetsel vereenigd, maakt het gebruik eene uitzondering. Men schrijft gescheiden: *ergens aan, nergens door, er bij, er van, er uit* enz., hetgeen blijkbaar daaraan is toe te schrijven, dat zoodanige uitdrukkingen

met *ergens* en *nergens* alleen in gemeenzamen stijl voorkomen en meer gesproken dan geschreven worden; en dat *er* meestal door tusscheninstaande woorden van zijn voorzetsel gescheiden is: *Men had* er *nooit* aan *gedacht. Hij zou* er *in dat geval toch* toe *besloten hebben.*

130. 8) De bijwoordelijke uitdrukkingen, die bestaan uit een voorzetsel, gevolgd

a) van een zelfstandig naamwoord, dat in die verbinding nimmer een bepalend woord bij zich neemt, wanneer òf dit zelfst. naamw. òf het voorzetsel zijne beteekenis wijzigt, als: *achterwege, onderweg*, *overeind*, *bijgeval (door een toeval), integendeel, inzonderheid,* enz.

b) van een bijwoord of een bijvoegel. naamwoord, wanneer een der genoemde woorden of wel de voorzetsels zelve hunne beteekenis hebben gewijzigd; als: *overlang, overluid*, *overdwars, opnieuw, vanhier, vandaar, vanwaar, voorwaar, voorzeker, voorgoed* (verschillend van *van hier, van daar, van waar, voor waar, voor zeker, voor goed,* in welke laatste uitdrukkingen de beide zamengevoegde woorden hunne kracht behouden).

c) van de zelfstandige voornaamwoorden *al* en *een: bovenal* (voor *boven alles), vooral, overal, aaneen, achtereen, bijeen, dooreen, ondereen, opeen, uiteen.*

Het voorzetsel *te* maakt hier natuurlijk eene uitzondering, zoowel wanneer het alleen staat, als wanneer het met de datieven der lidwoorden *de* en *het* tot *ten* of *ter* is zamengesmolten. Eene der gewone functies toch van *te* is juist het vormen van bijwoordelijke uitdrukkingen, terwijl andere zulks slechts bij uitzondering doen. Men schrijft daarom gescheiden: *te huis, te land, te water, ter zee, ten hove, ten dage, ter ure, te paard, te scheep, te voet, ter been; te koop, te huur, te geef, ter leen, te kijk, te grabbel, te zoek; te berge, te pas, te onpas, te rade, te loor, te leur; te recht, te onrecht, ten onrechte, ter dege, ten eerste, ten tweede*, *ten laatste* enz.

In *terstond* en *terug* worden *stond* en *rug* niet meer in hunne eigenlijke beteekenis opgevat; vandaar dat het gebruik die uitdrukkingen als zamenstellingen beschouwt en verbonden schrijft. Dit is, wel is waar, ook het geval bij *berge, loor* en *leur,* maar de uitdrukkingen *te berge, te loor* en *te leur* staan uitsluitend bij slechts één werkwoord: *te berge rijzen, te loor gaan, te leur stellen;* hunne bijwoordelijke natuur wordt dus nagenoeg niet gevoeld, wat bij de twee genoemde wel degelijk het geval is. *Terstond* toch kan bij ieder verbum gevoegd worden, en *terug* dient om de beteekenis van een vrij aanzienlijk aantal verba te wijzigen: *terugbrengen, -deinzen, -eischen, -gaan, -geven, -houden, -roepen, -vragen, -zenden* enz. De gevallen staan dus geenszins gelijk; waarom de Redactie geene voldoende reden ziet, hier van het gevestigde gebruik af te gaan. Zij schrijft derhalve *terstond* en *terug* aaneen.

Van *bij* geldt nagenoeg hetzelfde als van *te*. In het Mnl. werd het regelmatig gebezigd voor *door,* evenals het Eng. *by.* Deze beteekenis,

hoewel zeldzamer, is nog niet geheel verouderd, blijkens de uitdrukkingen: *bij besluit*, *bij missive, bij een schrijven, bij eene verordening, bij reglement* enz. Daarom moet *bij* in uitdrukkingen als: *bij toeval, bij erfenis, bij uitzondering, bij loting, bij verkiezing* enz. evenzeer geacht worden zijne eigenlijke beteekenis te hebben als in: *bij ontstentenis, bij gebrek,* enz. *Bijgeval* echter wordt te recht aaneengeschreven, omdat *geval* daar in de min gewone beteekenis van *toeval* voorkomt.

131. 9) Onder de praepositionale uitdrukkingen alleen *tegenover, rondom, niettegenstaande* en *ingevolge.* De overige, bestaande uit een voorzetsel, gevolgd van een substantief, blijven in overeenstemming met § 123 gescheiden, omdat dit substantief zelf eene bepaling eischt, bestaande uit eenen genitief of uit een ander voorzetsel met zijne eigene beheersching; b.v. *i» geval van nood, naar mate van zijne bekwaamheid;* en zoo ook *door middel van, uit hoofde van, in overeenstemming met, in betrekking tot* enz., terwijl men zegt *ingevolge dezen nood,* niet *van dezen nood* of *dezes noods.* Derhalve ook: *uit kracht, door toedoen, door bemiddeling, naar gelang, naar luid, op hoop, in spijt, ten spijt, ten behoeve, ten gevalle, ten aanzien, ten overstaan, ten aanhooren, ten aanschouwen,* enz.

132. 10) Alle uitdrukkingen, die de waarde van een voegwoord hebben, en waarin de beteekenis van ieder deel niet volkomen duidelijk uitkomt; bv. *alsof, alsmede, alhoewel, bijaldien, doordien, evenals, ingeval, naarmate, nademaal, tenware, tenzij, hoezeer, hoewel, zooals, zoodat, zoowel* enz., en zoo ook *daarenboven, daarentegen, desniettegenstaande, desniettemin.* Wanneerechter ieder deel zijne eigene kracht kennelijk behoudt, worden zij niet graphisch verbonden. Daarom schrijft men gescheiden: *niet alleen.... maar ook, nu eens ... dan eens, vanhier dat, vandaar dat, dan dat.* Zoo scheidt men ook, *zoolang als, zoodra als,* omdat *zoolang* en *zoodra* alleen reeds als voegwoorden in gebruik zijn, en derhalve, wanneer zij door *als* gevolgd worden, veeleer als bijwoorden, dan als voegwoorden te beschouwen zijn. Vergelijk b.v. *zoolang hij ziek is kan van de zaak niets komen,* met: *hij zal afwezig blijven, zoolang als zijn broeder ziek is.*

Wanneer *nadat* en *voordat* een bijwoord ter versterking vóór zich bekomen, worden *voor* en *na,* in overeenstemming met § 126, van *dat* gescheiden: *lang voor dat, lang na dat.*

133. 11) Van de tusschenwerpsels worden *helaas* en *eilieve* aaneengeschreven, en te recht, omdat *laas,* mnl. *laes, lacy,* op zich zelf verouderd is, en *lieve* niet meer als een vocatief gedacht wordt. Daarentegen behoort *och of,* hoewel de conjunctie *of* daar de verouderde beteekenis van *indien* heeft, vaneengeschreven te worden, vermits anders de constructie der volgende woorden niet te rechtvaardigen is; vergelijk b.v.: *Och, of gij mij gelooven wildet (hoe zou ik mij verheugen).*

III.

134. De uitdrukkingen, waarin woorden voorkomen met verouderde grammatische vormen, worden aaneengeschreven, omdat die woorden bij eene scheiding eene zelfstandigheid zonden erlangen, waarop zij bij den tegenwoordigen toestand der taal geene aanspraak meer kunnen maken. Hiertoe behooren:

1) de uitdrukkingen, waarin het eerste lid in den sterken mannelijken of onzijdigen genitief voorkomt, als: *goedsmoeds, droogsvoets, blootsvoets, blootshoofds, heelshuids, luidskeels* (ook *luidkeels)* enz.

2) de uitdrukkingen, bestaande uit een voorzetsel, gevolgd door een sterken mannel. of onzijd. genitief, als: *binnenshuis, buitenshuis, binnenskamers, binnenslands, buitenslands, binnensmonds, binnenstijds, buitenstijds, ondershands, voorshands* enz.

3) de uitdrukkingen, waarin de *d* van het zoogenaamde bepalende lidwoord door den invloed van den slotmedeklinker van het voorafgaande voorzetsel tot *t* verscherpt wordt of met dien medeklinker ineensmelt, als: *metterdaad, metterwoon, mettertijd, uitermate.*

4) de uitdrukkingen, bestaande uit een substantief, dat bepaald wordt door *dès, dèr* en *wès,* verouderde vormen van de voornaamwoorden *die* en *wat,* hetzij beide eene bijstelling uitmaken, als: *destijds, derhalve, dermate,* hetzij het eerste door het tweede geregeerd wordt, als: *deskundige, desbevoegd, weshalve.*

5) de uitdrukkingen, bestaande uit een adjectief in den sterken genitief op *-er,* gevolgd van een substantief, in oneigenlijken zin genomen, als: *allerwegen, halverwegen* (verschillend van *halfweg), gewapenderhand, langzamerhand, gelukkigerwijze, toevalligerwijze; hand* en *wijze* worden bijna als suffixen opgevat.

> Een genitiefvorm op -er klinkt, uit hoofde van zijne overeenkomst met de zeer gewone comparatiefvormen, minder vreemd dan die op *-s* in *goeds, heels, bloots* enz. Dit schijnt de reden te zijn, waarom het gebruik de verbinding niet noodig acht, wanneer het substantief zijne eigenlijke beteekenis behoudt, als in *onverrichter zake, ouder gewoonte, zaliger gedachtenis* enz. Hieruit is het ook te verklaren, waarom *met luider stem, in aller ijl* enz. niet aaneengeschreven worden, maar wel *inderdaad,* waarin *daad* niet in den eigenlijken zin wordt opgevat.

Het gebruik van het koppelteeken.

135. Wanneer een der opgenoemde regels het graphisch verbinden van woorden vordert, doch het werkelijk aaneenschrijven een woord opleveren zou van een te vreemd en zonderling voorkomen, of dat uit hoofde zijner lengte moeilijk zou te overzien zijn, dan worden de deelen door een koppelteeken (hyphen) vereenigd.

136. Men bezigt uit dien hoofde het koppelteeken:

l) Wanneer in een compositum *eigennamen* of van eigennamen gevormde adjectieven voorkomen, als:

a) in de benamingen van koopwaren, waarin het eerste lid de naam is van de landstreek of de plaats, die de waar oplevert, of vanwaar zij uitgevoerd wordt, b.v. *Baai-tabak, Cayenne-peper, Java-koffie, Manilla-sigaren, Riga-balsem, Smyrna-vijgen, Zuidzee-traan*, enz.

Deze schrijfwijze heeft voornamelijk ten doel, den eigennaam duidelijk te doen uitkomen. Wanneer deze echter in de uitspraak onherkenbaar misvormd is, kan het doel door de scheiding niet meer bereikt worden, en schrijft men de deelen werkelijk aaneen; b.v. *sinaasappel* voor *Messina's-appel,* enz.

b) in de zelfstandige naamwoorden, waarvan het, eerste lid een adjectief is, gevormd van een eigennaam, als: *Berlijnsch-blaauw, Engelsch-zout, Friesch-groen, Pruisisch-zuur,* enz.

c) in de bijvoegelijke naamwoorden, bestaande uit de koppeling van twee adjectieven, die van eigennamen zijn afgeleid, als: *Engelsch-Russisch, Fransch-Engelsch, Indisch-Europeesch.*

137. 2) Wanneer een adjectief alleen betrekking heeft op het eerste lid eener volgende zamenstelling, niet op dit woord in zijn geheel genomen. In dit geval wordt het adjectief door een hyphen met het compositum verbonden, als in: *bolvormige-driehoeksmeting, platte-driehoeksmeting, dolle-hondsbeet, groot-zegelbewaarder, klein-kinderschooltje, oude-kleêrkoop, oude-mannenhuis.*

138. Omtrent het schrijven der telwoorden zou men in twijfel kunnen staan, in hoeverre zij al of niet verbonden moeten worden. Raadpleegt men het gewone gebruik, dan vindt men een telwoord alleen dàn graphisch aan een volgend gehecht, wanneer het de waarde van een mutiplicatief adverbium heeft; b.v. *twee* in *tweehonderd* (tweemaal honderd); ook worden *dertien, veertien, vijftien* enz. tot *negentien,* aaneengeschreven; in alle andere gevallen laat men de deelen gescheiden. Men schrijft b.v. *zeshonderd negen en veertig duizend vijfhonderd negentien, zes en twintig,* enz. Daar echter ook het langste telwoord een zelfstandig deel eener rede uitmaakt, doet zich de vraag voor, of dit gebruik niet is af te keuren, en of niet alle bestanddeelen van een zamengesteld telwoord ten minste door koppelteekens behooren vereenigd te worden. Bij eene nadere beschouwing echter laat zich die vraag niet anders dan ontkennend beantwoorden, omdat in zulke vereenigingen al de vereischten eener compositie ontbreken, namelijk een overheerschende klemtoon, de duidelijke zamenvatting der leden in ééne voorstelling, en de wijziging der beteekenis van ten minste één lid. Zoo zoekt men b.v. in *driehonderd vier en vijftig millióén zevenhonderd drie en zestig dúizend negenhonderd acht en zéventig* vergeefs naar een woord, dat door zijn sterkeren nadruk al de overige woorden overheerscht en tot een geheel verbindt. Men hoort kennelijk drie hoofdaccenten, namelijk op *millioen*, *duizend* en *zeventig;* deze zijn

even sterk en bewijzen mede, wat iedereen trouwens bij zich zelven kan waarnemen, dat de geest het geheele getal niet in eens omvat, maar het zich achtereenvolgens in drie gedeelten voorstelt, die men zelfs, zonder eenig nadeel voor de duidelijkheid, door comma's zou kunnen scheiden. Eindelijk, ieder woord wordt in deze en dergelijke verbindingen in zijne gewone beteekenis opgevat, behalve dat de getallen, die in vereeniging met *honderd* als multiplicativa staan *(tweehonderd, achttienhonderd),* door de ellips van *maal* of *malen* eene gewijzigde kracht bekomen, ten blijke waarvan zij dan ook met dit woord graphisch verbonden zijn. De Redactie ziet derhalve geene overwegende reden, om hier van de algemeene gewoonte af te wijken, die ten overvloede door het overeenstemmend gebruik in alle beschaafde talen gewettigd wordt. Zij laat dus al de bestanddeelen van een zamengesteld telwoord gescheiden, behalve *tien* en *honderd,* die aan het onmiddellijk voorgaande gehecht worden: *dertien, veertien, vijftien, negentien; tweehonderd, zevenhonderd, zeventienhonderd,* enz.

139. Meer grond bestaat er voor het graphisch verbinden der bestanddeelen van zamengestelde ranggetallen, als b.v. *drie en twintigste, vierhonderd en zevende, zevenhonderd vier en negentigste.* In deze en dergelijke uitdrukkingen toch worden de verschillende leden door het afleidingssuffix *-de* of *-ste,* aan het laatste lid gehecht, tot een geheel verbonden, zoodat zij, in den tegenwoordigen toestand der taal, tot die soort van eigenlijke zamenstellingen behooren, waarover in § 121 gehandeld is. Intusschen pleiten gedeeltelijk dezelfde redenen, die in de vorige § zijn aangevoerd, ook hier tegen de verbinding der bestanddeelen. Men heeft dergelijke zamengestelde uitdrukkingen dan ook nooit als eigenlijke zamenstellingen beschouwd, hetgeen daaruit blijkt, dat men oudtijds de suffixen *-de* en *-ste,* ten minste achter de hoofdbestanddeelen, herhaalde, en b.v. schreef: *het hondertste ende tiende jaer; drie dusentste veertienhondertste ende seven ende tachtigste.* Daarom acht de Redactie het ongeraden, met de bedoelde uitdrukkingen zoo geheel anders te handelen dan met de eigenlijke getallen, en, in strijd met het gevestigde gebruik in onze en andere beschaafde talen, wanstaltige woordvormen voor te staan, die het oog dikwijls niet zou kunnen overzien. Zij aarzelt derhalve niet, ten opzichte der ranggetallen eene uitzondering op den regel van § 121 te maken en voort te gaan met gescheiden te schrijven: *negen en zeventigste, vijfhonderd dertiende,* enz.

B. *Hoe te handelen met de verbindingsletters tusschen de leden eener samenstelling?*

140. Eene belangrijke vraag, die rechtstreeks tot het gebied der spelling behoort, is deze: In welke gevallen worden de leden eener zamenstelling door middel van verbindingsletters aaneengehecht? en welke letters behooren in die gevallen gebezigd te worden? Moet men b.v. *kerkorde,*

kerkeorde of *kerkenorde* schrijven, *pereboom* of *perenboom, stadschool of stads-school,* enz.? Tot dusverre is die vraag (evenals de onder A behandelde) wel in onze spraakkunsten in 't voorbijgaan aangeroerd, doch nooit door eenig taalkenner opzettelijk behandeld, terwijl in het gewone gebruik niet weinig verwarring heerscht. Het is inderdaad eene vraag, die een breedvoerig en omslachtig onderzoek vereischt, indien men werkelijk tot eene bepaalde en afdoende uitkomst zal geraken. De Redactie heeft zich sedert lang met de naauwgezette overweging van dit onderwerp bezig gehouden, en gelooft op weg te zijn, om eerlang ook hier vaste en voldoende beginselen aan te wijzen, die tot regelmaat en eenparigheid zullen kunnen leiden. Zij wil echter gaarne bekennen, dat haar onderzoek nog niet geheel afgeloopen, haar oordeel over alle bijzonderheden nog niet gevestigd is. Zij acht het daarom raadzaam, voor alsnog niets te beslissen, maar behoudt zich voor, later op dit punt terug te komen en de uitkomst harer overwegingen mede te deelen.

De spelling der bastaardwoorden.

141. Evenals ieder beschaafd volk bezigen wij een aantal woorden, die niet in den boezem onzer eigene taal ontstaan, maar bij onderscheidene gelegenheden uit andere talen ontleend zijn. Die vreemde woorden vervallen van zelve in drie klassen: l) de zoodanige, die geheel Nederlandsch geworden, met het volle burgerrecht begiftigd, als het ware genaturaliseerd zijn; 2) de woorden, die geheel *vreemd* zijn gebleven; en 3) de woorden, die tusschen deze beide soorten in staan, d. i. de eigenlijk gezegde *bastaardwoorden.*

142. De eerste klasse bestaat uit dezulke, die, meestal sedert onheugelijke tijden bij ons in gebruik, hun vreemden vorm geheel en al hebben afgelegd, in alle opzichten, in klemtoon zoowel als in klank, aan echte Nederlandsche woorden gelijk zijn geworden, en wier derivata op Nederlandsche wijze gevormd zijn. Deze schijnen geene uitheemsche bestanddeelen, geene vreemde voor- noch achtervoegsels te bevatten, en onderscheiden zich in niets van oorspronkelijke Nederlandsche woorden, dan door hunne afkomst en het gemis van Nederl. verwanten in opklimmende linie. Tot de zoodanige behoort b.v. *kerk,* gr. κυριακον. Dit woord verschilt niet van *berk, merk* en *werk,* het heeft echt Nederl. afstammelingen: *kerkje, kerksch, kerkelijk, moederkerk, kerkdeur* enz., maar *xp,* het grondwoord, waarvan κυριακον gevormd is, ligt buiten het Nederl. taalgebied. Het grootste aantal der tot deze klasse behoorende woorden is eenlettergrepig,

als *aas* (gewicht), *ark, beest, beurs, boei, bres, brief, bul* (open brief), *dom(kerk), feest, fijn, fraai, gips, gom, graad, inkt, kaap, kaars, haart, kaas, kalk, kelk, kers, keurs, klaar, klerk, kleur, kluis, koers, koets, koor, koord, korst, kous, krent, kroon, kroot, kruin, kruis, kuur, kwart, lamp, lans, leek, lijn, mijl, munt, nis, paar, paard, paars, part, peer, pen, pers, pijl, pijn, pil, plaats, plein, pleit, pluim, pool, poort, poos, pop, post, preek, prent, proef, prooi, proost, rest, saus, sein, soep, stool, straat, taart, test, tijm, toer, toets, toon, toorts, trein, troef, troon, vlam, vork, wijl* (sluyer).

Een groot aantal andere zijn tweelettergrepig met den klemtoon op de eerste syllabe, onverschillig of deze reeds in den oorspronkelijken vorm den klemtoon had of dien eerst in het Nederl. gekregen heeft. De tweede lettergreep is dan meestal geheel of nagenoeg toonloos, waardoor zoodanige woorden het voorkomen hebben van Nederl. woorden met een achtervoegsel. Hiertoe behooren *bijbel, duivel, engel, fakkel, kamer, kamfer, kanker, karper, keizer, kerker, ketter, kevie, kluister, konkel, koppel, kouter, kussen, lelie, letter, menie, mijter, mode, monnik, mosterd, neger, olie, orde, orgel, pauze, peper, perzik, priester, regel, rente, sekse, sekte, singel, sintel, spiegel, suiker, tafel, tegel, tempel, tichel, tijger, toren, zegen(wensch), zemel* enz.

Verplaatsing van den klemtoon is geschied bij *deken (decanus), kansel, kelder, kemel, kervel, keten, keuken, kolder, schotel, venster, vijver, zegen* (vischnet), *zolder* en andere. Genoemde woorden komen in vorm overeen met de echt Nederl. *teugel, hamer, naaister, lomperd, koude, merrie*.

Zeldzaam zijn de tweelettergrepige, die, gelijk *beschuit, bestel* en *vernis,* het voorkomen hebben van Nederl. woorden met praefixen als *bedrog, verval.* Andere gelijken weder op andere wijzen naar echt Nederl. woorden; zoo hebben *bakelaar* en *kandelaar* denzelfden vorm als *kakelaar* en *wandelaar.* Weder andere hebben den schijn van composita, als *aalmoes, altaar, bisschop, luipaard, meerkat, pelgrim,* die uiterlijk niet verschillen van *aschschop* enz.

143. De tweede klasse bestaat uit woorden, wier uitspraak en accentuatie niet in het geringste veranderd of gewijzigd is, en die juist zoo als in de vreemde taal worden uitgesproken. Hiertoe behooren b.v. *facto*, *jure, incognito, partim, passim, raptim, totaliter, generaliter, pro, contra*, *ergo, idem, item, punctum, anno, datum, primo, secundo, medio*, *ultimo, lustrum, grammatica, logica, physica, centrum, hypotenusa, praesens, praeteritum, participium; banco, bon, bruto, franco, netto, tarra, debet, credit, a costi; whist, hombre, spadille, manille, quadrille, basta, ponto, misère, à d' autres, budget, bonbon, bureau, blanc-manger, bougie, cadeau, chapeau, chenille, conservatoire, douche, eau de Cologne, joujou, shawl* of *châle, savoir-vivre, souper, diner, carte blanche, vaudeville* enz.

144. De derde klasse bestaat uit woorden, die in de uitspraak eene geringere of grootere wijziging hebben ondergaan, welke echter niet voldoende

is om hun het uitheemsch voorkomen geheel te ontnemen. Zoodanige woorden zijn door die wijziging gerukt uit de taal, waartoe zij oorspronkelijk behoorden, en zijn in zekeren zin Nederlandsch geworden; doch het overblijfsel van de vreemde uitspraak of van den vreemden vorm verhindert, ze gelijk te stellen met echt Nederl. woorden en ze in de eerste klasse te rangschikken. Zij behooren dus eigenlijk eenigermate aan twee talen, waarom men ze niet ongepast *bastaardwoorden* kan noemen.

Wanneer woorden der tweede klasse op Nederlandsche wijze worden verbogen of een Nederlandsch affix bekomen, al blijft hun vorm voor het overige onaangetast, dan treden zij natuurlijk in de klasse der bastaardwoorden; b.v. *bougies, bons, datums, items, paternosters, doctors* of *doctoren, cadeaus, bureaus, bonnetje, cadeautjes, itempjes, militairen, militaire macht* enz.

145. De veranderingen, die de eigenlijke bastaardwoorden ondergaan hebben, bepalen zich in den regel tot het uiteinde van het woord. Soms wordt de vreemde uitgang geheel weggelaten, b.v. in *praefix,* lat. *praefixum; instinct,* lat. *instinctum;* soms wordt die uitgang slechts gewijzigd, bv. in *linie,* lat. *linea; olie,* lat. *oleum; citroen,* fr. *citron; meloen,* fr. *melon; consequent,* nu eens lat. *consequens,* dan eens lat. *consequenter; syllogisme,* gr. συλλογισμος.Het afwerpen of wijzigen van den uitgang heeft niet zelden ook eene wijziging der voorgaande lettergreep ten gevolge; bv. in *titel,* lat. *titulus; artikel,* lat. *articulus; vocaal,* lat. *vocalis; systeem,* gr. συστημα*; republiek,* fr. *république; sigaar,* sp. *cigarro.* - Somtijds echter bepaalt de geheele verandering zich tot de wijziging van de uitspraak der eindlettergreep, zonder dat zulks eene verandering in de spelling te weeg brengt; bv. in *officier,* fr. *officier, sergeant,* fr. *sergeant.*

Bij woorden, uit levende talen ontleend, heeft echter niet zelden ook eene wijziging in het lichaam van het woord plaats; b.v. in *grenadier* en *genie,* waarin niet slechts de uitgangen *ier* en *ie* anders klinken dan in fr. *grenadier* en *génie,* maar ook de *g* van *gre* en de *e* van *gé; vermicelli* wordt bij ons altijd uitgesproken als *vermiselli,* nooit als in het Italiaansch, *vermitsjelli.*

146. Dergelijke wijzigingen zijn echter verre van toereikend om in alle gevallen aan een vreemd woord het voorkomen van een echt Nederlandsch te geven. Niet zelden blijft er desniettegenstaande een vreemde klank in over, b. v. in *genie, logement, sergeant,* enz; zoo ook in *artikel, titel, cither,* die, om geheel Nederlandsch te kunnen heeten, in *artijkel, tijtel en sijter* hadden behooren te veranderen, gelijk onder andere bij *bijbel, mijter, tijger* heeft plaats gehad. Zelfs het zoo gebruikelijke *cijfer* kan niet als volkomen Nederlandsch beschouwd worden, vermits de *f* van het Lat. *cifra* niet in *v* is overgegaan, en de uitgang *fer* wel achter korte, als b.v. in *blaffer, keffer, koffer, doffer,* maar nooit achter lange klinkers of tweeklanken voorkomt; in dit geval toch treft men alleen *ver* aan, b.v. in *braver, gever, liever, grover, zuiver, ijver, stijver* enz. In de meeste gevallen

blijft de accentuatie van het bastaardwoord zijn vreemden oorsprong verraden. Hoogstzelden toch treedt de klemtoon in meerlettergrepige woorden op de eerste syllabe over, waardoor zij, gelijk *aalmoes, altaar, kandelaar, olifant,* het voorkomen van Nederl. composita, of, gelijk *keten, schotel, venster,* van Nederl. derivata verkrijgen. Blijft de klemtoon op de tweede of derde lettergreep rusten, als b.v. in *probléém, publíék, orkáán*, *diáken, epístel, convocátie, execútie,* dan worden zij terstond als vreemde woorden erkend, te meer daar de klemtoon in meerlettergrepige bastaardwoorden zelden dien van echt Nederlandsche in kracht evenaart, vergel. b.v. *evangelie, publicatie,* met *overmoedig, onderdanig.* Ten gevolge van een en ander onderkent men oogenblikkelijk *diameter, circulatie, evangelist* enz. als vreemde woorden.

147. Ook nog op eene andere wijze openbaart zich niet zelden de vreemde herkomst en natuur der bastaardwoorden, namelijk uit de onmogelijkheid om op Nederlandsche wijze derivata te vormen. Wanneer men het deminutiefsuffix uitzondert, dat zelfs achter woorden der tweede klasse kan treden, b.v. in *bureautje, assessortje*, dan is men doorgaans genoodzaakt van de zoogenoemde bastaardachtervoegsels gebruik te maken. *Tïran* of *tyran* bv. levert niet op: *tyransch, tyrannelijk, tyranschap,* noch het ww. *tyrannen,* maar *tyranniek, tyrannij, tyranniseeren*; *souverein* niet *souvereinschap,* maar *souvereiniteit.* Dikwijls komt daarbij de oudere, minder sterk gewijzigde vorm weder te voorschijn; b.v. in *apostolisch* of *apostoliek* van *apostel, diaconie, diaconaal* van *diaken;* of liever, *apostoliek, diaconie, diaconaal,* zijn niet afgeleid van *apostel* en *diaken*, maar zijn de, onafhankelijk van *apostel* en *diaken,* overgenomen vreemde woorden *apostolicus, diaconia, diaconalis,* gelijk *systematisch* en *syntactisch* niet in den boezem onzer taal gevormd zijn van *systeem* en *syntaxe,* maar van de adjectieven *systematicus, syntacticus*. Hetzelfde heeft plaats bij *titulair, commissaris, commissionair,* die niet van *titel* en *commissie* zijn gevormd.

Zelfs woorden, die men anders tot de eerste klasse zou brengen, blijven op deze wijze van hunne vreemde herkomst getuigen; b.v. *abt,* doordien het niet *abdesse,* maar *abdis,* lat. *abbatissa,* geeft*; fout* door *foutief, klant* door *klandizie, cirkel* door *circulatie* en *circulaire, cel* door *cellulair; cent* zelfs door *centesimaal,* terwijl het niet één Nederlandsch derivaat heeft.

148. De spelling der woorden, die stellig tot de eerste klasse behooren, levert weinig zwarigheden op. Die woorden worden beschouwd als genaturaliseerd, als geheel *verdietscht,* en met het volle burgerrecht begiftigd. Zij worden daarom nagenoeg algemeen als oorspronkelijke Nederl. woorden geschreven. Niemand spelt thans meer *caars*, *caart, cleur, clooster, coster, coucen, cruis, groupe, persic, punct, train, troupe,* enz. De Redactie meent overeenkomstig dit gebruik als beginsel te moeten aannemen, dat de Nederlandsche spelling in al die woorden behoort gevolgd te worden, ook in die waaromtrent de gevoelens min of meer verdeeld zijn. Zij schrijft derhalve *sieren, sieraad* en *singel* met eene *s*, en *troon* zonder *h,* ofschoon

sommigen nog aan *cieren, cieraad, cingel en throon* de voorkeur geven. Deze woorden toch worden geheel als Nederl. behandeld en verbogen, treden met echt Nederl. in compositie en vormen derivata op Nederlandsche wijze: *ontsieren, opsieren, versieren, sierplant, sieraden, sieradiën* (gelijk *kleinoodiën,* dat echt Nederl. is); *omsingelen; onttroonen, hemeltroon, troonopvolger,* enz.

149. De woorden *cedel* (blijkens den ouderen vorm *cedul* het Fransche *cédule,* en niet naar het Lat. *schedula* gevormd), *ceder,* lat. *cedrus,* en *cijns,* lat. *census,* geven bedenking, of zij al of niet tot de eerste klasse moeten gebracht worden. Zij zijn volkomen Nederlandsch van klank en hebben geene vreemd klinkende derivaten. *Cedel* wordt zelfs zamengetrokken tot *ceel,* en helpt *gedenkcedel, huurceêl, ceêlmaker* enz. vormen; *ceder* komt voor in *cederachtig, cederboom, cederhout; cijns* in *cijnsbaar*, *cijnsplichtig;* alleen de *c* verraadt de vreemde herkomst. Volgens de analogie behooren die woorden derhalve tot de eerste klasse en zou de *c* door de *s* moeten worden vervangen Hier staat echter tegenover, dat zij steeds zonder uitzondering met *c* geschreven en alleen onder dien vorm bekend zijn; dat zelfs het zoo populaire *ceêl* altijd zijne c behouden beeft; dat *de cederboom,* alleen uit boeken bekend, wel nimmer inheemsch zal worden, noch het *cederhout* te onzent algemeen in gebruik zal komen; dat *cijns* een historisch woord is geworden, hetwelk niet meer in gebruik is.

Wanneer de Redactie dat alles bedenkt, acht zij het niet raadzaam in strijd met het heerschende gebruik eene spelling te veranderen, waaromtrent nooit verschil van gevoelen heeft bestaan, om eene andere aan te nemen, die door velen, niet terstond begrepen zou worden. Zij beschouwt daarom de genoemde woorden als bastaardwoorden, die door hunne spelling van hun vreemden oorsprong getuigenis geven, en blijft schrijven: *cedel (ceêl), ceder, cijns*.

150. De spelling van de woorden der tweede klasse levert in het geheel geene bedenkingen op. Het ligt in den aard der zaak, dat vreemde woorden, die in de uitspraak geenerlei wijziging hebben ondergaan, hunne oorspronkelijke spelling, de zichtbare voorstelling hunner uitspraak, onveranderd behooren te behouden.

151. Veel grooter, zijn de bezwaren, verbonden aan het bepalen van de spelling der woorden, die de derde klasse uitmaken. Daaromtrent toch zijn de gevoelens zoo verdeeld, dat men bezwaarlijk volkomene overeenstemming tusschen twee schrijvers ontdekken zal. Wanneer men echter niet in bijzonderheden treedt, dan kan men in het zoozeer verschillend gebruik twee hoofdrichtingen onderscheiden, die, van twee tegenovergestelde uitersten uitgaande, nagenoeg lijnrecht tegen elkander inloopen. Men kan ze gevoegelijk, de *oudere* en de *nieuwere richting* noemen.

152. De oudere dagteekent van 1804, en heeft zich tot beginsel gesteld, dat de bastaardwoorden over het algemeen hunne oorspronkelijke spelling behooren te behouden. Zij wil alleen de uitgangen overeenkomstig het Nederl.

spraakgebruik gewijzigd hebben, en maakt geene uitzonderingen dan alleen ten opzichte van die woorden, welke, onder alle standen der maatschappij in gebruik, door allen op Nederl. wijze geschreven worden. Deze richting laat derhalve verschillende vreemde schrijfwijzen te midden van de inheemsche bestaan, onderstelt in den lezer de kennis der vreemde spelling en uitspraak, en duldt vele uitzonderingen; doch deze zijn geene noodwendige uitvloeisels van het aangenomen beginsel, maar worden alle door buitenliggende omstandigheden veroorzaakt.

153. De nieuwere richting, nagenoeg veertig jaren jonger, heeft zich ten doel gesteld, de spelling der vreemde woorden zoodanig in te richten, dat de Nederlander de kennis der vreemde taal voor de juiste uitspraak ontberen kan. Zij gaat kennelijk uit van de onderstelling, dat men alleen dan recht heeft een vreemd woord te bezigen, wanneer het geschikt is om zoo geschreven te worden, dat de lezende Nederlander, toegerust met de kennis van de spelling en uitspraak zijner eigene taal, aan de doode letter de levende uitspraak kan teruggeven en zich de beteekenis herinneren.

Ook deze richting heeft hare uitzonderingen, vermits wij een aantal vreemde woorden bezigen, wier klank niet kan worden afgebeeld, indien men onze letters uitsluitend op Nederlandsche wijze wil uitspreken, terwijl een aantal andere in Nederlandsch gewaad gestoken volstrekt onherkenbaar zouden zijn. Deze uitzonderingen vloeyen uit het aangenomen beginsel zelf voort, hetwelk dus niet vol te houden is; daarentegen worden de uitzonderingen op de oudere richting regelmatige toepassingen van het hier aangenomen principe.

154. Beide richtingen hebben hunne voor- en nadeelen, die de Redactie, genoodzaakt eene keus te doen, onderling heeft te vergelijken, en aan de algemeene spellingbeginselen, in de Eerste Afdeeling ontvouwd, te toetsen.

155. De oudere richting beveelt zich door de volgende voordeelen aan:

1) De spelling der vreemde woorden en bastaardwoorden behoeft niet gezocht en eerst door nieuwe, afzonderlijke regels bepaald te worden. Zij is gegeven: wat het hoofddeel der woorden aangaat, door de vreemde spelling; wat de uitgangen betreft, door de gewone Nederlandsche spelregels.

2) De spelling stelt uit haren aard de ware uitspraak getrouw voor. Men kent deze òf onmiddellijk door het beoefenen der vreemde taal, waaruit het woord ontleend is, òf bij overlevering van anderen, die haar kennen. De vreemde taal en de vreemde spelling zijn en blijven dus altijd de kenbronnen der uitspraak. De vreemde spelling stelt natuurlijk steeds de juiste uitspraak voor, hetgeen de Nederlandsche in vele gevallen slechts zeer gebrekkig kan doen; de ware uitspraak van *sherry, chocolade, machine, genie, ingenieur, sergeant, patrouilleeren, compagnon,* wordt slechts onjuist en eenigszins plomp door *sjerrie, sjokolade, masjine, zjenie,*

inzjenieur, serzjant, patroeljeeren, kompanjon of *kompanion* afgebeeld; zelfs onze *oe* schijnt te lang en te zwaar voor de Fransche *ou,* in *goeverneur* en *soeverein.*

3) De oorspronkelijke spelling blijft wijzen op de etymologie der woorden. Zij verscheurt den band niet, die het woord verbindt met zijne verwanten in de oorspronkelijke taal, waarin het is ontstaan, zijne beteekenis heeft gekregen, en waarin het eigenlijk leeft. Zij behoudt dus al de voordeelen, die eene verwijzing op de etymologie kan opleveren voor allen, die de vreemde taal verstaan; en dezen maken de meerderheid uit dergenen, die zich het meest van vreemde woorden en bastaardwoorden bedienen.

4) Die richting brengt uit zich zelve geene uitzonderingen mede; de bestaande zijn gevolgen van het gebruik, van oorzaken buiten het stelsel zelf gelegen. Zij kan dus met het volste recht gezegd worden van een beginsel uit te gaan, dat, op zich zelf genomen, consequent zou kunnen toegepast worden.

156. De voordeelen aan de nieuwere richting, aan het spellen op meer Nederlandsche wijze, verbonden, zijn de volgende:

1) Daardoor wordt het uitspreken en spellen van een aantal woorden voor den minkundige, die de vreemde taal niet kent, gemakkelijk gemaakt. Ten minste de meeste woorden uit de doode talen, uit het Grieksch en Latijn, ontleend, kunnen door de Nederlandsche spelling zóó worden voorgesteld, als de Nederlander gewoon is ze uit te spreken.

2) Daardoor wordt in vele gevallen het contrast opgeheven tusschen de Nederlandsche en de vreemde spelling, die niet zelden in hetzelfde woord vereenigd aangetroffen worden; een contrast, dat op zich zelf geen nut heeft, en dus tegen den goeden smaak schijnt aan te druisen, dewijl het de eenheid en regelmatigheid noodeloos verbreekt.

3) Wanneer vreemde woorden op Nederlandsche wijze worden geschreven, bekomen zij een meer Nederlandsch voorkomen en worden eenigermate in de taal ingelijfd.

4) De uitzonderingen op de toepassing van het beginsel der oudere richting vallen dan in den regel, houden op uitzonderingen te zijn. Daardoor is de nieuwere richting ontslagen van de moeilijke taak om naar de redenen te zoeken, welke die uitzonderingen wettigen, en den regel te bepalen waarvan zij afhangen.

157. Wanneer de Redactie de voordeelen der beide richtingen vergelijkt en aan de beginselen eener gezonde orthographie toetst, dan kan zij niet aarzelen aan de oudere de voorkeur te geven, vooral wanneer zij bedenkt, dat alles, wat voor deze richting pleit, een bezwaar tegen de andere uitmaakt. De *oudere* toch is in overeenstemming met de beide groote spellingbeginselen, die in onze taal meer dan in eenige andere worden gehuldigd en op prijs gesteld: *juiste voorstelling der uitspraak* en *verwijzing op de etymologie en de verwante woorden.* De nieuwere verloochent het laatste als het ware uit principe, en is niet in staat om aan het eerste te

voldoen. Daar een aantal klanken in de vreemde woorden, uit levende talen genomen, niet dan plomp en onvolkomen op Nederlandsche wijze kunnen voorgesteld worden, is het nieuwere stelsel van nature en reeds *a priori* gebrekkig, brengt het een aantal gebreken met zich, die het in vele gevallen buiten staat stellen het beoogde doel te bereiken. Daar de spelling op Nederlandsche wijze uit haren aard de verwijzing op de etymologie verwaarloost, versmaadt zij roekeloos een krachtig hulpmiddel ter bevordering der duidelijkheid; terwijl zij omgekeerd den minkundige bij het eene of andere bastaardwoord niet zelden geheel ten onrechte aan eene verwantschap met Nederlandsche woorden doet denken, waardoor het rechte verstand van het woord voor hem belemmerd wordt. Het woord *compascuum* b.v. is zeker voor den onkundige onverstaanbaar; de latinist echter begrijpt het terstond; doch deze zal zich wel eenige oogenblikken moeten bezinnen, wanneer hij *kompaskuüm* geschreven vindt.De onkundige begrijpt het woord onder deze spelling evenmin, maar maakt zich nu een geheel verkeerd, duister begrip, dewijl hij natuurlijk aan iets denkt, dat op een *kompas* betrekking heeft. Zal dit vooroordeel hem niet in den weg staan, als hij uit het verband van den zin een begrip tracht op te maken? Zal het hem bij *diftong, vokaal, instinkt, dialekt, longroem* (eng. *longroom)* enz. beter gaan?

De nieuwere richting berooft zich zelve ook van het voordeel, om gelijkluidende of schijnbaar gelijkluidende woorden door de spelling te onderscheiden, b.v. *korporaal* en *corporaal* (altaardoek), *dokter* en *doctor, kanòn* en *cánon,* enz.

158. De oudere richting vindt hare spelling zoo goed als gegeven: de nieuwere moet de hare nog vaststellen en kan daarbij dikwijls niet anders dan willekeurig te werk gaan. De schrijvers, die der laatste toegedaan zijn, handelen dan ook geenszins eenparig; men vindt geschreven: *kompanjon*, *kompagnon* en *kompanion; konzekwent, konsekwent* en *konsequent; kurzief* en *kursief,* enz. Hoe moet het zijn? Wie en wat zal hier beslissen? Van de oplossing van deze en dergelijke vragen is de oudere richting ontslagen; zij weet, dat het Fransch en Latijn de schrijfwijzen: *compagnon, consequent, consonant, cursief* enz. vorderen.

159. De voordeelen der nieuwere richting zijn meer denkbeeldig dan wezenlijk. Het eerstopgenoemde blijkt, bij eene nadere beschouwing, veeleer op last dan op gemak uit te loopen. Zij, ten wier behoeve de meer Nederlandsche spelling zou moeten strekken, worden er niet door gebaat; voor de anderen, die er geene behoefte aan hebben, is zij een groot bezwaar. Kon en wilde men alle vreemde woorden volgens de gewone regels der Nederlandsche spelling behandelen, dan zou zulks zeker in zooverre verkieselijk zijn, dat de kennis der vreemde talen kon ontbeerd worden. Wij hebben echter boven gezien, dat er een aantal gevallen bestaan, waarin de uitspraak niet door Nederlandsche letters kan voorgesteld worden; doch, wat meer zegt, zelfs de sterkste voorstanders der

nieuwere richting zijn niet gezind om de Nederlandsche spelregels geheel en al toe te passen, zelfs niet in vele gevallen, waarin dit zeer goed, mogelijk zou zijn. En te recht, want vele woorden zouden dan een al te vreemd en zonderling voorkomen krijgen. Niemand heeft nog willen schrijven: *tema, tee, termometer, teorie, ekzamineeren, eksekuutsie, suksessie, okkazie, publiseeren, publikaatsie, inkwizietsie, sistema, higrometer, sienisch* (voor *cynisch), scheptisch* (voor *sceptisch), tietel, artiekel, viziete, sieter* (voor *cither), kado, buro, odekolonje, soepjee* (voor *souspied)* enz., ofschoon die schrijfwijzen door onze spelregels zouden gevorderd worden en de vreemde uitspraak vrij goed vertegenwoordigen. De geheele vervorming, die men verlangt, komt hoofdzakelijk hierop neder, dat men de *ph* door *f*; de *c,* als zij den keelklank heeft, door *k;* en de *s,* wanneer zij zacht luidt, door z wil vervangen hebben; b.v. in *filosoof, fyzika, konzonant,* enz. Over de vervanging van *qu* en de Fransche *ou* door *kw* en *oe* blijken de gevoelens verdeeld te zijn; en slechts zeer enkelen schrijven *-nion* en *-nie* in de plaats van *-gnon* en *-gnie.* Daarentegen wil men over het algemeen de *th* en *y* in Grieksche woorden; de *x;* de enkele *i,* ook ter voorstelling van den *i*-klank in lettergrepen met den vollen klemtoon; en de *c* ter aanduiding van den sisklank behouden hebben, op grond, dat genoemde letters even goed als de *t, i, ks, en s* tot het Nederlandsche alphabet behooren. Die gewenschte vervorming blijft dus in elk geval zeer beperkt, laat in een aantal woorden den vreemden vorm bestaan, en handelt bovendien inconsequent. De *th* is immers evenzeer vreemd als de *ph.* Men zegge toch niet: "de *th* is eene Nederlandsche letter, gelijk blijkt uit *thans* en *althans,* terwijl de *ph* in geen enkel Nederlandsch woord voorkomt". Men bedriegt zich dan ten opzichte der eerstgenoemde. In de geheel exceptioneele woorden *thans* en *althans,* uit *te hande* en *al te hande,* heeft men de gewone *f* van *te* en de stom geworden *h* van *hande,* terwijl de *th* in *theorie* en de *ph* in *physica* beide vertegenwoordigers zijn van de enkelvoudige Grieksche letters θ en φ. Beide staan dus op ééne lijn; de *th* is niet meer Nederlandsch dan de *ph.* - Indien de *c* werkelijk evenzeer Nederlandsch is als de *k* en *s,* dan bestaat er ook geene reden om haar te weren uit woorden als *consonant* en *logica,* waar zij als *k* luidt. Stelt men het omgekeerde, beschouwt men haar als vreemd, dan moet zij ook als sisklank verworpen worden uit *koncert* en *citroen;* en wil men haar slechts éénen klank, dien van *k,* toestaan, dan zou men ook *akcent, akces, akcident, sukces* moeten schrijven, wat te recht niemand verlangt.

Bij die gedeeltelijke vervorming blijft steeds eenige kennis van vreemde talen noodzakelijk. De minkundige zal altijd moeten weten, dat *artikel, titel, visite* en *machine* uit den vreemde zijn overgenomen; dat in het Grieksch *thermometer* met θ, *hypotenusa* met τ , *synode* met υ en *cither* met ι geschreven wordt, wil hij geen gevaar loopen *artiekel, tietel, viziete, masjiene, termometer, hipothenuza, sinode, sieter,* te spellen.

160. Uit het aangevoerde blijkt duidelijk genoeg, dat het der nieuwere

richting aan een consequent toepasbaar beginsel ontbreekt, en dat de onkundige er volstrekt niet door geholpen wordt. Doch, wat erger is, zij noodzaakt de Nederlandsche grammatica een aantal ingewikkelde spelregels te ontwerpen, die het verschillend gebruik van de Nederlandsche lettert *c* en *s, i, ie* en *y, th* en *t, qu* en *kw* bepalen. Deze zou rekenschap moeten geven, waarom zij na eens *c*, dan *s;* nu *i,* dan *ie* of *y;* nu *th* of *qu,* dan *t* of *kw* wilde geschreven hebben. Die regels zouden dan ten laatste toch wijzen op het verschil in den oorsprong der woorden, op het onderscheid tusschen in- en uitheemsch, en alle zonden eenige kennis der vreemde talen onderstellen. De spelling *kategorie, ethika, filozofie* en *fyzika* vereischt evenzeer bekendheid met het Grieksche taaleigen, of het zoeken in een Woordenboek, als die van *categorie, ethica, philosophie* en *physica.*

Het schijnbare gemak blijkt dus inderdaad een last te zijn. De minkundigen, die zich bijna niet bedienen van vreemde woorden, wier spelling niet geheel inheemsch is geworden, zijn er niet mede gebaat, terwijl zij, die het meest van vreemde woorden gebruik maken, de oorspronkelijke spelling veelal kennen, en nu noodeloos bezwaard worden met het aanleeren van regels, die voorschrijven, hoe en in welke gevallen de vreemde spelling moet gewijzigd worden.

161. Het tweede der bovengenoemde voordeelen verplaatst ons op het gebied der aesthetica. Aan hare eischen zou inderdaad meer voldaan worden, indien het contrast tusschen de inheemsche en de verschillende vreemde spellingen kon worden opgeheven, omdat die tegenstellingen volstrekt geen nut hebben, niet dienen om de verschillende schrijfwijzen wederzijds op te helderen of fraayer te doen uitkomen. Daar echter de vreemde spelling niet kan worden geweerd uit al die woorden, waarin vreemde klanken voorkomen, welke niet door het Nederlandsche letterschrift kunnen vertegenwoordigd worden, is het middel, niet toereikend om de kwaal te genezen; wèl beschouwd, verergert het haar veeleer. Immers nu ontstaat tusschen de in- en uitheemsche spelling eene derde, eene bastaardspelling, b.v. in *koncert, koncentrisch, konzequent.* Doch, wat meer zegt, er wordt zoo doende een nieuw contrast geschapen tusschen de natuur en den vorm van het woord, dat zeker niet schoon is, en juist aan diegenen den grootsten aanstoot geeft, die zich het meest van vreemde woorden bedienen. Over den smaak valt wel is waar weinig te twisten, maar de aesthetica leert toch grondstellingen, die door allen gereedelijk aangenomen worden. Het is boven allen twijfel verheven, dat waarheid, d. i. hier, overeenstemming tusschen uiterlijk en innerlijk, eene noodwendige voorwaarde voor het schoone is. Eene kerk in den vorm van een woonhuis, en een woonhuis in den vorm eener kerk, kunnen niet schoon zijn. Alleen wansmaak kon behagen scheppen in melkkannen, die apen, en in palmboomen, die zwanen of paauwen voorstelden; en een reukfleschje in den vorm van een beeldje, al is dit ook

nog zoo fraai gevormd, is leelijk in het oog van ieder, die slechts een weinig over het wezen der schoonheid heeft nagedacht. Evenzeer strijdig met den goeden smaak is het spellen op Nederlandsche wijze van woorden, die door hun klank en vorm beide protesteeren tegen het kleed, dat men hun heeft aangetrokken en dat hun niet past, omdat het niet voor hen gemaakt is. Er ligt, wèl beschouwd, iets plomps, iets plebejisch in de spelling *koncert* of *konsert, filozoof, fyzikus, konsequent* of *konzekwent, ekwipaadje, kwantiteit,* enz., hetwelk den beschaafde en geletterde ergert, zoolang zijn oog niet aan het zien van zulke smakelooze schrijfwijzen gewend is. Dit is dan ook wel eene der voornaamste oorzaken, waarom dit stelsel nooit meer dan enkele voorstanders gevonden heeft.

162. Ook het derde der gewaande voordeelen komt bij eenig nadenken op zeer weinig uit. Welk nut kan er gelegen zijn in het geven van een meer Nederlandsch voorkomen aan een vreemd woord, hetwelk zijne afkomst blijft verraden? Wanneer klank en zamenstelling uitheemsch zijn, kan de spelling daaraan niets veranderen. De Latijnsche praefixen *prae-* en *con-* of *com-* worden geene Nederlandsche voorvoegsels, wanneer men *prepositie, preseptor, konditie, kompozitie* met *e* en *k* schrijft. *Apoteoze, analieze, fizionomie, mizantroop, zofema, ekwipaadje*, *epolet, buro, plato,* enz. zijn bedorven en naauwelijks verstaanbaar Grieksch en Fransch, maar geen grein meer Nederlandsch dan *apotheose, analyse, physionomie, misanthroop, sophema, equipage, epaulet, bureau, plateau,* enz.

De eenige beteekenis, die men aan die inheemsche inkleeding hechten kan, bestaat hierin, dat zij een blijk is, dat het woord veel door Nederlanders wordt gebruikt. Doch welk nut is in dat vertoon gelegen? Zalde schrijver er door willen te kennen geven, dat hij zich gerechtigd acht het woord te bezigen? Wil hij daarmede den lezer het paspoort laten zien, opdat deze den bastaard ongehinderd late voorbijgaan? Aangenomen, dat dit eenig praktisch nut had, wie zal dan nog bepalen, of een woord lang en algemeen genoeg in gebruik is geweest, om dat gedeeltelijke burgerrecht deelachtig te worden? Wat zal bij de beoordeeling de maatstaf zijn? Uiterlijke kenteekenen ontbreken hier. Geheel vreemde woorden, die volstrekt geene verandering ondergaan hebben en die niemand zou willen verdietschen, vereenigen zich in zamenstelling met echt Nederlandsche, als in *bureaukosten, successierechten, epauletknoop, verjaarcadeau* enz., en nemen zelfs Nederlandsche voor- en achtervoegsels aan, b.v. in on*systematisch, cadeau*tje, ge*analyseerd,* enz. Compositie en derivatie met Nederlandsche woorden en affixen rechtigen derhalve niet tot eene geheel Nederlandsche spelling.

163. Het geven van een Nederlandsch voorkomen aan vreemde woorden is eene mystificatie, die, niet slechts uit een theoretisch maar ook uit een praktisch oogpunt bezien, te veroordeelen is en blijft. Het spreekt wel van zelf, dat de grammatica, die de natuur zoowel als het gebruik der woorden wil leeren kennen, theoretisch eene spelling moet afkeuren,

die de afkomst en niet zelden ook de beteekenis der woorden verduistert. Maar ook van het praktisch standpunt beschouwd, verdient de vreemde spelling de voorkeur. Deze waarschuwt den minkundige, dat hij geene pogingen behoeft aan te wenden om het vreemd gespelde woord uit zijne moedertaal te verklaren, en snijdt tevens zooveel mogelijk alle zinspeling op minder kiesche zaken af, die soms door eene veranderde schrijfwijze wordt uitgelokt, en waartoe onze mindere stand wel eenigszins geneigd is.

164. Eindelijk het voordeel, daarin gelegen, dat de uitzonderingen op de oudere richting in de nieuwere regelmatigheden zijn, wordt theoretisch en praktisch meer dan opgewogen door de uitzonderingen op de laatstgenoemde. Immers de eerste hebben haar bestaan alleen te danken aan het gebruik, maar vloeyen niet uit het aangenomen beginsel zelf voort. De nieuwere richting daarentegen is met talrijke uitzonderingen geboren; en deze noodwendige worden nog grootelijks vermeerderd door het aantal gevallen, waarin men het beginsel zou kunnen toepassen, doch niet toepassen wil, om de al te zonderlinge en onverstaanbare vormen, die eene volstrekte consequentie zou opleveren.

165. Wanneer men dat alles wèl overweegt, kan men bij de keuze tusschen de twee richtingen niet verlegen staan. Ongetwijfeld moet men die spelling verkiezen, die als het ware gegeven is en in gereedheid ligt, en die getrouw blijft aan de twee groote spellingbeginselen, welke het Nederlandsch bij het schrijven zijner eigene woorden huldigt, boven de andere, welke die beginselen, deels uit noodzaak, deels uit principe, verzaakt, de uitspraak niet zelden onjuist afbeeldt, de etymologie verloochent, en strijdig is met den goeden smaak; eene spelling, die niet is gegeven, maar volgens willekeurig aan te nemen beginselen nog moet worden bepaald en vastgesteld, en die daarbij uit zich zelve genoodzaakt is een aantal uitzonderingen toe te laten.

166. De Redactie ziet echter geenszins de groote bezwaren voorbij, die ook op den weg der oudere richting gelegen zijn. Deze is wel niet uit zich zelve genoodzaakt uitzonderingen te maken, maar wordt door het gebruik gedwongen er een aantal te erkennen. Immers, het zou eene vruchtelooze poging zijn, indien men in woorden als *kwartier, kapitaal, kazerne, kompas* en dergelijke de oorspronkelijke spelling trachtte te herstellen. Intusschen is het nog niemand gelukt de grenslijn te trekken, waar de vreemde spelling ophoudt en de Nederlandsche begint. Bij eenig nadenken wordt het dan ook duidelijk, dat die grens uit den aard der zaak niet te trekken is; of, om juister en duidelijker te spreken, er zijn een aantal vreemde woorden in gebruik, waarvan het ondoenlijk is, op redelijke gronden en in consequente overeenstemming met andere dergelijke, te bepalen aan welke zijde der linie zij zich bevinden. Men wordt van de waarheid hiervan overtuigd, wanneer men bedenkt, dat er woorden zijn, die, niet slechts door verschillende personen, maar zelfs door eenen en denzelfden persoon, naar gelang der omstandigheden, verschillend

worden uitgesproken. Hoe zou er in de spelling vastheid en gelijkmatigheid kunnen bestaan, waar de uitspraak wankel en veranderlijk is? Een paar voorbeelden zullen toereikend zijn, om den lezer verscheidene andere te herinneren. Een beschaafd man zal in gezelschap spreken van keurig geslepene *karaffen;* maar als hij een glas water verlangt, zegt hij zonder bezwaar tot den knecht: geef mij de *kraf* eens aan. Hij zal u op de societeit vragen: hebt gij dat bericht in de *courant* gelezen? en als gij ontkennend antwoordt, roept hij terstond om de *krant.* In een wetenschappelijk congres spreekt men over de beste wijze om *cichorei* te telen, maar in een winkel bestelt men *suikerij.*

Doch vooral bestaat zulk een verschil in de uitspraak derzelfde woorden bij lieden van verschillende beschaving. Een vischwijf, met haars gelijke in krakeel, zal deze een *kanalje*, een *karonje,* en hare woning een *kavalje* schelden; de trotsche aristocraat ziet met minachting neder op het *canaille* en *rapaille.* - De brouwersknecht kent *gijl,* de verver *konzenielje*; de wetenschappelijke man spreekt van *chijl* en *cochenille;* en zoo wisselt de uitspraak der vreemde woorden telkens af, al naarmate de beschaving van den spreker of de eisch der omstandigheden medebrengt.

167. Wanneer de uitspraak van dezelfde woorden van allerlei omstandigheden en inzonderheid van den smaak, niet van de woorden zelve afhangt, moet de spelling uit haren aard nog veel onzekerder zijn, en zal de een aan de oorspronkelijke, de ander aan eene meer Nederlandsche de voorkeur geven, zonder altijd redenen voor zijne schrijfwijze te kunnen aanvoeren. De Redactie, van wie wel niet het onmogelijke kan gevergd worden, erkent dan ook gaarne, dat zij buiten machte is vaste regels te stellen, die in ieder geval kunnen voldoen. Zij acht hare taak vervuld, wanneer zij het grondbeginsel, waarvan zij uitgaat, zoo naauwkeurig mogelijk omschrijft, en in het algemeen de richting bepaalt, die zij bij de uitzonderingen meent te moeten volgen.

Na rijpe overweging, acht zij het grondbeginsel aldus te moeten formuleeren:

168. Bastaardwoorden, ontleend uit talen, die het Latijnsche (d. i. hier hetzelfde als het Nederlandsche De Redactie onthoudt zich voor alsnog van het vaststellen van regels, die de spelling betreffen van woorden, uit talen ontleend, die een ander letterschrift hebben, gelijk b.v. de Oostersche. Dit onderwerp toch vereischt een afzonderlijk onderzoek, des te moeilijker, doordien de vorm, welken zoodanige woorden bij ons hebben aangenomen, gedeeltelijk ook afhangt van het kanaal, waardoor zij tot ons gekomen zijn. Met woorden, uit het Grieksch ontleend, is het eenigszins anders gelegen; zie beneden, § 172.) letterschrift bezigen, worden op de oorspronkelijke wijze geschreven, voor zooverre hunne uitspraak onveranderd is gebleven. Waar deze echter gewijzigd is, en de oorspronkelijke spelling tot eene ongewone uitspraak aanleiding geven zou, wordt de spelling in zooverre op Nederlandsche wijze veranderd.

De wijziging der uitspraak heeft plaats l) aan het einde der woorden; 2) in het lichaam van het woord.

169. l) De wijziging aan het einde der woorden heeft meestal zijnen oorsprong te danken aan de noodzakelijkheid om de woorden op Nederlandsche wijze te verbuigen. Zij bestaat doorgaans in het afkappen der laatste lettergreep, ten gevolge waarvan dikwijls eene wijziging in de spelling der voorlaatste noodzakelijk wordt. Zoo is b.v. *praefix* het Lat. *praefixum*, *evangelist* het Lat. *evangelista*, *publicist* het Fransche *publiciste*, *trompet* het Fransche *trompette.* Daar de klinker in de voorlaatste lettergreep der genoemde vreemde woorden geene verandering in de uitspraak ondergaat, blijven *praefix, evangelist, publicist* en *trompet* voor het overige onveranderd. Anders is het, wanneer *problema*, *particula* en *publique* de laatste syllabe verliezen; de *e* moet alsdan in *probleem* noodwendig verdubbeld worden; de *u* van *particula* gaat in de toonlooze *e* over, en dit maakt weder de verandering van *c* in *k* noodzakelijk, waardoor de vorm *partikel* ontstaat; de uitgang *-ique* moet, na afwerping zijner *e,* bij ons *-iek* worden: *publiek.*

Latijnsche woorden worden niet altijd in den nominatief vorm overgenomen; dikwijls ligt een der verbogen naamvallen ten grondslag aan het bastaardwoord; vandaar dat *majesteit*, lat. *majestas, majestatis; contingent,* lat. *contingens, contingentis; sextant,* lat. *sextans*, *sextantis,* eene *t* hebben.

Niet altijd echter is de laatste lettergreep van het vreemde woord afgeworpen; dikwijls is alleen de uitspraak veranderd. Zoo zijn b.v. fr. *palais, laquai, souverain, livrée, général, profit,* in *paleis*, *lakei, souverein*, *livrei*, *generaal, profijt* enz. overgegaan.

Door deze en dergelijke veranderingen zijn de bekende bastaarduitgangen: *-aal, -aan, -aat, -ant, -eel*, *-eeren*, *-eet, -ent, -et, -ief, -iek, -iel, -iet, -ijn*, *-ijt, -oor, -uut, -oen* en andere ontstaan, die geheel op Nederlandsche wijze behandeld worden. Alleen de uitgangen *-air* en *-oir* der Fransche adjectieven behouden hunne vreemde *ai* en *oi,* b.v. in *militair, stationnair, transitoir, executoir* enz.

170. Het bastaardachtervoegsel *-aadje* vereischt eene afzonderlijke overweging. Het is uit het Fransch ontleend ten tijde, dat *-age* (Ital. *-aggio,* Lat. *-aticum*: zie Diez, *Gramm. der Roman. Sprachen*, 2e uitg. D. II. bl. 288 vlg.) in die taal nog, op Italiaansche wijze, als *-aadzje* luidde. Die uitspraak heerschte toen ook bij ons, maar kon slechts gebrekkig in Nederlandsch schrift worden uitgedrukt; vandaar de verschillende schrijfwijzen: *pelgrimaedse, pelgrimagie, pelgrimaedje.* Thans, nu wij in dat en alle dergelijke woorden, evenmin als de Franschen, eene *d* laten hooren, is de spelling *pelgrimaadje, stelloodje* enz. buiten alle verhouding met de uitspraak geraakt, terwijl zij soms aanleiding geeft, dat zoodanige woorden geheel letterlijk overeenkomstig hunnen vorm worden uitgesproken. Daar de uitspraak der *g* als *zj* toch plaats vindt in de Nederlandsche woorden *genie, logement, gage, gelei, horloge* enz., en dus bij ons in geenen deele onbekend is, en iedereen ook gewoon is *college, manege, engagement, menage, courage, courtage* te schrijven, bestaat er inderdaad geene overwegende reden, om de zonderlinge

spelling -*aadje* te behouden. De Redactie aarzelt daarom niet eene schrijfwijze te laten varen, die eene geheel verouderde uitspraak tot grondslag heeft, maar met de hedendaagsche in strijd is, sinds lang velen tot aanstoot en ergernis heeft gestrekt, en nooit consequent is toegepast. Zij meent derhalve te moeten schrijven: *page, pelgrimage, bagage, slijtage, stellage*, *stoffage, lekkage, tuigage* enz. - Zoo vervalt ook van zelf de ongelijkheid in de spelling van *passaadje* en *passagier* enz.

171. 2) Veranderingen in het lichaam der woorden, ter voorkoming eener ongewone uitspraak, hebben bijna uitsluitend in Fransche woorden plaats. Zij bestaan voornamelijk in het weglaten der accenten, b.v. in *genie, ingenieur,* fr. *génie, ingénieur,* waarin de Fransche *é* voor de toonlooze *e* heeft plaats gemaakt. Zoo is ook de uitspraak der Fransche *g* in *garnison, guitare* voor de gewone Nederlandsche geweken. Daarom laat men de *u* uit *gitaar* enz. weg.

Om gelijke reden schrijft men *pleizier* of *plezier* voor *plaisier* en *seizoen* voor *saisoen,* dewijl de uitspraak der *ai* op Fransche wijze in deze woorden niet meer in gebruik is.

172. Eene bijzondere aanmerking moet gemaakt worden betreffende de woorden, die uit het Grieksch ontleend zijn. Deze namelijk worden wel in de oorspronkelijke taal met een ander letterschrift geschreven, doch dit is voor ons geheel onverschillig, omdat de meeste dier woorden door het kanaal van het Latijn tot onze kennis zijn gekomen, en dienovereenkomstig op Latijnsche wijze uitgesproken en gespeld worden. Wij zeggen niet: *hupoteinoeza, sustema, fuzikè, euaggelion, oikonomia, Makedonia*, *Kimoon, Platoon, Thrazuboelos, Aiguptos, hetairen* enz.; maar wij spreken die woorden uit, overeenkomstig den vorm, dien zij in het Latijn bekomen: *hypotenusa, systema, physica, evangelium* (of *evangelie), oeconomia* (of *oeconomie), Macedonië, Cimon, Plato, Thrasybulus, Egypte* (of *Aegypte)*, *hetaeren* enz.

Eene consequente spelling op Grieksche wijze is derhalve zoo goed als onmogelijk; en deze wordt ook trouwens door niemand verlangd. Doch hoewel de Latijnsche schrijfwijze als norm en regel voor de Grieksche beschouwd wordt, maken sommigen eene uitzondering ten opzichte van de κ en φ, die zij niet door de Latijnsche *c* en *ph,* maar door *k* en *f* teruggegeven willen hebben; zij schrijven daarom *theokratie, fysika* of *fyzika, filosofie* of *filozofie.* Deze spelling, uit welk oogpunt ook beschouwd, is inconsequent en maakt noodeloos inbreuk op den - anders algemeenen - regel. Geschiedt zulks om de spelling meer met het Grieksche spraakgebruik in overeenstemming te brengen, dan wordt de *f* verkeerd aangewend, dewijl φ, zoo ooit, zeker niet te allen tijde de waarde van *f* gehad heeft. Is het om aan de woorden een meer Nederlandsch voorkomen te geven, waarom dan de *th* en de *y* ter uitdrukking van de θ en υ behouden, terwijl de enkele *t* en *i* de gewone uitspraak dier letters even goed zouden voorstellen? Die spelling is dus inderdaad slechts eene nuttelooze en willekeurige

afwijking van de regelmaat. De Redactie kan dan ook geene enkele geldige reden bedenken, om ten aanzien der twee genoemde letters anders te handelen, dan zij in de overige gevallen genoodzaakt is te doen. Zij meent derhalve den regel: Grieksche woorden worden op Latijnsche wijze gespeld, consequent te moeten volgen, en schrijft dus ook: *academie, theocratie, physica, orthographie*, *philosophie* enz.

De uit het Grieksch ontleende bastaardwoorden zijn, wat de uitgangen betreft, aan denzelfden regel als de overige onderworpen; zie § 169. Zoo schrijve men: *biograaf, photograaf, telegraaf, telescoop, philanthroop*, *philosoof, basilisk, apocrief, acustiek, cliniek, diptiek, synoniem, proseliet, apostel*, *diaken, scaphander* enz.

173. Na de opgave der grondbeginselen, die de Redactie bij het schrijven der bastaardwoorden voornemens is te volgen, blijft haar nog overig de gevallen te omschrijven, waarin zij meent, dat het algemeen gebruik het spellen op Nederlandsche wijze volstrekt vordert, en die derhalve als onvermijdelijke uitzonderingen op de gegeven regels moeten beschouwd worden.

Wanneer men de woorden der beide eerste klassen vergelijkt, dan ziet men, dat die, welke begrippen uitdrukken, die onder alle rangen en standen der maatschappij gangbaar zijn, een geheel Nederlandsch gewaad hebben aangetrokken; terwijl die, welke hun vreemden vorm onveranderd hebben behouden, slechts bij hoogere standen, in bijzondere kringen, of bij lieden van wetenschappelijke vorming in gebruik zijn. Deze waarneming geeft het richtsnoer aan de hand, dat bij het spellen der bastaardwoorden tot leiddraad strekken kan. Uitdrukkingen, bepaaldelijk meer door hoogere standen gebezigd; benamingen van voorwerpen van weelde; termen, uitsluitend gebruikelijk in wetenschappen, en in kunsten en beroepen die eene wetenschappelijke voorbereiding vereischen, worden geschreven overeenkomstig de boven opgegeven regels. Benamingen daarentegen van alledaagsche voorwerpen; uitdrukkingen van denkbeelden, onder alle standen gangbaar; namen van zaken, voorkomende in ambachten en beroepen door minkundigen uitgeoefend, worden, zooveel de uitspraak het toelaat, op Nederlandsche wijze geschreven.

Wanneer men het gebruik gadeslaat, ziet men, dat het werkelijk doorgaans zóó handelt. Immers men schrijft meestal overeenkomstig de vreemde spelling: *dejeuneeren, soupeeren*, *incommodeeren, receptie, felicitatie, discretie, canapé, candelaber* (of *candelabre), lorgnet, specerij, vermicelli, macaroni*, *morilles, philosophie, physica, logica, categorie, maçonnerie, loge, concreet, abstract, scrupel, lancet, pincet, bistouri, crayon, aquarel, pose, silhouet, photographie, tachygraaf* enz.; daarentegen *dukaat, biljard, biljet, kapel, kapelaan, knaster, kamfer, kapitaal, karakter, karwats, kwartier, kazerne, kasteel, kastelein, likeur, ons* (gewicht), *kamperfoelie, peterselie, postiljon, praktijk, praktisch, stukadoor, kastrol, karkas, loods, penseel, vermiljoen, traktaatje, traktement enz*.

174. Eene bijzondere opmerking moet hier gemaakt worden omtrent enkele woorden, die wel tot eene hoogere klasse van denkbeelden behooren, maar eene eigenaardige populariteit hebben verkregen door het veelvuldig gebruik in de poëzie, die uit haren aard afkeerig is van het gebruik van eigenlijk vreemde woorden, als niet passende in den hoogeren stijl. Die woorden derhalve, die in de poëtische taal voor goed zijn aangenomen, zijn daardoor van zelf als Nederlandsche gestempeld. Zoodanige zijn: *poëzie* of *poëzij* zelf, *porfier, saffier, zéfir* of *zefiér* enz. De analogie zou de vreemde spelling *poësie, porphier, sapphier, zephyr* of *zephier* vereischen; doch zij hebben van onze dichters het burgerrecht verkregen, dat hun op de inheemsche spelling aanspraak geeft.

175. Tot de woorden, aan het slot van § 173 genoemd, behooren ook die, welke in onze taal hunne beteekenis gewijzigd hebben, en daardoor inderdaad eigenlijk Nederlandsch geworden zijn. Zoo wordt te recht veelal geschreven: *dokter* (voor geneesheer), *komedie* (voor schouwburg), *spektakel* enz., ofschoon men daarnevens, bij eene andere opvatting der woorden, de echte spelling behoudt in *doctor* (als wetenschappelijken titel ook in andere faculteiten), *comedie* (soort van drama), *de Spectator,* enz. Zoo schijnt het evenzeer raadzaam, *kritiek* (hachelijk) te onderscheiden van *critiek* (oordeelkunde) en *critisch* (oordeelkundig). De onderscheiding moge bij den eersten aanblik eene spitsvondigheid schijnen - en in het gebruik wordt zij zeker tot dusverre niet in acht genomen - toch steunt zij op een wezenlijk beginsel en kan niet onverschillig zijn voor een schrijver, die met oordeel te werk gaat, en een gewijzigden woordvorm te recht aanmerkt als een geschikt middel om den lezer de wijziging van een begrip te doen opmerken.

176. Ten gevolge van den invloed, dien het zoo uiteenloopend gebruik op de woorden uitoefent, is er soms een verschil ontstaan tusschen de spelling der stamwoorden en hunne afleidsels; b.v. bij *cánon* (regel), *canoniek* en *kanunnik; klasse, classis* en *classicaal; krediet* en *credit; koerier* en *courant; konserf* en *conservatief; lier* en *lyrisch; klerk* en *clericaal; sekuur* en *securiteit; orgel (οργανον)* en *organist* (minder gewoon *orgelist),* enz. Vergelijkt men deze en dergelijke verschillen in de spelling, dan ziet men daarin eene nieuwe bevestiging van den boven gestelden regel.

177. Eindelijk nog eene opmerking, die bij het schrijven van enkele woorden in het oog moet gehouden worden. Wij bezigen eenige Latijnsche bastaardwoorden, die in dubbelen vorm in de taal bestaan, maar op twee verschillende wijzen worden geschreven, doordien de eene vorm onmiddellijk uit het Latijn ontleend is, terwijl de andere middellijk uit het Fransch tot ons kwam. In die gevallen is de Latijnsche vorm de wetenschappelijke, de Fransche de gewone en dagelijksche. Hierop grondt zich het verschil in spelling van *praesens* en *present*, van *praeses* en *president,* van *praeparaten* en *preparatieven,* van *oeconomie* en *economie*, *phoenix* en *feniks, dioecese* en *diocese, procurator* en *procureur, secunde* en *seconde,*

nummer en *nommer, fundament* en *fondement, familie* en *famielje, subject* en *sujet* (als in: *een slecht* of *gemeen sujet),* enz.

178. Ziedaar hetgeen de Redactie, na rijpe overweging, gemeend heeft te moeten vaststellen voor de door haar te volgen spelling, voor zooverre het ingewikkeld en veelbetwist vraagstuk der bastaardwoorden betreft. Zij vleit zich, dat hare beschouwing den lezer de overtuiging zal hebben gegeven, dat men aan den eenen kant ook hier een leidend beginsel kan volgen, in overeenstemming met de algemeene gronden van taal en spelling; maar aan de andere zijde, dat voorschriften, die alles tot in de minste bijzonderheden regelen, hier even onbestaanbaar zijn als overal elders, waar de beslissing van allerlei omstandigheden afhangt en derhalve, in elk bijzonder geval, alleen door oordeel en smaak kan worden bepaald.

[Misstellingen]

Het eerste gedeelte van dit werkje lag reeds afgedrukt, toen het volgende nog niet geheel was vastgesteld. Voortgezet onderzoek bracht somtijds eene wijziging in de vroeger gedane keuze. Vandaar dat de praktijk enkele malen in strijd is gebleven met de leer, hetgeen trouwens bij de eerste uitgave van een dergelijk geschrift naauwelijks te vermijden was. Ook zijn door ons bij het herlezen enkele drukfouten opgemerkt. De welwillende lezer gelieve derhalve de volgende misstellingen te verbeteren:

Bl. 1	reg. 3 en 13.	op nieuw	*Lees*	opnieuw
» 4	» 18.	wil	»	wil,
» »	» 21.	Zoodoende	»	Zoo doende
» 6	» 17.	hoogst zelden	»	hoogstzelden
» 8	» 12.	voortvloeien	»	voortvloeyen
» 9	43 n° 3.	zoo zeer	»	zoozeer
» »	laatste regel.	*ondoelmatiy*	»	*ondoelmatig*
» 10	reg.25.	hoogst moeilijk	»	hoogstmoeilijk
» »	» 32.	ontvloeien	»	ontvloeyen
»»	34.	beluisteren	»	beluisteren,
» 11	24.	gelijk gesteld	»	gelijkgesteld
» »	» 43.	zoo zeer	»	zoozeer
» 12	» 8.	even zoo	»	evenzoo
» »	§ 56 n^{o}.	*Begel*	»	*Regel*
» 13	reg.12 en 13.	zou - zijn	»	is
» »	laatste regel.	vloeien,	»	vloeyen,
»14	reg. 4.	vloeien,	»	vloeyen,
» »	» 9.	zoo verre	»	zooverre
»17	» 7.	eenigzins	»	eenigszins
» 20	» 11.	met der woon	»	metterwoon
» 23	» 25.	*Israelie-ten,*	»	*Israëlie-ten,*
» 28	» 37.	behalven	»	behalve
»29	» 5.	*dunken*	»	*dunken,*
» »	» 10.	velen	»	vele
» 32	» 9.	behalven	»	behalve
» »	» 27.	seherp	»	scherp

» 39	» 16.	eenigzins	»	eenigszins
» 40	» 43.	enkel	»	enkel-
» 44	» 14.	hoogst onwaarschijnlijk,	»	hoogstonwaarschijnlijk,
»57	» 24.	*allerwegen, halverwegen*	»	*allerwege, halverwege*
»59	» 28.	veertienhondertste	»	*vierhondertste*
» 61	» 3.	*haart,*	»	*kaart,*
» 62	» 42.	*dnffer,*	»	*duffer,*
» 63	» 28.	*commissionair,*	»	*commissionnair,*